

وَأَقِمْ الصَّلَاةَ وَآتِ الزَّكَاةَ وَارْكَعْ مَعَ الرَّاكِعِينَ ۝

کِتَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

دَحْنِي فِقْهِي دَتْدَوِيْن مُطَابِق

تأليف

مناظر اسلام جامع المنقول و
المعقول شيخ القرآن و الحديث
حضرت العلامة ابو ابراهيم

رَحِيمُ اللَّهِ الْحَقَّانِي الْأَفْغَانِي
دامت بركاته العالیة

ترجمہ

أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ الْعَالَمِي

ندیم تریج سنٹر محلہ جنگی قصہ خوانی بازار پشاور

کتاب ځانگړني

د کتاب نوم: د رسول الله صلى الله عليه وسلم لمونځ د حنفي تدوين مطابق
ليکوال: سلطان المناظرين الشيخ رحيم الله الحقاني الافغاني حفظه الله
کمپوز: اتل شهيد طالب العلم ضياء الرحمن مدني نغبله الله
چاپ: اول وار.

د چاپ ځای: اهل السنة والجماعة العالمي

مسؤل اداره: مولوي هدايت الله بدر

د تر لاسه کولو ځای: نديم مارکيت محله جنگي قصه خواني پېښور

د کتاب حقوق د ادارې مسؤل سره محفوظ دي

يادونه:

د شيخ القرآن والحديث حضرت العلامة ابو ابراهيم رحيم الله الحقاني حفظه الله تعالى ټول تصانيف د اهل السنة والجماعة العالمي ادارې څخه تر لاسه کولی شئ.

مسؤل

مولوي هدايت الله (بدر)

۰۳۴۸-۴۳۱۹۵۴۱

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيد المرسلين قايد الجهاد والمجاهدين
وعلى اله وصحبه اجمعين.

اما بعد : د حضرت ادم عليه السلام څخه تر رسول الله صلى الله عليه وسلم پوري
الله تعالى د انسان د هدايت لپاره دوه شيان رالېږلي دي : (۱) وحې (۲) انبياء او
رسولان د رسولانو وظيفه د وحې تشرېح ده ، الله تعالى فرمايلي دي :
لتبين للناس ما نزل اليهم .

نو حجت صرف وحې ده ، الله تعالى حقيقي شارع دى او رسول الله صلى الله عليه
وسلم مجازي شارع دى ، رسول الله صلى الله عليه وسلم دخپل ځان څخه هيڅ شي
ته حلال او حرام نه دي ويلي ، بلکې هر څه د الله تعالى له طرفه بيانوي ، الله تعالى
فرمايلي دي چې :

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

الله تعالى د وحې په ذريعه باندې درې قسمه احكام رالېږلي دي :

اول : اعتقاديات

دوهم : منصوصي فروع

درېم : اجتهديات

اعتقاديات او منصوصي فروع واضح مسائل دي ، تشرېح او دقران او دسنت
څخه استنباط ته ضرورت نلري ، لهذا د اعتقادياتو او دمنصوصي فروعو په
اثبات کې مجتهد ته ضرورت نشته او اجتهديات دقران او دسنت د بيخ څخه
استنباط او راويستلو ته ضرورت لري او دا استنباط د مجتهد کار دى ، نو
مجتهد مسائل نه جوړوي بلکې ظاهره وي يې ، د اصول فقه علماوو فرمايلي دي

چې القياس مظهر لا مثبت، لکه کوهي ويستونکي، چې د زمکې د بيخ څخه اوبه راوباسي، نو کوهي ويستونکي ته د اوبو پيدا کونکي نه وايي، بلکې د اوبو ظاهره ونکې ورته وايي، همدارنگه مجتهد ته د مسايلو را پيدا کونکي نه وايي، بلکې د مسائلو ظاهره ونکې ورته وايي.

نو د امام ابو حنيفه رحمه الله په شمول امامانو مجتهدينو چې کوم اجتهادي مسایل بيان کړي دي، دا د الله تعالی او د الله د پيغمبر صلی الله علیه وسلم مسایل دي امامانو ته يې نسبت صرف ددې له وجې کيږي چې د الله تعالی او د الله تعالی د پيغمبر صلی الله علیه وسلم مراد يې ښکاره کړی دی، لکه د بخاري شريف احاديث چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم احاديث دي، لکن امام بخاري رحمه الله ته يې صرف له دې وجې نسبت کيږي چې امام بخاري رحمه الله يې تدوين کړی دی.

لکن د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پيشگويي مطابق چې:

لعن اخر هذه الأمة اولها، دی

ددې امت وروستنی خلک به په مخکنيو باندې لعنت وايي.

داسې خلک پيدا شوي دي چې په امامانو خصوصاً په امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله باندې تهمت لگوي چې (معاذ الله) د قران او حديث په خلاف يې مسایل بيان کړي دي، خصوصاً د لمانځه په باره کې د حنفي تدوين مطابق د نبوي لمونځ پورې استهزاء کوي، مونږ به د الله تعالی په توفيق سره په دې مختصره رساله کې دا ثابته کړو چې د حنفي تدوين مطابق دغه نبوي لمونځ په صحيحو احاديثو ثابت دی او ددې په مقابل کې نورې طريقې مرجوحې دي.

العبد الاحقر:

رحيم الله الحقاني الافغاني

—

پيشه ڇڻي لمونڻ منعه ڪوئي (لمونڻ ڪوٺڪي) لهي چيائي اوبد ڪار ڇڻه.

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ
 داسلام پنخه بناوی دی:

اول: دا شاهدي ويل چې الله تعالى يو دی او محمد صلى الله عليه وسلم دالله تعالی رسول دی. دوه: لمونځ سم ادا کول، دریم: ذکو قور کول، څلورم: حج کول، پنځم: روژه نیول.

د اذان کلمات پنځلس دي:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ:
لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاقُوسِ يُعْمَلُ لِيَضْرَبَ بِهِ لِلنَّاسِ لِجَمْعِهِ
الصَّلَاةِ طَافَ بِي وَأَنَا نَائِمٌ رَجُلٌ يَحْمِلُ نَاقُوسًا فِي يَدِهِ، فَقُلْتُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ أَتَبِيرُ
النَّاقُوسَ؟ قَالَ: وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ فَقُلْتُ: نُدْعُو بِهِ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: أَفَلَا أَدْلِكَ عَلَى مَا هُوَ
خَيْرٌ مِنْ ذَلِكَ؟ فَقُلْتُ لَهُ: بَلَى، قَالَ: فَقَالَ: تَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ
أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَتَّى عَلَى الصَّلَاةِ، حَتَّى عَلَى الْفَلَاحِ، حَتَّى
عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (١)

عبداللہ ابن زید رضی اللہ عنہ فرمایلی دی چہ کله رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
لمونع ته دخلکو در اغونہ ولو لپاره دنا قوس د غیرو لو حکم وکړو ، نو ما په خوب

کې يو سړی وليدلو چې ناقوس ورسره وو، ما هغه ته وويل چې ايا د الله بنده ايا دا ناقوس خرڅوې؟ هغه راته وويل چې په ناقوس څه کوې، ما ورته وويل چې په دې باندې د لمانځه لپاره خلک را بولم، نو هغه راته وويل چې ايا ددې څخه بهترې کلمې درته ونه ښاييم؟، ما ورته وويل چې وې ښايه، نو هغه راته وويل چې داسې ووايه:

اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

نو کله چې سهار د خوب څخه را پاڅيدم، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شوم او څه مې چې په خوب کې ليدلي وو هغه مې ورته واورول، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم راته وفرمايل چې: دا خوب حق دی، ته د بلال سره ودرېږه او کومې کلمې چې دې ليدلي دي هغه ورته وښايه، بلال به هغه کلمې د اذان په طرز وايي، ځکه چې دهغه اواز ستا څخه اوچت دی، زه د حضرت بلال رضی الله عنه سره ودرېدم او هغه ته مې کلمې ښودلې او هغه اذان کولو، حضرت عمر رضی الله عنه دا اواز په کور کې واوريدلو، نو څاډريې په ځان پسې راکارېدلو او په منډه راغلو، عرض يې وکړو چې يا رسول الله! په هغه ذات مې دې قسم وي چې ته يې په حقه رالېږلی يې ما هم په خوب کې همدا سې کلمات ليدلي دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: ثنا او صفت د الله تعالی لپاره دی.

د اقامت کلمات او ولس دي:

اقامت د اذان په شان دی، صرف دوه ځلې قد قامت الصلوة په کې زیات دی.

(۱) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدَ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ رَجُلًا قَامَ وَعَلَيْهِ بُرْدَانِ أَخْضَرَانِ عَلَى جَذْمَةٍ حَاطِطٍ، فَأَذَنَ مَثْنًى، وَأَقَامَ مَثْنًى». (۱)

حضرت عبد الله ابن زيد رضي الله عنه فرمايلي دي چې يو سړی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلو ورته وې فرمايل چې يا رسول الله ما په خوب کې د دوو شنو خادرونو والا وليدل چې په دېوال يې اذان او اقامت وفرمايلو، د دواړو کلمات يې دوه دوه ځلې ولوستل.

(۲) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدَ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأَى فِي الْمَنَامِ الْأَذَانَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «عَلَيْهِ بِلَالًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» فَأَذَنَ مَثْنًى مَثْنًى، وَأَقَامَ مَثْنًى مَثْنًى. (۲)

حضرت عبد الله ابن زيد الانصاري رضي الله عنه په خوب کې اذان وليدلو، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلو او خپل خوب حال يې ورته وويل، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې هغه کلمات بلال رضي الله عنه ته وښايه، نو حضرت بلال رضي الله عنه اذان وکړو او بيا يې اقامت وکړو، د اذان او اقامت کلمات يې دوه دوه ځلې ولوستل.

۱- [مصنف ابن أبي شيبة ج ۱/ ص ۲۰۳].

۲- [طحاوي ص ۹۳].

(٣) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: «كَانَ أَذَانُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَفْعًا شَفْعًا فِي الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ»^(١)

حضرت عبداللہ بن زید رضی اللہ عنہ فرمایي چې د رسول الله ﷺ د اذان او د اقامت کلمات دوه دوه ځله لوستل کیدل.

د اذان او اقامت طریقه:

عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِبِلَالٍ: «يَا بِلَالُ، إِذَا أَدَّيْتُ فَتَرَسَّلْ فِي أَذَانِكَ، وَإِذَا أَقَمْتُ فَاحْدُرْ»^(٢)

حضرت جابر رضی الله عنه فرمایلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت بلال ته وویل چې ای بلال د اذان کلمات په ورو ورو وایه او د اقامت کلمات زرزر لوله.

يعني د اذان کلمات په دوه دوه ساگانو او د اقامت په یوه ساه باندې لوله، د اذان کلمات داسې لوله:

الله اکبر الله اکبر	الله اکبر الله اکبر
اشهد ان لا اله الا الله	اشهد ان لا اله الا الله
اشهد ان محمدا رسول الله	اشهد ان محمدا رسول الله
حي على الصلوة	حي على الصلوة
حي على الفلاح	حي على الفلاح
الله اکبر	الله اکبر

^(١) (رواه الترمذی ج ١ ص ٢٧، باب ما جاء ان الاقامت مشني مشني)

^(٢) (رواه الترمذی ج ١ ص ٤٨، باب ما جاء في الترسل في الاذان)

لااله الا الله

او د اقامت کلمات په یوه یوه ساه باندې داسې لوله:

الله اکبر الله اکبر الله اکبر الله اکبر
اشهد ان لا اله الا الله اشهد ان لا اله الا الله
اشهد ان محمدا رسول الله اشهد ان محمدا رسول الله
حي على الصلوة حي على الصلوة
حي على الفلاح حي على الفلاح
الله اکبر الله اکبر
لااله الا الله

په کوم حديث کې چې راغلي چې د اقامت کلمات یو یو ځلې وو، نو د هغو احادیثو همدا معنی ده چې د اقامت کلمات په یوه یوه ساه لوستلې کیدل

د جمعي د لمانځه لپاره دوه اذانه سنت دی

۱- عن السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رضي الله عنه، يَقُولُ: «إِنَّ الْأَذَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَانَ أَوَّلُهُ حِينَ يَجْلِسُ الْإِمَامُ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى الْمِنْبَرِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبَى بَكْرٍ، وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَلَمَّا كَانَ فِي خِلَافَةِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَكَثُرُوا، أَمَرَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِالْأَذَانِ الثَّالِثِ، فَأُذِنَ بِهِ عَلَى الزُّورَاءِ، فَثَبَّتَ الْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ.» (١)

حضرت سايب بن يزيد رضي الله عنه فرمايي چې: د رسول الله صلي الله عليه وسلم د ابوبکر رضي الله عنه او د عمر رضي الله عنه په زمانه کې به اذان په هغه وخت کې کیدلو کله به چې امام په منبر

۱- [بخاری ج ۱/ ص ۱۲۵، و ابوداؤد ج ۱/ ص ۱۵۵، و نسائی ج ۱/ ص ۱۵۶.]

باندې کیناستلو، بیا د حضرت عثمان رضی الله عنه د خلافت زمانه راغله او خلک زیات شول، نو حضرت عثمان د دریم اذان (د جمعې اول اذان) حکم وکړو نو په زوراء مقام کې دا اذان وشو او بیا دا یو مستقل سنت شول.

ددې اذان مخالفت هیڅ صحابی، هیڅ تابعی، هیڅ تبع تابعی او هیڅ مجتهد نه دی کړی، بلکې د انگریزانو د دورې څخه مخکې هیڅ مسلمان نه دی کړی او درسول الله ﷺ ددې حکم په موجودګۍ کې به یې څرنگه مخالفت کوي چې علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهدیین؟ ددې حدیث مطابق دا اذان سنت دی، دا اذان په زوراء کې کیدلو، بیا په مسجد کې شروع شو، د عهد عثمان څخه تر ننه پورې په مکه او په مدینه کې د مسجد په داخل کې کیږي او تر ننه پورې ددې غیر مقلدینو د نجسې ډلې څخه بغیر هیڅا پرې اعتراض نه دی کړی. لامذهبان ددې صحابه و ددې سنت ته بدعت وایي لامذهبه محمد جو ناګهر وغیره لامذهبان لیکي چې: پس هماري زمانی مین مسجد مین جود و اذانین هوتی هین وه صریح بدعت هین او کیسی طریح جایز نهین. (۱)

بعضې غیر مقلدین جو ابونه کوي چې ددې اذان دپاره علت دا وو چې خلک ډیر شول او یو آذان ورته نه کافي کیږي، اوس خو لاسپیکر شته نو دې اذان ته ضرورت نشته.

قلنا: چې که داسې علل تاسو راوباسئ نو بیا به یو کمونست پنځه وخته اذان ته هم چوتی ورکړي، ځکه چې دلته به هم علت راوباسي چې پنځه وخته اذان ددې دپاره کیدلو چې خلکو ته د مانځه وختونه معلوم شي اوس خو ساعتونه دهر چا سره شته او

۱- [فتاوی ستاره ج ۳/ص ۸۵ فتاوی علماء حدیث ج ۲/ص ۱۷۹].

هر چاته د مانځه وخت معلومېږي، لهدا اوس پنځه وخته اذان ته ضرورت نشته، او يا يو کمونست ووايي چې روژه د اقتصادي کمزوري له وجې نیول کېده نو اوس اقتصادي کمزوري له مینځه تللي نو روژې ته هم ضرورت نشته، آیا دا استدلال به یې صحیح وي؟.

هر لمونځ په خپل وخت کې کول فرض دي:

په یو وخت کې د دوو لمونځونو یو ځای کول (جمع بین الصلاتین) ناجایز دي

(۱) قران: إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا (۱)

بیشکه چې لمونځ دی پر مومنانو باندې فرض کړی شوی په معلومو اوقاتو کې. کله چې لمونځ په معلوم وخت کې فرض شو او د وخت څخه مخکې فرض ندی نو اداء به یې څرنگه د وخت څخه مخکې جایزه شي؟ لکه یو سړی چې فرضي حج په خپل وخت کې نکوي، بلکې درمضان په میاشت کې یې وکړي، نودده حج بالکل نه کیږي، یا لکه درمضان شریف دروژو لپاره الله ﷻ وخت مقرر کړی دی، لکن که څوک د معینې میاشتې دراتلو څخه درې میاشتې مخکې روژې ونیسي، نو فرض یې نه ادا کیږي، یا لکه یو څوک چې د جمعې دوړځې لمونځ د چهارشنبې په ورځ وکړي، نود جمعې لمونځ یې نه ادا کیږي، همدارنگې څوک چې د مرگ څخه مخکې جنازه وکړي، همدارنگې د وخت څخه مخکې لمونځ فرض ندی نو څرنگه به اداء شي؟ امام ابوداود فرمائي چې: (لیس فی جمع التقديم حدیث قایم). د وخت څخه مخکې د لمانځه اداء کولو لپاره هیڅ صحیح حدیث نشته.

(۲) الله ﷻ فرمائي:

حِفْظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى

ساته کوي تاسې پر ټولو لمونخونو او خصوصاً په لمانځه منځني (چې مازيگردي) يعنې هر لمونځ خپل وخت کې کوي.

(۳) الله ﷻ فرمائي:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَةَ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا.

پس پيدا شول پس له دوي څخه داسې بد خليفگان چې ضايع کړو دوي لمونځ او متابعت وکړو دوي د شهواتو، پس ژر به پر ځای شي دوي له بد عاقبت سره. فائده: بې وخته لمونځ کول هم د لمونځ ضايع کول دي.

(۴) الله ﷻ فرمائي:

قَوْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ.

پس تباهي ده دپاره د لمونځ کونکو هغو چې دوي له لمانځه خپله غافله وي (پخپلو اوقاتو او ادابو سره يې نه ادا کوي).

نوهغه څوک چې د ماسپښين د لمانځه څخه غافله وي او په مازديگر کې د ماسپښين او د مازديگر دواړو لمونځونه وکړي (جمع التاخير وکړي) او د ماسپښين د لمانځه څخه غافله وي او په ماخوستن کې يې وکړي (جمع التاخير وکړي) نوهغه هم د دې ايت مصداق دی.

(۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ؛ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةً بِغَيْرِ مِيقَاتٍهَا، إِلَّا صَلَاتَيْنِ: جَمْعُ بَيْنِ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، وَصَلَّى الْفَجْرَ قَبْلَ مِيقَاتِهَا. (۱)

حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فرمائي چې ما هيڅکله رسول الله صلي الله عليه وسلم ندي ليدلي چې بې وخته لمونځ يې کړی وي، مگر دوه لمونځونه، د ما بينام او ماخوستن د حج په موقع کې او پدغه ورځ يې د سهار لمونځ دخپل معتاد وقت څخه مخکې وکړو.

(۲) وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَمَّا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَقْرِيطٌ، إِنَّمَا التَّقْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتَّى يَجِيءَ عَوْتُ الصَّلَاةِ الْآخَرَى» (۲) په طحاوي کې الفاظ داسې دي چې:

«لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَقْرِيطٌ إِنَّمَا التَّقْرِيطُ فِي الْبَقْظَةِ أَنْ تُؤَخَّرَ صَلَاةٌ حَتَّى يَدْخُلَ وَقْتُ الْآخَرَى». (۱)

رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چې په خوب کې تفريط يعنې قصور نشته، تفريط په ويښه کې دی چې يوسړی لمونځ نکوي تردې چې دبل لمانځه وخت راشي.

(۳) امام محمد رحمته الله عليه فرمائي چې ماته ده ثقه راويانوپه ذريعه خبره رارسيدلې دی چې حضرت عمر رضي الله عنه ټولو اسلامي علاقه مندانو ته خطونه وليکل او خلک يې د جمع بين المصلوتين څخه منع کړه او وی ليکل چې په يو وقت کې دوه لمونځونه کول گناه کبيره ده. (۲)

۱- متفق عليه بخاری ج ۱ ص ۲۲۸ کتاب المناسک مسلم ج ۱ ص ۴۱۸ کتاب الحج
۲- مسلم شریف ج ۱ ص ۲۳۹

۳- طحاوي باب الجمع بين الصلوتين ج ۱ ص ۱۱۴

۴- مؤطا امام محمد ص ۱۳۲ باب الجمع بين الصلوتين

فائدة: په کومو احادیثو کې چې دا راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ماسپښین او د مازدیگر لمونځونه یو ځای وکړل، همدارنگه یې د ماسپښین او ماسپښین لمونځونه یو ځای وکړل، نو دهغې څخه حقیقي یو ځای کول مراد نه دي، بلکې صوري یو ځای کول ترې مراد دي.

(۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَعْجَلَهُ السَّيْرُ فِي السَّفَرِ يُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ حَتَّى يَجْمَعَ بَيْنَهُمَا وَيَبْنِي الْعِشَاءَ قَالَ سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ يَفْعَلُهُ إِذَا أَعْجَلَهُ السَّيْرُ (۱)

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې ما رسول الله ﷺ ولیدلو چې کله به یې په سفر کې تلواروو، نو د ماسپښین لمونځ به یې وروسته کولو تر دې چې د ماسپښین د لمونځ سره به یې یو ځای کړو، حضرت سالم رضی الله عنه فرمائي چې حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه به هم همداسې کول، چې کله به یې په سفر کې تلواروو نو اقامت به یې د ماسپښین وکړو بیا به یې درې رکعت له لمونځ وکړو د سلام څخه وروسته به یې لږ انتظار وکړو او د ماسپښین لمونځ به یې وکړو... الخ.

په دې حدیث کې تصریح شوی ده چې حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه به د ماسپښین د لمونځ څخه د فارغیدلو څخه وروسته لږ انتظار کولو او دهغې څخه وروسته به یې د ماسپښین لمونځ کولو او د دې انتظار بله وجه نشي کیدی سوی د دینه چې هغه د ماسپښین دوخت دادخلیدو یقیني کیدل غوښتل، حافظ ابن حجر اقرار کړی دی چې دا حدیث د جمع صوري دلیل دی (۲).

۱- بخاری، ج ۱ ص ۱۴۹ ابواب تقصیر الصلوة.

۲- (فتح الباری، ج ۲ ص ۴۶۵).

(۲) عَنْ نَافِعٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَاقِدٍ، أَنَّ مُؤَذِّنَ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: الصَّلَاةُ، قَالَ: يَرْبِيزُ، حَتَّى إِذَا كَانَ قَبْلَ غُيُوبِ الشَّفَقِ نَزَلَ فَصَلَّى الْمَغْرِبَ، ثُمَّ انْتَظَرَ حَتَّى غَابَ الشَّفَقُ وَصَلَّى الْعِشَاءَ ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا عَجَلَ بِهِ أَمْرٌ، صَنَعَ مِثْلَ الَّذِي صَنَعْتُ» (۱)

د نافع رضي الله عنه عن عبد الله بن واقد رضي الله عنه په طريقې سره روايت دی چې د عبد الله بن عمر رضي الله عنه مؤذن و فرمايل چې د ما بنام د لمانځه وخت دی، حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه ورته و فرمايل څه څه (سربسز) تر دې چې نژدې شو غروب د شفق (اخروخت د ما بنام شو) نوراکوز شو او د ما بنام لمونځ يې وکړو، ييا يې انتظار وکړو تر دې چې شفق زایل شو (ماخوستن داخل شو) نو د ماخوستن لمونځ يې وکړو، ييا يې و فرمايل چې درسول الله ﷺ به کله تلوا روونو کول به يې داسې لکه ماچې وکړل.

ابوداود شريف نه يواځې داچې په دې حديث باندې سکوت کړی دی بلکې د دې يومتابع يې هم ذکر کړی دی چې الفاظ يې دادي: (عن عبد الله بن العلاء عن نافع قال حتي اذا كان عند ذهاب الشفق نزل فجمع بينهما) او امام دارقطني داروايت په بې شميره طريقو ذکر کړی دی او سکوت يې پرې کړی دی. (۱)

(۳) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ بِالْمَدِينَةِ ثَمَانِيًا جَمْعًا وَسَبْعًا جَمْعًا آخَرَ الظُّهْرِ وَعَجَلَ الْعَصْرَ وَآخَرَ الْمَغْرِبَ وَعَجَلَ الْعِشَاءَ (۲)

۱- (ابوداود، ج ۱ ص ۱۷۱) باب الجمع بين الصلوتين

۲- (ج ۱ ص ۳۹۳).

۳- (سنن النسائي ۵۸۹ المواقيت باب ۴۴)

د ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی فرمائي چې ما د رسول الله ﷺ سره لمونځ وکړو اته رکعت یوځای (د ماسپښین او مازینگر څلور څلور رکعت) او اووه رکعت یوځای (د ماسپښین درې رکعت او د ماسپښین څلور رکعت) رسول الله ﷺ د ماسپښین لمونځ وروسته کړو خپل اخروخت ته او د مازینگر لمونځ یې رامنځ کې کړو خپل اول وخت ته او د ماسپښین لمونځ یې وروسته کړو خپل اخروخت ته او د ماسپښین لمونځ یې رامنځ کې کړو خپل اول وخت ته.

د سهر د لمانځه لپاره مستحب وخت:

د سهر لمانځه لپاره مستحب وخت رڼایي ده. عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ، فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلْأَجْرِ» (۱)

حضرت رافع ابن خديج رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه واوریدل چې د سهر لمونځ به په رڼا کې کوي، ځکه چې په دې ثواب زیات دی.

عَنْ رَافِعِ ابْنِ خَدِيجٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبِلَالٍ أَسْفِرْ بِصَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى يَرَى الْقَوْمَ مَوَاقِعَ نَبْلِهِمْ (۲)

د حضرت رافع ابن خديج رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت بلال ته وفرمایيل چې د سهر لمونځ په رڼا کې کوه، په دومره رڼا کې چې خلک د خپلو غشو د لگیدلو ځایونه وويني.

۱- رواه الترمذی، ج ۱ ص ۴۰، باب ما جاء فی الاسفار بالفجر

۲- (مسند ابی داود الطيالسی، ج ۱ ص ۵۱۱، رقم الحديث، ۱۰۰۱)

د ماسپښین د لمانځه لپاره په گرمۍ کې مستحب وخت:

د ماسپښین د لمانځه لپاره په گرمۍ کې مستحب وخت د هوا تر یخیدلو پورې وروسته کول دي.

په ترمذي کې د ابو ذر رضی الله عنه روایت دی چې:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ وَمَعَهُ بِلَالٌ رضي الله عنه، فَأَرَادَ أَنْ يُقِيمَ، فَقَالَ: أَبْرِدْ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَبْرِدْ فِي الظُّهْرِ، قَالَ: حَتَّى رَأَيْنَا قُبَى التَّلُولِ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ قُبَى جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ. (١)

رسول الله ﷺ په سفر کې وو او درسول الله ﷺ سره حضرت بلال هم وو حضرت بلال اراده د اقامه وکړه، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل یخني کړه (یخنی کې اقامه وکړه) بیا حضرت بلال رضي الله عنه اراده د اقامه وکړه، بیا ورته رسول الله ﷺ وفرمایل چې په ماسپښین کې یخني کړه، راوي فرمایي تردې چې مونږ د غونډیو سوري ولیدل، بیا حضرت بلال رضي الله عنه اقامت وکړه، بیا ورته رسول الله ﷺ وفرمائل چې بیشکه شدة د گرمۍ د جهنم د براس څخه دی نویخني راوله د لمانځه څخه.

پدې حدیث کې د قُبَى التَّلُولِ ذکر دی (د غونډیو د سوري) او د عربو غونډۍ پلنې او خورې دي، دهغوی سوري د نورو شیانو د مثل اول څخه بعد ښه ناوخته ښکاره کیږي او د غونډۍ په مقدار کیږي څوک چې هلته اوسیدلی وي، هغه به مشاهده کړي وي، او د چا چې تردد وي هغه دې په مشاهده باندې خپل شک زایل کړي.

۱- ترمذي: باب ما جاء في تأخير الظهر في شدة الحر بخاري ج ۱ صفحہ ۷۶-۷۷.

(۴) په بخاري ص ۸۷ و ص ۸۸ کې روایت دی چې:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَأَرَادَ الْمُؤَذِّنُ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ»، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ»، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ، فَقَالَ لَهُ: «أَبْرِدْ»، حَتَّى سَاوَى الظِّلَّ التَّلَوَّلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ قُبَيْعِ جَهَنَّمَ» (١)

داروایت دمخکیني روایت په نسبت ډیر ظاهر دی ځکه چې پدې روایت کې داسې راغلي دي چې کله چې دغونډیو سوري دغونډیو سره برابر شول نو نبی ﷺ بیا د اذان اجازه ورکړه هلته دغونډیو سوري په هغه وخت کې دغونډیو سره برابرېږي چې د اشیاو متصبه وو سوري دیو مثل څخه اوبستي وي نو چې په دې وخت کې د اذان اجازت ورکړل شونو مونځ خو لږ وروسته کیږي، نو ضروره د ماسپښین مونځ د مثل اول د ختمیدلو څخه سته وروسته شوي دي.

د ماسپښین د لمانځه لپاره په ژمي کې مستحب وخت:

د ماسپښین د لمانځه لپاره په ژمي کې اول وخت مستحب دی.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ الْحَرُّ أَبْرَدَ بِالصَّلَاةِ وَإِذَا كَانَ الْبَرْدُ عَجَّلَ (٢)

حضرت انس رضی الله عنه فرمایلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به په اوږي کې د ماسپښین لمونځ په یخ وخت کې ادا کولو او په یخنی کې به یې وختي اداء کولو.

۱- بخاري ص ۸۷ و ص ۸۸

۲- (سنن نسائي ج ۱ ص ۸۷، باب تعجيل الظهر في البرد)

د مازدیگر د لمانځه لپاره مستحب وخت:

د مازدیگر د لمونځ وروسته کول مستحب دي، خو دومره وروسته کول یې نه دي جایز چې لمر زیر شي.

(۱) عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ مِنْكُمْ، وَأَنْتُمْ أَشَدُّ تَعْجِيلًا لِلْعَصْرِ مِنْهُ (۱)

ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها فرمايې چې رسول الله ﷺ د ظهر لمونځ ستاسو څخه مخکې کولو او تاسو د عصر لمونځ د انحضرت ﷺ څخه مخکې کوئ.

(۲) عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُهُمْ بِتَأْخِيرِ الْعَصْرِ (۲)
د رافع بن خديج رضى الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ به دوي ته امر کولو په وروسته کولو د لمانځه د مازدیگر

(۳) عَنِ الْأَعْمَشِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «كَانَ أَصْحَابُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُعَجِّلُونَ الظُّهْرَ، وَيُؤَخِّرُونَ الْعَصْرَ» (۳)

د حضرت اعمش رضى الله عنه څخه روايت دى چې د حضرت عبد الله بن مسعود رضى الله عنه ملگرو او شاگردانو به د ظهر لمونځ مخکې کولو او د عصر لمونځ به يې وروسته کولو.

(۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يُؤَخِّرُ الْعَصْرَ حَتَّى يَقُولَ: قَدْ اصْفَرَّتِ الشَّمْسُ (۴)

۱- (ترمذي صفحه ۵۱) (مسند احمد صفحه ۲۸۹ ج ۶) مشکاة ج ۱ ص ۶۲

۲- (بيهقي صفحه ۴۴۳) وهاشمه الجوهر النقي صفحه ۲۴۱ ج ۱

۳- (مصنف عبدالرازق ج ۱ صفحه ۵۴۰)

۴- (مصنف ابن ابي شيبة صفحه ۳۲۷ ج ۱)

حضرت سوار بن شیب رضی الله عنه فرمایي چې: ابو هريرة رضی الله عنه به د ماذیگر لمونخ دومره وروسته کولو چې مابه گمان کاوه چې لمز پر شو (يعني زیر والي ته نژدي شو)
(۵) عن علي بن شيبان رضی الله عنه قَالَ: «قَدْ مَنَّا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ فَكَانَ يُؤَخِّرُ الْعَصْرَ مَا دَامَتِ الشَّمْسُ بَيَضَاءَ نَقِيَّةً» (۱).

علي بن شيبان رضی الله عنه فرمایي چې زه په مدينې منورې کې در رسول الله صلی الله علیه و سلم په خدمت کې حاضر شوم نور رسول الله صلی الله علیه و سلم به د ماذیگر لمونخ وروسته کولو ترڅو به چې لمز سپين اوصاف وو (دا صفرار څخه مخکې به يې کولو).

(۶) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «كَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ، وَأَشَدَّ تَأْخِيرًا لِلْعَصْرِ مِنْكُمْ» (۲).

ابراهيم نخعی رحمه الله فرمایي چې ستاسو څخه مخکې خلکو د ظهر لمونخ ستاسو په نسبت مخکې کولو او د عصر لمونخ به يې ستاسو په نسبت وروسته کولو نوريو څو دلايل د دوهم قسم رواياتو لاندې ليکل شوي دي.

د ماښام د لمانځه لپاره مستحب وخت:

د ماښام لمونخ د اسمان په کنارو کې د سپين والي تر غائبیدو پورې جايز دی، لکن مستحب دادی چې په اول وخت کې ادا شي.

عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا نَصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ (۳)
د حضرت سلمه رضی الله عنه څخه روايت دی چې مونږ به د لمر د ډویدلو سره سم در رسول الله صلی الله علیه و سلم سره د ماښام لمونخ کولو.

۱- (ابو داؤد صفحه ۵۹ ج ۱ ابن ماجه صفحه ۴۸)

۲- (مصنف عبد الرزاق ج ۱ صفحه ۵۴۰)

۳- (رواه البخاري، ج ۱ ص ۷۹، باب وقت المغرب)

د ماخوستن د لمونځ لپاره مستحب وخت:

د ماخوستن لمونځ د شپې په نیمایي یا په دریمه حصه کې اداء کول مستحب دي.
 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ أَنْ يُؤَخَّرُوا الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ» (١)
 د حضرت ابی هریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې که زما سره امت د مشقت ویره نه وای نو ما به دوي ته حکم کړی وای چې د ماخوستن لمونځ د شپې تر دریمې حصې پورې او یا تر نیمې شپې پورې وروسته کړئ.

وقت الجمعة هو وقت الظهر (د جمعي د مانځه وقت ماسپښن دی)
 ۱- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْجُمُعَةَ حِينَ تَمِيلُ الشَّمْسُ». (٢)

رسول الله ﷺ به د جمعي مونځ د زوال څخه وروسته کولو.
 ۲- عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كُنَّا نَجْمِعُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ نَرْجِعُ نَتَتَبَعُ الْقُيُوءَ». (٣)
 حضرت سلمه بن الاكوع رحمه الله فرمایي چې: مونږ به د جمعي مونځ د زوال څخه وروسته کولو.

۳- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ صَلَّى الْجُمُعَةَ. (٤)

۱- (رواه الترمذی، ج ۱ ص ۴۲، باب ما جاء في تأخير العشاء الاخره)

۲- [بخاری ج ۱ ص ۱۲۳].

۳- [مسلم ج ۱ ص ۲۸۳].

۴- [معجم طبرانی الاوسط بحواله التلخیص الحیرج ۱ ص ۵۹].

رسول الله ﷺ به د جمعې مونخ په هغه وخت کې کولو کله به چې زوال وشو.

۴- عن مالك بن ابى عامر رضي الله عنه أنه قال: «كُنْتُ أَرَى طِنْفَسَةً لِعَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه يَوْمَ الْجُمُعَةِ تَطْرَحُ إِلَى جِدَارِ الْمَسْجِدِ الْغُرْبِيِّ، فَإِذَا غَشِيَ الطِنْفَسَةُ كُلُّهَا ظِلُّ الْجِدَارِ خَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه إِلَى الصَّلَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ نَزَّجَهُ، فَتَقِيلُ قَائِلَةً الضَّحَاءِ». (۱)

حضرت مالک بن ابی عامر فرمایي چې: د حضرت عقیل بن ابی طالب خادربه مغربی دیوال ته پروت و نو ما به لیدل چې کله به دا خادرد دیوال په سوری کې پټ شونو حضرت عمر رضي الله عنه به راووتلو او د جمعې مونخ به یې وکړو، بیا به مونږ د جمعې د مانځه څخه وروسته واپس کیدلو او د غرمې قیلوله به مو کوله.

۵- عَنْ أَبِي الْقَيْسِ عَمْرِو بْنِ مَرْوَانَ، عَنْ أَبِيهِ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، قَالَ: «كُنَّا نُجِيعُ مَعَ عَلِيٍّ رضي الله عنه إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ». (۲)

مروان فرمایي چې: مونږ به د علی رضي الله عنه سره د جمعې مونخ د زوال په وخت کې کولو.

۶- سِمَاكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: «كَانَ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ رضي الله عنه يُصَلِّي الْجُمُعَةَ بَعْدَ مَا تَزُولُ الشَّمْسُ». (۳)

نعمان بن بشیر رضي الله عنه به د جمعې مونخ د زوال څخه وروسته کولو.

۷- عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّازِ رضي الله عنه، قَالَ: «مَا رَأَيْتُ إِمَامًا كَانَ أَحْسَنَ صَلَاةً لِلْجُمُعَةِ مِنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ رضي الله عنه، كَانَ يُصَلِّي بِهَا إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ». (۴).

۱- [موطأ امام مالک ص ۱۶].

۲- [مصنف ابن ابی شیبې ج ۲ / ص ۱۰۸].

۳- [مصنف ابن ابی شیبې ج ۲ / ص ۱۰۸].

۴- [مصنف ابن ابی شیبې ج ۲ / ص ۱۰۹].

ولید بن عیزار رضی الله عنه فرمایي چې ما هیڅ امام ندی لیدلی چې ښایسته مونځ یې کړی وی د عمرو بن حریث رضی الله عنه څخه، ده رضی الله عنه، به د جمعي مونځ د زوال په وخت کې کولو.

۸- عَنِ الْحَسَنِ رضی الله عنه، قَالَ: «وَقْتُ الْجُمُعَةِ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ». (۱)
حضرت حسن بصری رضی الله عنه فرمایي چې: د جمعي د مانځه وقت د لمر د زایلیدو وخت دی.

۹- عَنْ إِبْرَاهِيمَ رضی الله عنه، قَالَ: «وَقْتُ الْجُمُعَةِ وَقْتُ الظُّهْرِ». (۲)
ابراهیم نخعي رضی الله عنه فرمایي چې د جمعي د مانځه وخت د ماسپښین وخت دی.
۱۰- امام بخاری رضی الله عنه د جمعي د وخت لپاره داسې باب لگولی دی چې:
باب وقت الجمعة اذا زالت الشمس وكذلك عن عمرو رضی الله عنه وعلى رضی الله عنه
والنعمان بن بشير رضی الله عنه وعمرو بن حريث رضی الله عنه. (۳)

ددې احاديثو او اشارو څخه معلومه شوه چې د زوال څخه مخکې د جمعي مونځ نه کېږي، لکن ددې ټولو احاديثو او اشارو په خلاف غیر مقلدين ددې دښمنان ليکي چې د جمعي مونځ د زوال څخه مخکې هم صحيح دی. (۴)

۱- [مصنف ابن أبي شيبة ج ۲/ ص ۱۰۸].

۲- [مصنف ابن أبي شيبة ج ۲/ ص ۱۰۹].

۳- [بخاری ج ۱/ ص ۱۲۳].

۴- الروضة الندية ج ۱/ ص ۱۳۷ ونزل الابراج ج ۱/ ص ۱۵۴].

په محبسونو کې د جمعې په ورځ د ماسپښین

لمونخ په جماعت باندې ادا کول مکروه تحریمي دي

د پلچرخي په صليبي محبس کې ځينې غیر مقلدينو د جمعې په ورځ د ماسپښین لمونخ په جماعت باندې کولو په فقه باندې به یې اعتراض کولو او په دې کې یې هم مسلمانان د شر څخه محفوظ نه وو.

صاحب د هدایې فرمایي: ويكره ان يصلي المذورون الظهر بجماعة يوم الجمعة في المصر وكذا أهل السجن (د بنديانو لپاره په داسې ځای کې چې هلته د جمعې لمونخ کېږي د ماسپښین لمونخ په جماعت باندې مکروه دی).^(۱)

الامام الكاساني رحمه الله فرمائي: تكسره صلوة الظهر يوم الجمعة بجماعة في سجن او غير سجن. (يعني د جمعې په ورځ د ماسپښین لمونخ په جماعت باندې مکروه دی بنديانو او غیر بنديانو دواړو ته او بیا فرمایي چې .

(۱) هکذا روي عن علي ؑ: يعني د حضرت علي ؑ څخه هم داسې روایت دی چې بنديانو او غیر بنديانو ته د جمعې په ورځ د ماسپښین لمونخ په جماعت باندې مکروه دی.

(۲) حدثنا عبد السلام بن حرب عن القاسم بن الوليد قال: قال علي ؑ

لا جماعة يوم الجمعة الا مع الامام. رواه ابو بكر بن ابي شيبة في مصنفه. (۳)

۱- هدایة ج ۱ ص ۱۸۰ باب صلوة الجمعة

۲- (بدایع الصنائع ج ۱ ص ۶۰۵ ما یتحب يوم الجمعة)

۳- اعلام السنن حدیث نمبر ۲۰۶۱

(۳) عن علي عليه السلام قال: لا يجمع القوم الظهر يوم الجمعة في موضع يحجب عليهم فيه شهود الجمعة صاحب دکنز العمال فرمایي چې: وقد تأييد بمرسل القاسم فحصل للمجموع قوة. (۱)

علامه کاسانی فرمایي چې:

(۴) وهكذا جري التوارث باغلاق ابواب المساجد في وقت الظهر يوم الجمعة. (۲)

يعني دصحابه وو، تابعينو، اوتبع تابعينو خخه شروع تر ننه پورې به دجمعي په ورځ دپور مساجدو دروازي بنديدلې، دماسپښين په وخت کې په ټول دور صديقي کې ديو صحابي نوم هم په کوم مستند کتاب کې نه شته چې هغه دې دجمعي په ورځ په محبس يا غير محبس کې دماسپښين لمونځ په جماعت باندې کړی وي، په ټول دور عمري ﷺ کې دهیڅ صحابي يا تابعي نوم په کوم مستند کتاب کې نه شته چې هغه دې دجمعي په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې کړی وي.

په هیڅ کوم مستند کتاب کې نه دي راغلي چې په ټول دور عثمانی او دور علوي کې دې کوم بندي يا غير بندي دجمعي په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې کړی وي بلکې دحضرت علي عليه السلام خخه روایت دی چې دبندیانو لپاره په محبس کې دجمعي په ورځ دماسپښين لمونځ په جماعت باندې مکروه دي. (۳)

۱- [کنز مال، ج ۴، ص ۲۸۴ و اعلاء السنن، ج ۵، ص ۴۱۲۳ / حدیث نمبر ۲۰۶۲ / بدایع الصنائع ج ۱ ص ۶۰۵].

۲- (بدایع الصنائع ج ۱ ص ۶۰۵)

۳- (بدایع الصنائع ج ۱ ص ۶۰۵ باب ما یستحب يوم الجمعة)

(۳) وَلَإِنَّ سَاكِنَ الْمِصْرِ مَأْمُورٌ فِي هَذَا الْوَقْتِ بِشَيْئَيْنِ يَتْرَكَ الْجَمَاعَاتِ وَحُضُورَ الْجُمُعَةِ. (۱)

يعني د بنار او سيدونکي (بنديان وي او که غير بنديان وي) په دغه ورځ ورته دوه امره دي.

اول: داچې نور جماعاتونه پريږدي.

دوهم: داچې (فاسعوا الي ذكر الله) د جمعي لمانځه ته حاضر شي او بنديان او نور معذورين که دوهم کار نه شي کولی اول خو کولی شي، له دې وجې په دوي واجب ده چې د جمعي په ورځ د ماسپښين لمونځ ځان ځان ته وکړي. (۱) (۴) وَلَا تَأْتُوا أَطْلُقْنَا لِلْبُعْدِ وَإِقَامَةَ الظُّهْرِ بِالْجَمَاعَةِ فِي الْمِصْرِ. فَرَمَّا يَقْتَدِي بِهِ غَيْرُ الْمَعْدُورِ فَيُؤَدِّي إِلَى تَقْلِيلِ جَمْعِ الْجُمُعَةِ، وَهَذَا لَا يَجُوزُ. (۲)

نبوي لمونځ د حنفي تدوين مطابق

نيت:

قال الله تعالى: اِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا

او ما متوجه کړو خپل مخ د هغه (الله) طرف ته چا چې جوړ کړل اسمانونه او ځمکه د ټول (مخلوق) څخه ځانته شوم او نه يم زه د شرک کونکو څخه

۲- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

۱- (بدايع الصنايع ج ۱ ص ۶۰۵)

۲- (بدايع الصنايع ج ۱ ص ۶۰۵).

۳- (بدايع الصنايع ج ۱ ص ۶۰۵).

بېشکه چې د اعمالو بڼه والی او بد والی په نیت سره دی.

په ژبه د نیت اظهار:

په نیت کې خو اختلاف نشته چې نیت د زړه ارادې ته وایي او په دې کې هم اختلاف نشته چې که یو سړی په زړه کې د روژې او یا د لمونځ ازاده وکړي او په خوله هیڅ ونه وایي نو دده لمونځ او روژه صحیح شوه په ژبه د نیت اظهار ضروري نه دی.

پاتې شو په ژبه د نیت اظهار، نو په دې کې به د الله تعالی په توفیق سره دوه مسئلې ذکر کړو.

اول: په ژبه د نیت اظهار د نبی کریم ﷺ او د صحابه وو څخه ثابت دی، چې نبی کریم ﷺ او صحابه وو په ژبه باندې د نیت اظهار کړی دی.

دوهم: چې په ژبه د نیت اظهار په هر قسم الفاظو کیدلی شي، یعنې په ژبه باندې د نیت په اظهار کې وسعت دی، وسعت دا معنی چې د خاصو الفاظو پابندي نشته، ددې دواړو مسئلو لپاره به د الله تعالی په توفیق سره پنځه احادیث ذکر کړو.

اول: په صحیح مسلم کې حدیث دی چې:

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ذَاتَ يَوْمٍ «يَا عَائِشَةُ، هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ؟» قَالَتْ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا عِنْدَنَا شَيْءٌ قَالَ: (۱)

حضرت عایشه رضی الله عنها فرمایي چې: یوه ورځ راته رسول الله ﷺ فرمایي چې: یا عایشی! ایا ستاسو سره څه شته؟ حضرت عایشه رضی الله عنها فرمایي چې: ما و فرمایي چې نه، نور رسول الله ﷺ فرمایي چې: زما روژه ده. انتهى

نو پدې حدیث کې ذکر شو چې رسول الله ﷺ په ژبه د نیت اظهار وکړو دوهم: په صحیح مسلم کې د بل حدیث الفاظ داسې دي چې:

دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: «هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ؟» فَقُلْنَا: لَا، قَالَ: «فَإِنِّي إِذْنٌ صَائِمٌ»^(۱)

دریم: په سنن ابی داود کې حدیث دی، حضرت عایشه رضی الله عنها فرمایي چې:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ عَلَى قَالَ: «هَلْ عِنْدَكُمْ طَعَامٌ؟» فَإِذَا قُلْنَا: لَا، قَالَ: «إِنِّي صَائِمٌ»^(۲)

خلورم: په ابو داود الطيالسي رقم (۱۴۵۵) کې د نبی کریم ﷺ داسې الفاظ رانقل شوي دي چې: «إِذَا أَصُومُ»

نوټ: ددې احادیثو لپاره محدثینو عنوان د نیت لگولی دی، معلومېږي چې ددې محدثینو په نیز ددې احادیثو تعلق د نیت سره دی.

۱- (رقم الحديث، ۲۷۰۱)

۲- (ابوداود رقم الحديث ۲۴۳۴، باب النية في الصوم، لاندی باب الرخصة فيه ای في ترك النية بالليل).

پنځم: امام بخاري ﷺ په صحيح البخاري کې باب قايم کړی دی چې: باب اذا نوى بالنهار صوماً، او بيا يي د پنځو صحابه وورضى الله عنه عمل ذکر کړی دی چې هغوي په ژبه د نیت اظهار کړی دی:

وَقَالَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: «عِنْدَكُمْ طَعَامٌ؟» فَإِنْ قُلْنَا: لَا، قَالَ: «فَأَتَى صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا» وَقَعَلَهُ أَبُو طَلْحَةَ، وَأَبُو هُرَيْرَةَ، وَابْنُ عَبَّاسٍ، وَحَدَّثَهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ^(۱)

په دې حديث کې د پنځو صحابه وو عمل ذکر شو چې هغوي په ژبه د نیت اظهار کړی دی، امام بخاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې حديث ته عنوان د نیت قايم کړی دی، نو د امام بخاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دې حديث تعلق د نیت سره دی.

نو د دې احاديثو څخه دواړه مسئلې ثابتې شوې، اوله دا مسئله ثابتې شوه چې نبي کریم ﷺ او صحابه کرامو په ژبه د نیت اظهار کړی دی، او دوهمه دا مسئله ثابتې شوه چې په ژبه د نیت اظهار په هر قسم الفاظو کيدلی شي، ځکه چې د نبي کریم ﷺ څخه څلور قسمه الفاظ را نقل شو، (۱- فَأَتَى صَائِمٌ، ۲- فَأَتَى إِذَنْ صَائِمٌ، ۳- إِنِّي صَائِمٌ، ۴- إِذَا أَصُومُ. د صحابه وو څخه پنځم قسم الفاظ را نقل شو چې: فَأَتَى صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا.

نو په ژبه د نیت په اظهار کې وسعت دی، د وسعت معنی داده چې د خاصو الفاظو پاي ته نسته، داسې هم ويلی شي چې: بصوم غد نويت من شهر رمضان،

(۱) صحيح البخاري.

داسې هم ویلی شئ چې سبا ته زما روژه ده یا سبا ته روژه نیسم وغیره، هر قسم الفاظ جایز دي، دلمانځه لپاره د نیت هم همدا تفصیل دی.

۲- همدارنگه د حج او عمرې لپاره په ژبه د نیت اظهار ثابت دی.

~~رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي چې~~

۴- په ژبه باندې د نیت اظهار شرعي بدعت نه دي، ځکه چې خپله مقصود نه دی، او نه په لمانځه کې داخل دی، بلکه د مقصود (توجه برابرولو) لپاره ذریعه ده، او کوم شی چې صرف د ذریعې په مرتبه کې وي په هغې باندې د بدعت شرعي تعریف نه صادقېږي، کالمدارس العربیة وما فیها من الامور المحدثه، البته د دې ضروري گڼل بي شکه چې بدعت دی پاتې شوه دا خبره چې په ژبه باندې نیت- معین د احضار القلب دی او که مغفل د قلب دی؟ په دیکې راجع اول قول راعلمو میږي.

او په ژبه د اظهار د نیت سره د توجه د برابریدل د حدیث نه ثابت دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي چې: لا یستقیم ایمان الرجل حتی یستقیم قلبه، ولا یستقیم قلبه حتی یستقیم لسانه (رواه احمد)

ایمان تر هغه پورې نشي سیده کیدلی ترڅو چې زړه سیده نشي او زړه تر هغه پورې نه سیده کیږي ترڅو چې ژبه سیده نشي.

نو د ژبې لپاره په زړه اثر شته په ژبه د نیت د اظهار په وجه د زړه توجه برابرېږي
شعر: ذکر آرد فکر را در اهتزاز ذکر را خورشید این افسرده ساز

علاوه لا دا چې د مانځه د صحت لپاره دومره استحضار کافي دی چې که یو څوک ناڅاپه پوښتنه وکړي نو فوراً ورته وویل شي چې فلانکی مونځ کوم فقط والله اعلم. (۱)
 قبلې ته مخ کول:

۱- قال الله تعالى: وحيث ما كنتم فولوا وجوهكم شطره. الآية

او تاسو چې په هر ځای کې اوسېږئ نو وگوروزئ مخونه خپل په طرف د هغه (قبلې)

۲- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي چې:

إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ كَبِيرٌ. (۲)

چې کله لمونځ ته دریدلو اراده وکړې، نو پوره اودس وکړه او بیا قبلې ته مخ کړه او تکبیر ووايه..

د تکبیر ویلو په وخت کې قبلې ته مخ کول:

ابو هريرة رضى الله عنه فرمایلي دي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم یو سړي ته د لمونځ د طریقې د ښودلو په وخت کې وفرمایل چې:
 اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَكَبِيرٌ

قبلې ته مخامخ ودرېږه او تکبیر ووايه.

قیام کول:

۱- الله تعالى فرمایلي دي چې: وقوموا لله قانتين

۱- [احسن الفتاوي ج ۳ ص ۱۴/باب صفة الصلوة وما يتعلق بها].
 ۲- (۴۶/۳۹۷)

او د الله تعالى په حضور کې په عاجزۍ سره ولاړ اوسئ.

۲- حضرت عمران ابن حصين رضي الله عنه فرمايلي دي چې رسول الله صلى الله

عليه وسلم فرمايلي دي چې:

صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ (۱)

په ولاړه لمونځ کوه که په ولاړه دې لمونځ نشو کولی، نو بيا په ناسته لمونځ کوه او

که په ناسته دې هم نشو کولی نو بيا په اړخ لمونځ کوه.

په صفونو کې د اوږو لگول سنت دي نه د پښو او فاصله بين القدمين:

(۱) الله تعالى فرمايي: واتخذوا من مقام ابراهيم مصلی، نواصل دادی چې په مقام

ابراهيم کې ودرېږي او لمونځ وکړي او که از دحام وي نو بيا د مقام ابراهيم سره نږدې دا

لمونځ ادا کړي او په مقام ابراهيم چې درېږي نو د اهل سنت والجماعت په شان به دې د پښو

په مابين کې خلور خوري گوتي اوزيات نه زيات يوه لويشت فاصله راځي.

(۲) عن ابن عمر رضي الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «أَقِيمُوا

الصُّفُوفَ وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ. (۱)

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی، چې رسول الله ﷺ فرمائي چې

صفونه برابر کړي او اوږې سره برابرې کړي.

(۳) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْلُلُ

الصَّفَّ مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَى نَاحِيَةٍ يَمْسَحُ صُدُورَنَا وَمَنَاكِبَنَا (۲)

۱- (رواه البخاري ج ۱ ص ۱۵۰، باب اذا لم يطق قاعداً)

۲- (هايو داود ج ۱ ص ۱۰۴).

۳- (ابوداود ج ۱ ص ۱۰۴).

د حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به په صفونو کې رانتوتلو دیو طرف او بل طرف څخه اوزمونږ سینه او اوږې به یې برابرولې.

(۴) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي، وَكَأَنَّ أَحَدًا يُلْزِقُ مَنَكِبَهُ بِمَنَكِبِ صَاحِبِهِ، وَقَدَمَهُ بِقَدَمِهِ» (۱)

حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائي چې دلما نځه لپاره تکبیر وشو، نور رسول الله ﷺ زمونږ رسته منوجه شو او وی فرمایل چې صفونه مو برابر کړئ، او نښتي ودریزئ، بې شکه چې زه تا سودشاله طرف ګورم او د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه په بل روایت کې دي چې مونږ به په صفونو کې او ګه داوګه دخپل ملګري سره او قدم د قدم سره لګولو.

(۵) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «رُصُّوا صُفُوفَكُمْ وَقَارِبُوا بَيْنَهُمَا وَحَاذُوا بِالْأَعْنَاقِ» (۲)

حضرت انس رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ څخه روایت کوي چې صفونه ونښولئ او خپل څټونه یو د بل سره برابر کړئ.

(۶) عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ الْجَدَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى النَّاسِ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ» ثَلَاثًا، «وَاللَّهِ لَتَقِيمَنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ» قَالَ: فَرَأَيْتُ الرَّجُلَ يُلْزِقُ مَنَكِبَهُ بِمَنَكِبِ صَاحِبِهِ وَرُكْبَتَهُ بِرُكْبَةِ صَاحِبِهِ وَكَعْبَهُ بِكَعْبِهِ» (۳)

۱- (بخاری ج ۱ ص ۱۰۰).

۲- (ه ابوداود ج ۱ ص ۱۰۶).

۳- (ابوداود ج ۱ ص ۱۰۶)، باب تسوية الصفوف.

حضرت ابو القاسم الجدلی فرمائي چې ماد نعيمان بن بشير څخه واوريدل چې فرمايلي يې چې رسول الله ﷺ مونږ ته متوجه شو، نو درې ځلې يې وفرمايل چې خپل صفونه برابر کړئ، په الله ﷻ قسم دی چې تاسو به يا صفونه برابر وئ او يا به الله ﷻ ستاسو زړونه مخالف کړي.

حضرت نعيمان بن بشير رحمه الله فرمائي چې د دينه وروسته ما وليدل چې خلکو به اوږه دخپل ملگري سره له اوږې سره لگوله، د ملگري د زنگون سره به يې خپل زنگون لگول او د ملگري د خنګري سره به يې خپل خنګري لگول.

(۷) عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَسَوِي صُفُوفَنَا، فَخَرَجَ يَوْمًا فَرَأَى رَجُلًا خَارِجًا صَدْرُهُ عَنِ الْقَوْمِ، فَقَالَ: لَتَسُونَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وَجُوهِكُمْ. (١)

د حضرت نعيمان بن بشير رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به زمونږ صفونه برابرول، يوه ورځ راووتلو نو يو سړي يې وليدلو چې سينه يې د صف څخه وتلې وه، نو رسول الله ﷺ وفرمايل چې خامخا به تاسو يا صفونه برابر وئ او که نه الله ﷻ به ستاسو په مخونو کې مخالفت واچوي.

(۸) عَنْ مَالِكِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، كَانَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ: «إِذَا قَامَتِ الصَّلَاةُ، فَأَعِدُّوا الصُّفُوفَ، وَحَازُوا بِالْمَنَاقِبِ» (٢)

حضرت عثمان بن عفان به پخپله خطبه کې فرمايل چې کله چې دلمانځه لپاره اقامت وکړی شي، نو صفونه برابر کړئ او اوکې سره سيده کړئ.

۱- (هـ. قمری ج ۱ ص ۵۳).

۲- (الموطأ امام محمد ص ۸۸).

(۹) عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَصُفُّونَ كَمَا تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَلَّ وَعَزَّ»، قُلْنَا وَكَيْفَ تَصُفُّ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ؟ قَالَ: «يَتَمَوَّنُ الصُّفُوفَ الْمُقَدَّمَةَ وَيَتَرَاصُونَ فِي الصَّفِّ» (۱)

رسول الله ﷺ مونږ ته وفرمايل چې ايا تاسو دملايکوپه شان صفونډه جوړه وي؟

مونږ عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ ملايکې څرنگه صفونه جوړه وي؟
نبي کریم ﷺ وفرمايل چې مخکيني صفونه دکوي او په صفونو کې يودبل سره نښتي دريږي.

نوپه حديثونو کې درې قسمه الفاظ استعمال شول: اول (تراص): ددې معنا نښلول. دوهم (التصاق): دريم (الزاق) ددې معنا هم نښلول او لگول دي. اود څلورو شيانو نښلول ذکر شوي دي: د قدم، ښنگري، زنگون اود اوږې. اود دې څلورو واړو لگول ممکن نه دي. که څوک يې دامکان دعوه کوي، نوپه مشاهده دې يې وښايي. لامذهبان صرف د پښو يوه يوه گوته سره نښلوي اود گوټو د نښلولو ذکر په حديث کې نشته.

هر کله چې لغوي معني ممکنه نه ده، نو د حديثو شارحان رحمهم الله ليکي چې: دلته ددي الفاظو څخه قرب او محاذات مراد دي. محمد انور شاه کشميري رحمه الله فرمائي چې:

قال المحافظ المراد بذلك المبالغة في تعديل الصف وسد خلله قلت وهو مراد عند الفقهاء الأربعة أي ان لا يترك في البين فرجة تسع فيها ثالث (۱)

۱- (ابوداؤد ج ۱ ص ۱۰۶) باب تسوية الصف.

يعني د خلورو وارو فقهاؤو په نيز معني داده چې د دوو کسانو په مينځ کي به دومره فاصله نه وي چې دريم کس پکي ځاي شي، محمد بن صالح عثيمين فرمايي چې: ليس المراد بالمراسة، المراساة التي تشوش على الآخرين وانما المراد منه ان لا يكون بينك وبينه فرجة. (۱)

فقه حنفي: وينبغي ان يكون بين قدميه اربع اصابع في قيامه. (۲)

فقه شافعي: ويسن ان يفرق بين قدميه بشبر. (۳)

فقه مالكي: يندب تفريج القدمين بان يكون المصلي بحالة متوسطة في القيام بحيث لا يضمهما ولا يفرجهما كثيراً. (۴)

فقه حنبلي: وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنه لَا يَفْرِجُ بَيْنَ قَدَمَيْهِ، وَلَا يَمَسُّ أَحَدَاهُمَا بِالْأُخْرَى، وَلَكِنْ بَيْنَ ذَلِكَ، لَا يَقَارِبُ وَلَا يَبَاعِدُ. (۵)

نو د حنفي فقهي مطابق د خپو په مينځ کي کم از کم خلور گوټي او زيات نه زيات يوه وليشت فاصله پکار ده. او د شافعي فقهي مطابق يوه وليشت فاصله پکار ده، او د فقهي مالکي او د فقه حنبلي مطابق طبعي فاصله پکار ده. په فقه حنفي کي د خلورو گوټو د فاصلې ذکر د اقل مقدار بيان دی. اکثر يوه وليشت

۱- فيض الباري ج ۱ ص ۲۳۶

۲- (شرح رياض الصالحين ج ۱ ص ۱۲۴۸)

۳- [فتاوي عالمگیری ج ۱ ص ۷۳ الفصل الثالث في سنن الصلوة رد المختار ج ۱ ص ۶۳].

۴- [إعانة الطالبين ج ۱ ص ۱۳۵ حاشية الجبل ج ۱ ص ۲۴۷ تحفة المحتاج في شرح المنهاج ج ۵ ص ۳۲۱ نهاية المحتاج ج ۴ ص ۸۵].

۵- [فقه العبادات مالكي ج ۱ ص ۱۶۱]. شرح خليل للخرشي ج ۳ ص ۴۵۵، منع الجليل ج ۲ ص ۹۶

۶- (المغني لابن قدامة ج ۳ ص ۱۲۱ والقول الراجح مع الدليل ج ۲ ص ۸۵).

دی. نو تقریباً د څلورو واړو فقهو مطابق د پښو په مینځ کې د فاصلې مقدار کم از کم څلور گوتې، او زیات نه زیات یوه ولیشت شوه، د لا مذهبو فاصله بالکل دومره وي لکه د گنج دروازه او په دې کې دا لاندې نقصانات دي.

(۱) د پښو د دومره آزادولو سره د اوږو په مینځ کې فاصله زیاتېږي.

(۲) غیر مقلدین په قیام کې پښې ازادوي او په سجده او تشهد کې یې راټولوي، چې دا د مونځ خشوع ته نقصان رسوي.

(۳) په صفونو کې د دومره پراخه دریدلو سره د لسو کسانو ځای په پنځو کسانو کېږي.

(۴) دومره ازادیدل او د څنګ ملګري سره د پښو لګول د خشوع د ختمیدلو سبب دی.

(۵) دومره پراخه دریدل د کبر او د بې ادبۍ علامه ده لاندې مهان د یو بادشاه او د افسر په مخ کې داسې دریدل بې ادبي ګڼي، او د رب العالمین په مخ کې دا بې ادبي کوي.

(۶) په دومره پراخه دریدلو باندې خپله د لاندې مهانو بعضي مشرانو هم رد کړي دي، مولوي عبداللہ روپړي لیکي چې: پښې ډیرې پراخه ږدي او درېږي چې اوږې یې نه لږېږي دوي غلطې کوي ځکه چې په دې حدیث کې لکه څرنګه چې د قدم د لګولو ذکر دی نو همدارنګه پکې د اوږو د لګولو ذکر هم دی. او ګوره فتاوي علماء حدیث. (۱)

(۷) محمد انور شاه رحمہ اللہ فرمائي چې: د صحابه و او د تابعينو او د جمهورو سلفو څخه هيڅ داسې روايت نشته چې په هغې کې راغلي وي. چې د جماعت په مانځه کې د پښو په مابين کې زياته فاصله راولي. او په انفرادي مونځ کې کمه فاصله راولي. د فاصلې په اعتبار د جماعت د مونځ او د انفرادي مونځ په مينځ کې فرق د لاندېو ايجاد دی. (۱)
د قيام په حالت کې د سجدي ځای ته کتل:

۱- رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت انس رضي الله عنه ته وفرمايل چې:
اجْعَلْ بَصْرَكَ حَيْثُ تَسْجُدُ (۲)

خپل نظر د سجدي په ځای ساته.
۲- وَلَشَخْصُ بِبَصَرِهِ إِلَى مَوْضِعِ سُجُودِهِ (۳)
حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمايلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله لمونځ کولو نو سترگې مبارکې به يې د سجدي په ځای څښې کړې وې.
تکبير تحریمه ويل:

۱- الله تعالى فرمايلي دي چې: وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلِّ
او د خپل رب نوم يې واخيستو پس بيا يې لمونځ وکړو.
۲- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې:
مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الظُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ (۴)

۱- فيض الباري ج ۲ ص ۲۳۷

۲- (السنن الكبرى للبيهقي ج ۲ ص ۲۸۶، باب لا يجاوز بصره موضع السجود)

۳- (الترغيب والترهيب، ج ۲ ص ۴۲۱، فصل في الترهيب من الالتفات في الصلوة)

د لمونځ کونجې اودس دی او د لمونځ تحریم الله اکبر ویل دي.

د امام لپاره په زوره (جهر) تکبیر ویل:

۱- عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: اشْتَكَى أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَوْ غَابَ فَصَلَّى أَبُو سَعِيدٍ فِي الْخُدْرَةِ فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيرِ حِينَ افْتَتَحَ وَحِينَ رَكَعَ (١)

حضرت سعيد بن الحارث رضي الله عنه فرمايلي دي چې: يو ځلې ابو هريرة رضي الله عنه مريض شوی وو نو ابو سعيد خدري رضي الله عنه امامتي وکړه، نو تکبير يې په واچت (لوړ) اواز وويلو چې کله يې لمونځ شروع کړو او چې کله يې رکوع وکړه.

دمقتدي لپاره په پټه (خفيه) تکبیر ویل:

حضرت عايشه رضي الله عنها د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات د واقعي په بيان کې فرمايلي دي چې:

وَحَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَادِيَيْنِ رَجُلَيْنِ كَانِي أَنْظَرُ إِلَيْهِ يَخْطُ بِرَجْلَيْهِ الْأَرْضَ فَلَمَّا رَأَى أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ فَأَشَارَ إِلَيْهِ أَنْ صَلَّى فَتَأَخَّرَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَعَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنْبِهِ وَأَبُو بَكْرٍ يُنَادِي النَّاسَ بِالتَّكْبِيرِ (٢)

رسول الله صلى الله عليه وسلم په دوه کسانو لاسونه اچولي وو او بهر را ووتلو، لکه زه چې اوس هم ورته گورم چې رسول الله صلى الله عليه وسلم پښې (مبارکې) په زمکه را ښکلي، کله چې ابو بکر صديق رضي الله عنه ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم احساس وشو، نو وروسته کيدل يې شروع کړل، رسول الله صلى الله

۱- (سنن ابی داود، ج ۱ ص ۹۸، باب في تحريم الصلوة)

۲- (السنن الكبرى للبيهقي، ج ۲ ص ۱۸، باب جهر الامام بالتكبير)

۳- (صحيح البخاري، ج ۱ ص ۹۸، باب من أسمع الناس تكبير الامام)

عليه وسلم د ابوبکر صدیق رضی الله عنه څنگ ته کیناستلو او خلکو ته به یې (د رسول الله صلى الله عليه وسلم) تکبیر وراوړولو.

فائده: ددې څخه معلومیږي چې په بل وخت کې مقتدي په اوچت اواز سره تکبیر نه دی ویلی، بلکې د عذر په وخت کې ابوبکر صدیق رضی الله عنه په اوچت اواز سره خلکو ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم تکبیر وراوړولو.

د اول تکبیر سره تر غوږونو پورې د لاسونو اوچتول:

(۱) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضی الله عنه، قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى سَاوَى بِهِمَا أُذُنَيْهِ ثُمَّ لَمَّ رَعْدًا» (۱)

حضرت براء بن عازب رضی الله عنه فرمائي چې ما وليد لور رسول الله صلى الله عليه وسلم چې صرف د تکبیر تحریمه سره ئی لاسونه تر غوږونو پورې اوچت کړل.

(۲) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضی الله عنه قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ لَا يَفْتَا حِمْزٍ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكُونَ إِبْهَامَاهُ قَرِيبًا مِنْ شَحْمَتَيْ أُذُنَيْهِ» (۲)

يعني رسول الله صلى الله عليه وسلم به د اول تکبیر سره لاسونه د غوږونو تر نرميو پورې اوچتول.

(۳) وَعَنْ وَايِلِ بْنِ حُجْرٍ رضی الله عنه: أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى كَانَتْ إِبْهَامَايَا مَنكِبَيْهِ وَحَاضِي يَابِهَامَايَا أُذُنَيْهِ ثُمَّ كَبَّرَ (۳)

حضرت وائل رضی الله عنه فرمائي چې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم وليد لور چې د تکبیر تحریمه په وخت کې یې لاسونه د اوږو او غټې ګوتې د غوږونو پورې پورته کړي.

۱- (دارقطني: ج ۱/ص ۲۹۶ وطحاوی: ج ۱/ص ۱۳۵)

۲- (طحاوی: ج ۱/ص ۱۳۲ و ۱۱۰ دارقطني: ج ۱/ص ۳۰۰ و ابوداود: ج ۱/ص ۱۰۹ باب من لم يذكر الرفع)

۳- (مشکوٰۃ باب صفة الصلوة الفصل الثاني: ج ۱/ص ۷۶ ابوداود/ رقم ۷۲۶)

(۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عَرَبٍ وَأَبِي عَرَبٍ أَنَّهُ «رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِفْتَسَحَ الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى تَكَادَ إِبْهَامَاهُ تُلْحَاقِي شَحْمَةَ أُذُنَيْهِ» (۱)

یعنی رسول اللہ ﷺ داول تکبیر سره لاسونه دغورونو تر خرمیو پوری پورته کړل.

(۶) عَنْ وَائِلِ بْنِ حَجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ... فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَائِلُ بْنُ حُجْرٍ! إِذَا صَلَّيْتَ فَاجْعَلْ يَدَيْكَ جَدَاءَ أُذُنَيْكَ، وَالْمِرَّةَ تَجْعَلْ يَدَيْهَا حِدَاةَ أُذُنَيْهِمَا» (۲)

رسول اللہ ﷺ وفرمايل چي سړي به دغورونو پوري او بنځه به د تيونو پوري لاسونه پورته کوي.

(۶) عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ «رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ كَبَّرَ، وَعَفَّ هَامًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حِينَ أَدْنَيْهِ» (۳)

حضرت وائل رضي الله عنه فرمائي چي ما رسول اللہ ﷺ وليدلو چي داول تکبیر سره ئي لاسونه اوچت کړل او الله اکبر ئي ويلو. دحديث دراي همام بيان دی چي رسول اللہ ﷺ تر غورونو پوري لاسونه اوچت کړل.

(۷) عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افْتَسَحَ الصَّلَاةَ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى جَاوَزَ بِمَا أُذُنَيْهِ» (۴)

۱- (نسائي: ج ۱/ص ۱۴۱/رقم ۸۷۹).

۲- (معجم طبراني: ج ۱/ص ۱۸).

۳- (مسلم: ج ۱/ص ۱۷۳).

۴- (مسند احمد: رقم ۱۵۶۶۷).

د حضرت عبد الله بن زبیر رضی اللہ تعالیٰ عنہما څخه روایت دی چې ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیدلو چې: د لمانځه د شروع کولو په وخت کې یې لاسونه له غوږونو څخه واپړول.

(۸) عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثٍ رضی اللہ عنہ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا أُذُنَيْهِ، وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا فُرُوعَ أُذُنَيْهِ. (۱)

مالک بن حویرث رضی اللہ عنہ فرمائی چې رسول الله ﷺ به: الله اکبر په وخت کې لاسونه د غوږونو سره برابرول او په یو روایت کې راځي چې تراوچتې حصې د غوږونو پورې به یې اوچتول.

(۹) عَنْ قَتَادَةَ رضی اللہ عنہ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّهُ رَأَى نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا فُرُوعَ أُذُنَيْهِ. (۲)

يعني رسول الله ﷺ لاسونه د غوږونو تر پاسنې حصې پورې اوچت کړل.
(۱۰) حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمائی چې رسول الله ﷺ به د غوږونو پورې لاسونه پورته کول. (۳)

(۱۱) امام بخاری / په جزء رفع الیدین کې روایت راوړی دی فرمائی چې:
عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: «كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلُّوا كَانُوا أَيْدِيَهُمْ حِيَالًا أَذَانِهِمْ. (۴)

۱- (بخاری / ج ۱ / ص ۱-۲ / و مسلم: ج ۱ / ص ۱۶۷)

۲- (مسلم: ج ۱ / ص ۱۶۸)

۳- (بیہقی: ج ۲ / ص ۹۹ / و دارقطنی ج ۱ / ص ۳۴۵)

۴- (ص ۳۴۰)

حمید بن ہلال فرمائی رحمہ اللہ چي درسول اللہ ﷺ صحابہ وورضی اللہ تعالیٰ عنہم بہ پہ مانجہ کی لاسونہ تر غوړونو پورې اوچتول.

(۱۲) عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ حَكِيمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَرْفَعُ يَدَيْهِ جَذَاءً أُذُنَيْهِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةِ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، وَلَمْ يَرْفَعْهُمَا فِيمَا سِوَى ذَلِكَ.» (۱)

يعنى عبد الله بن عمر رضى الله تعالى عنهما به صرف د اول تكبير سره لاسونه د غوړونو پورې اوچتول.

(۱۳) أَنَّ وَايِلَ بْنَ حُجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَخْبَرَهُ قَالَ: قُلْتُ: لَأَنْظُرَنَّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ يُصَلِّي قَالَ: فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ "فَامَوْكَبَرُ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى حَازَتْهُمَا أُذُنَيْهِ."

وايل بن حجر رضى الله تعالى عنه فرمايې چې: ما وويل چې زه به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته گورم چې دى څرنگه لمونځ کوي؟ نو ما ورته وکتل چې ودرېدلو او الله اکبر يې وويل او لاسونه يې تر غوړونو پورې اوچت کړل. (۱)

(۱۴) وَذَكَرَ الطَّبْطَبِيُّ أَنَّ الشَّافِعِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حِينَ دَخَلَ مَضْرُسًا عَنْ كَيْفِيَّةِ رَفْعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ التَّكْبِيرِ؟ قَالَ: يَرْفَعُ الْمُصَلِّيُ يَدَيْهِ بِحَيْثُ يَكُونُ كَفَّاهُ جَذَاءً مِنْكِبَيْهِ، وَإِبْرَاهِمُ أَمَهُ جَذَاءً شَحْمَتَى أُذُنَيْهِ، وَأَطْرَافَ أَصَابِعِهِ جَذَاءً قَرِيعَ أُذُنَيْهِ، لِأَنَّهُ جَاءَ فِي رِوَايَةٍ: يَرْفَعُ الْيَدَيْنِ إِلَى الْمَنْكِبَيْنِ، وَفِي رِوَايَةٍ إِلَى الْأُذُنَيْنِ، وَفِي رِوَايَةٍ إِلَى قُرُوعِ الْأُذُنَيْنِ، فَعَمِلَ الشَّافِعِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِمَا ذَكَرْنَا فِي رَفْعِ الْيَدَيْنِ جَمْعًا بَيْنَ الرِّوَايَاتِ الثَّلَاثِ. (۲)

۱- (موطأ امام محمد: ص ۹)

۲- [التن الكبير للبيهقي / كتاب الصلاة / باب وضع اليد اليمنى على اليسرى في الصلاة / صحيح ابن حبان حديث: ۱۸۶۰.]

۳- (مرقات المفاتيح: ج ۲ / ص ۲۵۹)

علامه طیبی رحمه الله فرمائی چې کله چې امام شافعی رحمه الله مصر ته راغلو، نو دده څخه پوښتنه وشوه چې د تکبیر په وخت کي به لاسونه تر کوم ځای پورې او چټیرې؟

هغه رحمه الله ورته جواب ورکړو چې: ورغوي به تر اوږو او غټې گوتې به تر نرمیو د غوږونو او د گوتو سرونه به تر پاسنی حصې د غوږونو پورې پورته کوي! ځکه چې په بعضی احادیثو کې د لاسونو او چټول تر اوږو پورې راغلی دي او په بعضو کې تر نرمیو د غوږونو پورې راغلي دي او په بعضو کې تر پاسنیو حصو د غوږونو پورې راغلي دي. نو امام شافعی رحمه الله په دریو واړو روایتونو عمل وکړو، چې ورغوي تر اوږو پورې، غټې گوتې تر نرمیو د غوږونو پورې او د گوتو سرونه تر پاسنی حصې د غوږونو پورې او چټې شي، نو په درې واړو احادیثو عمل راځي.

(۱۵) امام نووی الشافعی رحمه الله فرمایي چې:

وَأَمَّا صِفَةُ الرَّفْعِ فَالْمَشْهُورُ مِنْ مَذْهَبِنَا وَمَذْهَبِ الْجَمَاهِيرِ أَنَّهُ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَدًّا وَمَنْكِبَيْهِ يَحِثُّ مُخَاذِي أَطْرَافِ أَصَابِعِهِ قُرُوعَ أُذُنَيْهِ أَيْ أَعْلَى أُذُنَيْهِ وَإِبْرَامًا شَحْمَتِي أُذُنَيْهِ وَرَاحَتَاهُ مَنْكِبَيْهِ فَهَذَا مَعْنَى قَوْلِهِمْ حَدًّا وَمَنْكِبَيْهِ وَبِهَذَا جَمَعَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى بَيْنَ رَوَايَاتِ الْأَحَادِيثِ فَاسْتَحْسَنَ النَّاسُ ذَلِكَ مِنْهُ. (۱)

يعني زموږ او د جمهورو طريقه د لاسونو د اوچتولو داده، چې تر اوږو پورې يې پداسې طريقه اوچت کړي چې د گوتو سرونه د غوږونو د پاسنی حصې سره برابر شي او غټې گوتې د غوږونو له نرمیو سره برابرې شي او ورغوي داوگوسره

۱- (المجموع: ج ۳/ص ۳۰۷، نووی شرح مسلم: ج ۱/ص ۱۶۸)

برابر شي او همدغه مطلب دهغو خلکو دی چې هغوي وايي چې لاسونه به او دوسره برابر وي او په دې طريقه امام شافعي رحمه الله دا حاديث پوره مابین کې تطبیق راوستلو او ټولو خلکو خوښ کړي.

د لاسونو د اوچتولو په وخت کې د لاسونو د ورغوو قبلې ته مخامخ کول:
عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَفْتَحَ أَحَدُكُمْ (الصَّلَاةَ) فَلْيَرْفَعْ يَدَيْهِ وَالْيَسْتَقْبِلْ بِمَا طَرَفَاهُمَا الْقِبْلَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَمَامَهُ (۱)

عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې: رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي چې کله په تاسو کې لمونځ شروع کوي، نو دواړه لاسونه دې پورته کوي او ورغوي دې قبلې ته مخامخ کوي، ځکه چې الله تعالی دهغه مخې ته دی.

بنی لاس د چپ (کس) لاس د ورغوي په شا، په مړوند او په لیچي کېښودل:
أَنَّ وَابِلَ بْنَ جُبَيْرٍ الْخَضْرَمِيَّ (رضي الله عنه) أَخْبَرَهُ، قَالَ: قُلْتُ: لَأَنْظُرَنَّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ يُصَلِّي، فَانْظَرْتُ إِلَيْهِ حِينَ قَامَ، فَكَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى حَازَتْهُ أَذُنَيْهِ، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ الْيُسْرَى، وَالرَّسْغَ، وَالسَّاعِدَ (۲)

وايل بن حجر رحمته الله فرمایي چې: ما قصد وکړ چې زه به گورم چې رسول الله ﷺ څرنگه مونځ کوي؟ نو ما چې د رسول الله ﷺ طرفته وکتل کله چې ودرید او نو الله اکبر یې وويلو او لاسونه یې تر غوږونو پورې اوچت کړل بیا یې خپل ښه لاس د چپ لاس د ورغوي په شا او په مړوند او په مټ باندې کېښودلو.

همدا سې الفاظ په صحيح ابن خزيمه کې هم دي [باب وضع بطن الكف اليمين على الكف اليسرى والرسغ والساعد جميعاً حديث نمبر ۴۶۴].

۱- (المعجم الأوسط للطبراني، ج ۶ ص ۹، باب رفع اليدين في الصلوة).

۲- [صحيح ابن حبان حديث نمبر ۱۸۶۰].

په دې حديث د عمل طريقه داده چې د بني لاس ورغوى دې د چپ (گس) لاس د ورغوي په شا كېښودلى شي او دوه گوتې دې د مړوند څخه تاو شي او درې گوتې دې سيده په ليچي كېښودلى شي.

د نارينه وو لپاره دنوم څخه لاندې لاسونه كېښودل:

(١) ذَكَرَ الْأَثَرُ مِنْهُ عَلَيْهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ جَحْدَرٍ عَنْ عَقْبَةَ بْنِ صُهَبَانَ سَمِعَ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنحَرْ قَالَ وَضَعَ الْيَمَنِي عَلَى الْيُسْرَى تَحْتَ السَّرَّةِ (١)

حضرت عقبه بن صهبان رحمه الله فرمائي چې ما د حضرت علي رضي الله عنه څخه اوريدلي دي د (فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنحَرْ) په تشرېح كې، چې بني لاس په چپ لاس دنوم څخه لاندې كيږدئ.

(٢) عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ تَحْتَ السَّرَّةِ (٢)

وائل بن حجر رضي الله عنه فرمائي چې ما نبی علیه السلام وليدلو چې خپل بني لاس يې په چپ لاس باندې دنوم څخه لاندې كيښودلو.

(٣) وَبِهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ زَيْدٍ السَّوَالِيِّ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «مِنْ سُنَّةِ الصَّلَاةِ وَضْعُ الْأَيْدِي عَلَى الْأَيْدِي تَحْتَ السَّرَّةِ». (٣)

٢- (استاذ البخاري مصنف ابن ابی شيبه . اداره القرآن دارالعلوم الاسلاميه كراچي حديث نمبر ٣٩٠٩، باب نمبر ١٦٧) (معارف السنن، ج ٢ ص ٤٣٧) (اعلاء السنن، ج ٢ ص ١٤٣) باب وضع اليدين . (انار السنن، ج ١ ص ٧٧) باب وضع اليدين تحت السرة) بذل المجهود ج ٢ ص ٢٢٣.
٣- (مصنف ابن ابی شيبه الشافعي استاذ البخاري، ج ١ ص ٣٩١) وضع اليمين على الشمال رقم ١٣.

د حضرت علي ؑ څخه روايت دی چې دلمانځه سنت دادي چې لاسونه دنوم څخه لاندې کيږدي.

(٤) وَبِهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَبُوبٍ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «مِنَ السُّنَّةِ وَضْعُ الْكَفِّ عَلَى الْكَفِّ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ» (١)

بې شکه چې يو ورغوي په بل ورغوي باندې دنوم څخه لاندې کيښودل دستو څخه دي.
(٥) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ثَلَاثٌ مِنْ أَخْلَاقِ النَّبَوَّةِ: تَعْجِيلُ الْإِفْطَارِ وَتَأْخِيرُ السَّحُورِ وَوَضْعُ الْيَدِ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ. (٢)

دا حديث په مسند زيد باب تعجيل الافطار کې د سند سره ذکر شوی دی.
حضرت انس ؓ فرمائي چې درې شيان د ټولو پيغمبرانو اخلاق دي، په روژه ماتي کې مخکې والې کول په پيشمني کې وروسته والې کول، او بني لاس باندې په چپ لاس کيښودل دنوم څخه لاندې.

(٦) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَخَذَ الْأَكْفَفَ عَلَى الْأَكْفِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ (٣)
حضرت ابو هريره ؓ فرمائي چې يو ورغوي په بل ورغوي کيښودل په لمانځه کې دنوم څخه لاندې دي.

١- (ابوداود نسخه ابن اعرابي ص ٧٦، حديث نمبر ٦٤٥). (اعلاء السنن ص ١٦٦) (معارف السنن، ج ٢ ص ٤٤١/بذل المجهود ج ٢ ص ٢٣).

٢- [بذل المجهود ج ٢ ص ٢٤، باب وضع اليمنى على اليسرى في الصلوة]. (الجوهر النقي على السنن الكبرى للبيهقي، ج ٢ ص ٣١ - ٣٢) ابن حزم، ج ٤ ص ١١٣

٣- الجوهر النقي، باب وضع اليدين على الصدر [والبيهقي حديث نمبر: ٢٤٣٦، باب وضع اليدين على الصدر في الصلوة من السنة].

(٧) وَبِهِ قَالَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدٍ، قَالَ: ثَنَا عَبْدُ
الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَيَّارِ أَبِي الْحَكَمِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: «مِنَ السُّنَّةِ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى تَحْتَ السُّرَّةِ فِي الصَّلَاةِ»
وَبِهِ قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، وَإِسْحَاقُ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، وَقَالَ إِسْحَاقُ رحمتهما الله: تَحْتَ السُّرَّةِ أَقْوَى فِي
الْحَدِيثِ، وَأَقْرَبُ إِلَى التَّوَاضُّعِ... الخ (١)

ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې: سنت طريقه داده چې لاسونه يو د بل د پاسه د
نوم څخه لاندي كيدى، او همدا د سفيان ثوري او اسحاق مذهب هم دى، او
اسحاق فرمايي چې: د نوم څخه د لاندي كينودلو احاديث قوي دي او دا طريقه
عاجزۍ ته ډېره نژدې ده.

(٨) وَبِهِ قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ أَبِي يُوْسُفَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، عَنْ تَمَّادٍ، عَنْ
إِبْرَاهِيمَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَمِدُ يَدَيْهِ الْيُمْنَى عَلَى يَدَيْهِ الْيُسْرَى
فِي الصَّلَاةِ، يَتَوَاضَعُ بِذَلِكَ لِلَّهِ تَعَالَى»، (٢)

يعني رسول الله ﷺ به د تواضع لپاره ښى لاس په چپ لاس باندې كينودلو.
او پدې كې شك نشته چې تواضع په تحت السرة كې ده لكه څرنگه چې د ابراهيم
نخعي رحمتهما الله همدا مذهب وو لكه راتلونكى روايت وگوره.

(٩) وَبِهِ قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ رَبِيعٍ، عَنْ أَبِي مُعْشَرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ قَالَ:
«يَضَعُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السُّرَّةِ» (٣)

١- [الأوسط لابن المنذر تحت حديث رقم ١٢٤٣].

٢- [كتاب الآثار لأبي يوسف رحمتهما الله رواية نمبر: ٣٣٢].

٣- [ابن ابى شيبة: باب وضع اليمين على الشمال].

ابراہیم نخعی رحمہ اللہ فرمائی چې ٻڌي، به بنی لاس په چپ لاس باندې دنوم څخه لاندې، ددې راوي ربيع صدوق دی. [الذهبي، ج ١ ص ٣٤٧ رقم، ٢٠٩٦] والجرح والتعديل لابن أبي حاتم ج ٣ / ص ٤٦٤] وسير اعلام النبلاء ج ١٣ / ص ٣٢٨. (١٠) وَبِهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا الرَّبِيعُ بْنُ صَبِيحٍ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ أَنَّهُ كَانَ يَضَعُ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى يَدِهِ الْيُسْرَى تَحْتَ السَّرَّةِ، قَالَ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُمُ اللَّهُ عَلَيْهِ: وَبِهِ نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

يعني امام نخعي رحمہ اللہ به بنی لاس په چپ لاس دنوم څخه لاندې کينودلو او امام محمد فرمايي چې په همدې مونږ عمل کوو او همدا قول د امام صاحب دی.

(١١) حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَخْبَرَنَا حَجَّاجُ بْنُ حَسَّانٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هِجْلَزٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، أَوْ سَأَلْتُهُ قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ يَضَعُهُ؟ قَالَ: «يَضَعُ بَاطِنَ كَفِّ يَمِينِهِ عَلَى ظَاهِرِ كَفِّ شِمَالِهِ وَيَجْعَلُهَا أَسْفَلَ مِنَ السَّرَّةِ». (٢)

يعني ٻڌي به باطن د بنی لاس په ظاهر د چپ لاس، او دواړه لاسونه به دنوم څخه لاندې کړي، په ټولو صحابه وو او تابعينو کې ديو څخه هم نده ثابته چې په سينه باندې يې لاسونه ايښي وي، او تر قيامته به يې څوک ثابت نکړي بلکې په فتاوی علماء حديث، ج ٣ ص ٩٣ / کې په دې خبره اعتراف شوی دی چې صحابه وو رحمہم اللہ او تابعينو داسې عمل ندی کړی.

١- [كتاب الآثار ص ٢٤ حديث لمبر ١٢١].

٢- (ابن أبي شيبه، ج ١ ص ٣٩٠/٣٩١ وضع اليمين على الشمال).

د نارینه وو لپاره په سينه باندې لاسونه کېښودل د مسلمانانو په

مذهبونو کې نشته:

په لمانځه کې په سينه باندې لاسونه ايښودل په ايمه يې اړيحه وو کې دهيچا مسلک هم ندي. (۱) وعبارته هکذا قال الترمذي لم يأخذ أحد من الأربعة بالوضع على

الصدر... الخ أو صاحب د بذل الجهود فرمايي چې:

فأنحصر مذاهب المسلمين في ثلاثة أحدها الوضع تحت السرة، وثانيها فوق السرة تحت الصدر وثالثها الأرسال، بل انحصر الوضع في هيتئين، تحت الصدر وتحت السرة ولم يوجد على ما قال الشوكاني مذهب من مذاهب المسلمين أن يكون الوضع على الصدر فقول الوضع على الصدر قول خارج من مذاهب المسلمين وخارق لاجماعهم المركب. (۲)

باب وضع اليمين على اليسرى في الصلوة. يعنى د مسلمانانو پدې مسئله کې درې مذهب دي اول د نوم څخه لاندې کيښودل. دوهم د سينې څخه لاندې کيښودل، او دريم زړوند نيول، بلکې څوک چې د لاسونو په کيښودلو قايل دي د هغوی څخه صرف دوه قوله رانقل شوي دي، يو دا چې د نوم څخه به يې لاندې ږدي، او دوهم دا چې د سينې څخه به يې لاندې ږدي او په سينه باندې د لاسونو کيښودل د هيڅ مسلمان مذهب هم ندي نو په سينه باندې د لاسونو کيښودل د ټولو مسلمانانو د مذهبونو څخه ځان ايستل دي او د مسلمانانو د مرکبي اجماع څخه مخالفت دی. قلت ان رواية على الصدر عن الشافعي رواية النادرة كما سيأتى في عبارة السنن].

۱- [معارف السنن باب ماجاء في وضع اليمين في الصلوة ج ۲/ ص ۴۳۶.

۲- [بذل الجهود ج ۲/ ص ۲۵]

امام نووي فرمايي چې دامام شافعي رحمه الله مذهب دادی چې لاسونډې
د شينې څخه لاندې ږدي، اودامام ابو حنيفه رحمه الله په مذهب به لاسونډه دنوم څخه
لاندې ږدي، اودامام احمد رحمه الله څخه درې روايته دي، يودامام ابو حنيفه رحمه الله
په شان، يودامام شافعي رحمه الله په شان، اودريم داچې اختيار دی، خو مختار
روايت يې دادی چې: دنوم څخه به يې لاندې کيږدي. اودامام مالک رحمه الله په نږدې
ارسال دی. (١)

امام ترمذی رحمه الله چې ددې اختلافاتو ذکر کوي نو هغوی هم په سينه
باندې لاسونه کيښودل هيڅ امام ته ندی منسوب کړی هغه فرمايي چې:
(وَالْعَبْلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَالتَّابِعِينَ، وَمَنْ بَعْدَهُمْ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، يَرَوْنَ أَنَّ يَضَعُ الرَّجُلُ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ
وَرَأَى بَعْضُهُمْ أَنَّ يَضَعُهَا فَوْقَ الشَّرَةِ. وَرَأَى بَعْضُهُمْ: أَنَّ يَضَعُهَا تَحْتَ الشَّرَةِ، وَكُلُّ ذَلِكَ
وَاسِعٌ عِنْدَهُمْ. (٢))

د زنانه وو لپاره په سينه باندې د لاسونو کيښودل:

مولانا عبد الحی لکهنوی فرمائي:

اما فی حق النساء فاتفقوا علی ان السنة لهن وضع الیدين علی الصدر لانها ما استرها. (٣)
د علماء وپه دی اتفاق دی چې د ښځو په باره کې سنت طریقه په سينه باندې
د لاسونو کيښودل دي په یو مقطوع حدیث کې راځي چې:

١- (نوی الشافعی شرح مسلم، ج ١ ص ١٧٣) باب وضع یدہ الیمنی علی الیسری... الخ

٢- (ترمذی ج ١ ص ٥٩) باب ماجاء فی وضع الیمن علی الشمال

٣- (السعايه، ج ٣ ص ١٥٦)

(عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: تَجْتَمِعُ الْمَرْأَةُ إِذَا رَكْعَتُ تَرَفَعُ يَدَيْهَا إِلَى بَطْنِهَا، وَتَجْتَمِعُ مَا اسْتَطَاعَتْ، (۱)).

بنځه دې په قیام کې تر خپل طاقت پورې لاسونه راټول نیسي او چې لاسونه پورې راټول ونیسي نو په سینه راځي.

ثناء (سبحانک اللهم) ویل:

(۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَمَحْمُودُكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ. (۲)
حضرت ابو سعید رضی الله تعالی عنہ فرمائی چې رسول الله ﷺ به چې کله مونع شروع کړو نو سبحانک اللهم به ئی (تر اخره) لوستله.

(۲) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَمَحْمُودُكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ» (۳)

حضرت ابو سعید رضی الله تعالی عنہ فرمائی چې رسول الله ﷺ به چې کله مونع شروع کړو نو سبحانک اللهم الخ به ئی لوستله.

(۳) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ. (۴)

۱- (مصنف عبدالرزاق، ج ۳ ص ۴۹، باب تكبير المرأة بيديها وقيام المرأة وركوعها وسجودها.

۲- (نسائي: ج ۱ ص ۱۴۳)

۳- (نسائي: ج ۱ ص ۱۴۳)

۴- (مستدرک حاكم: ج ۱ ص ۴۳، ابوداود: ج ۲ ص ۱۴۰)

حضرت عایشہ رضی اللہ عنہا فرمائی چې رسول الله ﷺ به چې کله موع شروع کولو نو سبحانک اللهم الخ به یې لوستله.

(۴) عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ إِذَا كَبَّرَ الصَّلَاةَ، قَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ (۱)

حضرت عمر رضی اللہ عنہ به چې الله اکبر وويلو، نو سبحانک اللهم الخ به یې لوستلو.
(۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، كَانَ يَجْهَرُ بِهَذِهِ الْكَلِمَاتِ يَقُولُ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، تَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ» (۲).
حضرت عمر رضی اللہ عنہ به په اوچت او از سبحانک اللهم الخ لوستله.

(۶) عَنْ أَبِي وَائِلٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: كَانَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ يَقُولُ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ الخ. (۳)

حضرت ابو وائل رضی اللہ عنہ فرمائی چې حضرت عثمان رضی اللہ عنہ به چې کله موع شروع کړو نو سبحانک اللهم به یې لوستله.

ثناء (سبحانک اللهم په پته (خفيه) لوستل:

عن ابراهيم قال خمس يخفيهن الامام سبحانك اللهم ومحمدك والتعوذ وبسم الله الرحمن الرحيم وامين وربنا لك الحمد. (۴)

د حضرت ابراهيم نخعی رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې امام به پنځه شيان پټ وائي:
(۱) سبحانک اللهم الخ. (۲) اعوذ بالله الخ. (۳) بسم الله الخ. (۴) امين. (۵) ربنا لك الحمد.

۱- (داقطنی: ج ۱/ص ۲۹۹)

۲- (مسلم: ج ۱/ص ۱۷۴)

۳- (دارقطنی: ج ۱/ص ۳۰۲)

۴- رواه عبد الرزاق/ رقم: ۴۵۹۷ واسناده صحيح اثار السنن، ص: ۷۰۷ باب ترك الجهر بالتأمين.

عن ابراهيم قال اربع يخافت بهن الامام سبحانه الله ومحمدك، والتعوذ من الشيطان، وبسم الله الرحمن الرحيم، وآمين. (١)
 ابراهيم نخعی رحمہ اللہ فرمایي چې امام به دا څلور شيان په پټه وايي : ۱-
 سبحانک الله اللهم ۲- اعوذ بالله ۳- او آمين.

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم لوستل :

۱- الله تعالى فرمايلي دي چې :
 فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم (الاية)
 نو کله چې دې د قرآن د لوستلو اراده وکړه، نو د شيطان رټل شوي څخه الله تعالی ته پناه ونيسي (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ووايه.
 ۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ قَبْلَ الْقِرَاءَةِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (٢)
 د ابي سعيد خدری رضی الله عنه څخه روایت دی چې : رسول الله صلی الله علیه وسلم به د قراءه څخه مخکې اعوذ بالله من الشيطان الرجيم لوستله.

بسم الله الرحمن الرحيم لوستل :

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَحُ صَلَاتَهُ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (٣)
 عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما فرمایلي دي چې : رسول الله صلی الله علیه وسلم به د لمانځه په شروع کې بسم الله الرحمن الرحيم لوستله.

اعوذ بالله او بسم الله پټ (خفيه) لوستل :

۱- [کتاب الآثار للامام محمد رقم ۸۳ کتاب الآثار لابي يوسف رقم ۱۰۶]

۲- (مصنف عبدالرزاق، ج ۲ ص ۵۶، باب متى يستعيز)

۳- (جامع الترمذی، ج ۱ ص ۵۷، باب من رأى الجهر بيسم الله)

عن ابراهيم قال اربع يخافت بهن الامام سبحانه الله ومحمدك، والتعوذ من الشيطان، وبسم الله الرحمن الرحيم، وآمين. (۱)
ابراهيم نخعی رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې امام به دا څلور شيان په پټه وايي: ۱-
سبحانک الله اللهم ۲- اعوذ بالله ۳- او آمين.

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم لوستل:

۱- الله تعالى فرمايلي دي چې:

فَاذْكَرَاتِ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (الاية)
نو كله چې دې د قرآن د لوستلو اراده وكړه، نو د شيطان رټل شوي څخه الله تعالى ته پناه ونيسي (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ووايه.

۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ قَبْلَ الْقِرَاءَةِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (۲)

د ابي سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د قراة څخه مخکې اعوذ بالله من الشيطان الرجيم لوستله.

بسم الله الرحمن الرحيم لوستل:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَحُ صَلَاتَهُ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۳)

عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما فرمايلي دي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د لمانځه په شروع کې بسم الله الرحمن الرحيم لوستله.

اعوذ بالله او بسم الله پټ (خفيه) لوستل:

۱- [كتاب الآثار للامام محمد رقم ۸۳ كتاب الآثار لابی يوسف رقم ۱۰۶]

۲- (مصنف عبدالرزاق، ج ۲ ص ۵۶، باب متى يستعید)

۳- (جامع الترمذی، ج ۱ ص ۵۷، باب من رأى الجهر ببسم الله)

عَنْ أَنَسٍ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَى بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقْرَأُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. (۱)

حضرت انس رضی الله عنه فرمایلي دي چې: ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم، حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر او حضرت عثمان رضی الله عنهم پسې لمونځ کړی دی او په دوي کې ما دهیچا څخه نه دي اوریدلي چې بسم الله الرحمن الرحیم یې (په زوره) (جهر) لوستلی وي.

أَنْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: يَخْفَى الْإِمَامُ أَرْبَعًا: التَّعَوُّذُ، وَبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَأَمِينَ، وَرَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. (۲)

حضرت عمر رضي الله عنه فرمایي چې امام به دا مذکور څلور شيان په پټه وایي ۱- اعوذ بالله ۲- بسم الله ۳- آمین ۴- ربنا لك الحمد

عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ: أَرْبَعٌ يُخْفِيهِنَّ عَنِ الْإِمَامِ: التَّعَوُّذُ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَأَمِينَ، وَاللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. (۳)

حضرت عمر رضي الله عنه فرمایي چې امام به دا څلور شيان په پټه وایي ۱- اعوذ بالله من الشیطن الرجیم ۲- بسم الله الرحمن الرحیم ۳- آمین ۴- اوربنا لك الحمد.

د امام او منفرد (یواځې لمونځ کونکي) لپاره د الحمد لله او ورپسې

سورة لوستل

په صحیحینو کې مرفوع روایت دی چې:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَصَاعِدًا، قَالَ سُفْيَانُ لِمَنْ يُصَلِّي وَحْدَهُ (۴)

۱- (۵۰/۳۹۹)

۲- [محل ابن حزم ج ۳/ ص ۱۴۸ طبع دار الاحياء التراث العربی بیروت سنة ۱۴۲۲هـ].

۳- [رواه ابن جریر] [کنز العمال ج ۱/ ص ۲۴۹ کتاب الصلوة].

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې: دهغه چا لمونځ نه كيږي چې د الحمد لله سره سورة ونه لولي، سفيان ابن عيينه رحمه الله فرمايلي دي چې دا د (منفرد) يواځې لمونځ كونكي لپاره دی.

د قرأت په وخت كې د مقتديانو چپ اوسيدل:

(۱) الله ﷻ فرمائي: **وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ**

تُرْحَمُونَ (۱)

او كله چې ولوستلې شي قرآن، نو غوږ كيږدئ تاسې هغه ته او چپ اوسئ له پاره ددې چې رحم درياندې وشي.

د جمهور سلفو او خلفو اتفاقي فيصله ده چې په دې ايت كريمه كې د قراءه خلف الامام مسئله پوره واضحه شوې ده، او په دې باره كې يې صاف او ناطق حكم صادر كړې دی، يعنې دامام او مقتدي كارونه او وظيفې يې جدا جدا معينې كړي دي.

دامام وظيفه: (قراءت كول دي) او د مقتدي وظيفه: (چپ دريدل او

توجه كول دي).

امام بخاري رحمه الله د لا تحرك به لسانك معنى داسې را نقلوي چې:

فاستمع له وانصت ج ۱ ص ۳- نو شونډې خوزول د استماع او د انصات سره

منافي دي، همدارنگه امام بيهقي فرمايي چې لافرق بين السكوت والانصات

۱- [بخاری ج ۱ ص ۱۰۴ / مسلم ج ۱ ص ۱۶۹، ابوداود، ج ۱ ص ۱۱۹].

۲- [پ ۹ سورة اعراف].

(۱) حضرت عبد الله بن مسعود ؓ فرمائي چې عبد الله بن عباس ؓ د قرآن کریم
بهترین مفسر او شارح دی.

دومره لوی مفسر ددې ایت کریمه په باره کې داسې فرمائي چې :

(۲) ان رسول الله ﷺ قرء في الصلوة فقرأ أصحابه ورائه فخلطوا عليه
فنزول: وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) فهذه مكنون
ثم قال ابن عباس ؓ: وان كنا لانستمع لمن يقرأ انا اذا لاجفى من الحمير.
رسول الله صلى الله عليه وسلم به لمانحه كهي قراءت كرا حابه وود
ورپسې قراءت كولو، نو په رسول الله صلى الله عليه وسلم قراءت كېدو شونوالا
تعالی د ایت نازل كړو چې (وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ) بيا عبد الله بن عباس رضي الله عنه وفرمايل چې كه مونږ قرآن ته غوږ
كېنږدو نو مونږ به د خړه څخه هم ډير ظالمان يو اسناده حسن (۱)

(۳) صلى ابن مسعود ؓ فسمع ناسا يقرءون مع الامام قال اما ان لكم ان
تفهموا اما ان لكم ان تعقلوا! (وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ) (۲)

حضرت عبد الله بن مسعود ؓ يوه ورځ لمونځ كولو او يو څو كسانو په امان
پسې قرائت لوستلو، كله چې عبد الله بن مسعود ؓ د دوی قرائت
واوريدو (نو د لمانحه څخه وروسته يې) ورته وفرمايل چې ايا په تاسو هغه وخت

۱- (كتاب القراءات ص ۸۴)

۲- (كتاب القراءات للبيهقي رقم ۲۲۳)

۳- [تفسير ابن جرير، ج ۹ ص ۱۰۳].

نه دی راغلی چې د پوهې او د عقل څخه کار واخلئ! کله چې قرآن لوستلی شي نو تاسې هغه ته غوږ کینږدئ او چپ اوسئ!.

(۴) عن محمد بن كعب القرظي قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا قرء في الصلوة أجابه من ورائه، اذا قال بسم الله الرحمن الرحيم قالوا مثل ما يقول حتى تنقضي الفاتحة والسورة فلبث ما شاء الله ان يلبث ثم نزلت واذا قرء القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون فقرأ وانصتوا. (۱)

صحابه و و به د نبي كريم صلى الله عليه وسلم پسې سورة فاتحه او ورپسې سورة لوستل بيا دا ايت نازل شو چې واذا قرء القرآن فاستمعوا له، نو بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم قراءت كولو او صحابه چپ وو.

(۵) عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَنَا قَبْلَ أَنْ سُنَّتَنَا وَعَلَّمَنَا صَلَاتَنَا، فَقَالَ: "إِذَا صَلَّيْتُمْ فَأَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، ثُمَّ لِيَوْمَكُمْ أَحَدُكُمْ فَإِذَا كَبَّرَ الْإِمَامُ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا قَرَأَ {غَيْرَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} [الفاتحة: ۲] فَقُولُوا: آمِينَ." (۲)

د حضرت ابی موسی اشعری رضی الله عنه روایت دی چې رسول الله ﷺ مونږ (صحابه کرامو) ته خطاب و فرمایلو، نو مونږ ته یې د سنتو تعلیم راکړو، او دلمانځه د اداء کولو طریقه یې راته وښودله، نو وی فرمایل چې اول (دلمانځه د شروع کولو څخه مخکې) صفونه برابر کړئ، بیا دې یو شخص امامتي درکړي، نو کله چې هغه امام تکبیر ووايي نو تاسو تکبیر ووايي، او کله چې امام قراءت

۱- (اسناد صحیح علی شرط مسلم، تفسیر ابی بن حام الرازی ج ۴ ص ۲۵۹، رقم ۹۴۹۳)

۲- (صحیح مسلم ص ۱۷۴ ج ۱)

کولو، نوتاسوچپ اوسئ، اوچې کله امام غیر المغضوب عليهم ولا الضالین ووائي نوتاسو امین ووائي.

(۶) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ"

د حضرت ابو هريره ؓ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې امام ددې لپاره جوړ شوی دی چې دده پسې اقتداء وکړي شي، پس کله چې هغه (امام) الله اکبر ووائي نوتاسو الله اکبر ووائي، او کله چې هغه قراة کوي، نوتاسوچپ ودرېږئ، او کله چې هغه سمع الله لمن حمده ووائي نوتاسو ربنا لک الحمد ووائي.

په دې حديث کې هم رسول الله ﷺ په واضحه طريقه بيان کړی دی، چې د امام وظيفه قراة کول دي. اود مقتدی وظيفه چپ ودریدل دي.

(۷) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْصَرَفَ مِنْ صَلَاةٍ جَهَرَ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ فَقَالَ: «هَلْ قَرَأَ مَعِيَ أَحَدٌ مِنْكُمْ آتِئًا؟» قَالَ رَجُلٌ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «إِلَى أَقُولُ مَا لِي أُتَاَزَعُ الْقُرْآنَ؟» قَالَ: فَانْتَهَى النَّاسُ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقِرَاءَةِ مِنْ الصَّلَاةِ حِينَ سَمِعُوا ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ (۸)

۱- (نسائي شريف جلد ۱ ص ۱۰۷ - ابن ماجه شريف ص ۶۱) (طحاوی شريف ص ۱۲۸ مشکوة شريف ص ۸۱) (ابوداود، ج ۱ ص ۸۹، مسند احمد، ج ۱۴ ص ۱۵، جزء القراءة، ص ۵۶، کتاب القراءة، ص ۱۱) مسلم، ج ۱ ص ۱۷۴

۲- (ترمذی، ج ۱ ص ۶۵) باب ماجاء في ترك القراءة خلف الامام اذا جهز بالقراءة.

يعني کوم سړی چې دامام پسې لمونځ کوي نودده لپاره دمستقل قرائت ضرورت نشته، بلکې دامام قرائت دمقتدي قرائت دی، اودامام لوستل دمقتدي لوستل دي، په دې حديث شريف کې هم دسړي اود جهري قيد نشته، لهاداحديده کريمه دخپل عموم په بناء باندې هر لمانځه ته شامل دی.

(۹) په ابن ماجه (ص: ۸۸، طحاوی ج ۱۱ ص: ۲۳۵ مشکل الاثر ج ۲ ص: ۲۷، طبقات ابن سعد ج ۳ ص: ۱۳۰ نصب الرايه ج ۲ ص: ۵۱، درايه ص: ۱۰۰، فتح الباری ج ۲ ص: ۱۴۵) وغيره کتابونو کې د حضرت عبدالله بن عباس ؓ يو اوږد حديث دی، دهغې خلاصه داده چې کله رسول الله ﷺ په مرض الوفا ت باندې مبتلي شونود امامتي فرايض يې حضرت ابوبکر صدیق ؓ ته حواله کړل ابوبکر صدیق ؓ امامتي کوله.

يوه ورځ درسول الله ﷺ په مرض کې يوڅه تخفيف راغلو، نورسول الله ﷺ با دووکسانو باندې لاسونه اچولي وو، او ورو ورو مسجد ته راغی، درسول الله ﷺ دراتلو څخه مخکې ابوبکر صدیق ؓ لمونځ شروع کړی وو کله يې چې درسول الله ﷺ راتلل محسوس کړل، نو وروسته کيده، رسول الله ﷺ ورته اشاره وکړه چې پخپل ځای ودرېږه ابوبکر صدیق ؓ دجاين نماز څخه وروسته شو اوسول الله ﷺ په جاين نماز کيناستلو اوامامتي يې شروع کړه او ابوبکر صدیق ؓ مکبر شول درسول الله ﷺ اواز به يې په زوره ويلو او وروسته صفونو ته به يې رسولو، راروان الفاظ د توجه قابل دي.

وَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْقِرَاءَةِ مِنْ حَيْثُ كَانَ بَلَغَ أَبُو بَكْرٍ ؓ

رسول الله ﷺ قراءه دهغه خايه شروع كړو تركومه خايه چې ابوبكر صديق ﷺ
لوستلې وو. (١)

په يوبل روايت كې الفاظ داسې دي چې: (فاستفتح النبي ﷺ من حيث
انتهى ابوبكر ﷺ من القرآن) (٢)

پس رسول الله ﷺ قراءه دهغه خايه شروع كړو، تركومه خايه چې
ابوبكر صديق ﷺ لوستلې وو. (٣)

په يودريم روايت كې الفاظ داسې دي (فاستم رسول الله ﷺ من حيث
انتهى ابوبكر من القراءة) رسول الله ﷺ دهغه خايه خڅه قراءه پوره كړو، په كوم
خاي چې ابوبكر صديق ﷺ اودرولې وو. (٤)

ددې حديث څخه معلومېږي چې در رسول الله ﷺ څخه ټوله سورة فاتحه تيره
شوي وه، او يا ترينه د سورة فاتحي اكثره حصه تيره شوي وه، ځكه چې رسول الله
ﷺ سخت مريض و، په دوو كسانو يې لاسونه اچولې وو، او په قلاړه قلاړه
مسجد ته روان وو، او ابوبكر ﷺ در رسول الله ﷺ دراتللو څخه مخكې لمونځ شروع
كړې وو، نو ددې حالاتو څخه صفا معلومېږي چې كه سورة فاتحه مكمله نوي
لوستل شوې نو اكثره حصه خوبه يې در رسول الله ﷺ له راتللو نه
مخكې ضرور لوستل شوي وه، مگر ددې باوجود رسول الله ﷺ د لمونځ اعاده ونه

١- (ابن ماجه شريف ص ٨٨، مسند احمد ج ١ ص ٢٣٢)

٢- سنن الكبري ج ٣ ص ٨١، مسند احمد ج ١ ص ٢٣٢.

٣- (سنن كبرى للبيهقي، ج ٣ ص ٨١)

٤- (طحاوي شريف جلد اول ص ١٩٨)

فرمايله، دې لمونځ ته يې بېکاره او باطل ونه ويلو، بلکې صحيح يې وگڼلونی چېرته د امام پسي دفاتحي لوستل فرض وي، رسول الله ﷺ به د لمونځ صحيح نه گڼلو، بلکې باطل به يې ورته ويلې وو او ددې لمونځ اعاده به يې کړې وه. دا حديث بالکل صحيح دی، دده ټول راويان ثقه ثبت او حجت دي. (١)

(١٠) سورة فاتحه د دي امت خصوصيت دي. (١)

الله پاک فرمائي چې:

ولقد اتينك سبعاً من المثاني والقران العظيم

او رسول عليه السلام چې معراج ته تللو نو په بيت المقدس کښي ئي ټولو پيغمبرانو ته امامتي ورکړه. او رسول عليه السلام الله انبياؤ ته دا ونه ويل چې تاسو اول سورة فاتحه زده کړئ چې بياني زما پسي ولولئ، ځکه چې زما په شريعت کښي بغير د لوستلو دفاتحي څخه مونځ نه کيږي. نو محمد ﷺ د امام دي. او يولک څليرشت زره کم او زيات پيغمبران مقتديان دي. او دې مقتديانو پيغمبرانو پخپله فاتحه نه ده لوستلي، بلکه د امام فاتحه ورته کافي وه. د غير مقلدينو د فتوي مطابق ددې يولک څليرشت زره څه کم او زياتو پيغمبرانو مونځ نه دي شوي، نو که د قيامت په ورځ دا پيغمبران راپاڅيږي، او غير مقلدين د مري څخه ونيسي چې تاسو زمونږ مونځ ته ولي باطل ويلي دي؟ نو لا مذهب به څه جواب ورکوي؟

١- (فتح الباری، ج ١ ص ٦٢٩).

٢- ثاني ص ١٤٥.

په جماعت باندې مونځ په درې قسمه دي

اول اعلى: چې امام هم پيغمبر او مقتديان هم پيغمبران وي لکه د معراج د شپې مونځ چې امام محمد وو او مقتديان زيات او کم يو لک او خلیرشت زره پيغمبران وو.

دوهم متوسط: چې امام پيغمبر وي او مقتديان امتيان وي. لکه نبی ﷺ به چې صحابه کرامو ته امامتي کوله:

درېم أدنى: چې امام هم امتي وي او مقتديان هم امتيان وي. لکه زمونږ د زماني د جماعت لومونځونه. نو چې په اعلي مونځ کبسي د امام (محمد ﷺ) سورة فاتحه د مقتديانو لپاره کافي ده، نو په متوسط او په ادني مونځ کبسي په طريق اولي سره کافي ده.

(۱۱) د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه د بلي فتوی الفاظ داسې دي چې:

«لَيْتَ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ مِلَى قُوَّةِ تَرَابًا»^(۱)

حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فرمائي چې هغه سړی چې د امام پسې الحمد لله لولي کاشکې چې دده خوله د خاورو څخه ډکه شوې وي.

(۱۲) د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه د يو اثر الفاظ داسې دي چې:

«لَأَنْ أُعْضَّ عَلَى جُمُرَةِ الْعِضَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقْرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ»^(۲)

چې په انګار باندې خوله لګول د قرائت خلف الامام څخه راته ډېر خوښ دي.

(۱۳) أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: لَيْتَ فِي فَمِ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ حَجْرًا^(۱)

۱- (طحاوی شریف ص ۱۰۷)

۲- [کتاب القراءة / ۱۱۶].

حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمائي چې کاشکې دهغه چاپه خوله کې تيره وي چې دامام پسي قرائت کوي.

(١٤) عَنْ سَعْدِ بْنِ وَقَاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «وَدِدْتُ أَنَّ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ فِيهِ جَمْرَةٌ». (١)

حضرت سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ فرمائي چې زما تمنا او خواهش دی چې دامام پسي د قراءه کونکي په خوله کې انگاروي.

(١٥) عبد الرزاق فرمايي چې:

وَأَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبَا بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، كَانُوا يَنْهَوْنَ عَنِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ». (٢)

امام عبد الرزاق فرمايي: چې ماته موسى بن عقبه خبر را کړو چې ابوبکر رضی اللہ عنہ او عثمان رضی اللہ عنہ به صحابه منعه کول دامام پسي د قرائت څخه.

(١٦) قال الشعبي ادركت سبعين بدريا كلهم يمنعون المقتدي عن القراءة خلف الامام. (٣)

حضرت امام شعبي رحمه الله چې لوی تابعي دی فرمائي چې ما ويا (٧٠) بدزي صحابه کرام ليدلي دي چې هغوی به خلک د امام شاته د قرائت څخه منعه کول.

١- (موطأ امام محمد ص ١٩٨)

٢- [موطأ امام محمد ص ١٩٨]

٣- [مصنف عبد الرزاق ج ٢ ص ١٣٩]

٤- (روح المعاني ج ٩ ص ١٥٢)

دامام د ولا الضالين ويلو په وخت کې د مقتديانو

په پټه (خفيه) آمين لوستل

(١) عَنْ وَائِلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا قَرَأَ: {غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} [الفاتحة: ٤] قَالَ: «آمِينَ» وَأَخْفَى بِهَا صَوْتَهُ، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى يَدِهِ الْيُسْرَى، وَسَلَّمَ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ". (١)

حضرت وایل بن حجر رضی اللہ عنہ فرمایي چې رسول الله ﷺ مونږ ته مونځ راکړو، کله چې رسول الله ﷺ (غیر المغضوب عليهم ولا الضالین) ولوستلو نو آمین یې وویل او اوازی یې ورباندې پټ کړو، یعنې په پټه یې ولوستلو، او بني لاس یې په چپ لاس باندې کینودلو، او بني او چپ طرف ته یې سلام وگرځولو.

(٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: {غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} [الفاتحة: ٤] فَقُولُوا: آمِينَ، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ". (٢)

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې کله امام (غیر المغضوب عليهم ولا الضالین) ووايي نو تاسو امین ووايي (پدغه وقت کې ملایکې هم امین وائي) نو د چا امین چې د ملایکو د امین سره موافق شوده تیرگناهونه به معاف شي.

دملایکو امین: د فکر کولو څخه وروسته د ملایکو په امین کې درې شيان راملومېږي.

١- مستدرج ٢٣٦/١ رقم ١٩٠٥٩ [ترمذي رقم ٤٨٠٢٤ ص ١٢٧].

٢- (صحيح بخاری، ج ١ ص ١٠٨ / رقم: ٤٤٧٥ / ٧٨٢).

اول دملايکوامين په مونږکې هېچا هېڅکله هم ندی اوریدلې، نو ظاهره ده چې هغوی په پټه امين وائي.

دوهم ملايکي بغيردلو ستلود الحمد لله څخه امين وائي.

درېم ددوي د امين لپاره خاص وقت دی، يعنې چې کله امام ولا الضالين ووائي نو دوي امين وائي.

اهل سنت والجماعت احنافو ته زيری

مونږ اهل سنت والجماعت احناف د الله ﷻ په فضل او کرم سره ددې زيری پوره پوره مستحق يو، چې دوقت او وصف په هر اعتبار سره زموږه امين د ملايکو د امين سره موافق دی.

- (١) لکه څرنګه چې ملايکي په پټه امين وائي مونږه يې هم په پټه وايو.
- (٢) ملايکي بغيردلو ستلود الحمد لله څخه امين وائي، مونږ احناف مقتديان هم بغيردلو ستلود الحمد لله څخه امين وايو.
- (٣) ملايکي په هغه وخت کې امين وائي چې کله امام (ولا الضالين) ووائي، يعنې د فاتحې د ختميدلو څخه وروسته امين وائي، مونږ هم په هغه وخت کې امين وايو چې کله د امام فاتحه ختمه شي.

(٣) عَنْ الْحَسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ سَمُرَةَ بِنْتِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، "أَنَّهُ كَانَ إِذَا صَلَّى بِهِمْ سَكَتَ سَكْتَتَيْنِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، وَإِذَا قَالَ: {وَلَا الضَّالِّينَ} [الفاتحة: ٢] سَكَتَ أَيْضًا هُنَيْئَةً، فَأُذَكِّرُ وَأَذَلِّكَ عَلَيْهِ، فَكُتِبَ إِلَيَّ بِنِ كُفْبٍ، فَكُتِبَ إِلَيْهِمْ أَيْ أَنَّ الْأَمْرَ كَمَا صَنَعَ سَمُرَةُ. (١)

حضرت حسن د حضرت سمرة رضي الله عنه څخه روايت كوي چې ده به كله لمونځ كولو نو دوه سكتې به يې كولې يوه د لمانځه د شروع په وخت كې او دوه هم به يې د (ولا الضالين) څخه وروسته لږه سخته كوله.

څلور ددې څخه انكار وكړو، بيا دوى په دې باره كې حضرت ابى بن كعب رضى الله عنه ته وليكل، نو حضرت ابى بن كعب رضى الله عنه جواب ورکړو چې بې شكه حكم همدا سې دى لكه څرنگه چې حضرت سمرة رضي الله عنه كړى دى.

ددې احاديثو څخه معلومېږي چې رسول الله ﷺ به هميشه دوه سكتې كولې. **اوله:** د اول الله اكبر څخه وروسته يعنې د (سبحنك اللهم) لپاره وه، دا اوږده سخته وه، چې په دې باندې د دواړو صحابه وو كرامو اتفاق وو.

دوهمه: د ولا الضالين څخه وروسته دومره باريكه سخته وه چې حضرت عمران بن حصين رضى الله عنه ورته بالكل متوجه نه شو او مختصره سخته د مختصر عمل له پاره وي. او دا وخت د آمين وخت دى، نو چې د آمين په وخت كې سكه وه نو معلومېږي چې د آمين عمل جهرا نه و. همدارنگه په احاديثو كې په دير تكرار سره راغلي دي چې د ولا الضالين څخه وروسته آمين دى، نو دوهمه سخته د آمين لپاره ده، په دې احاديثو كې د سبحنك اللهم او آمين دواړو لپاره د سكتې لفظ استعمال شوى دى، او سبحنك اللهم خواتفا په پټه لوستلې شي نو همدارنگې به آمين هم په پټه لوستلې شي.

(٤) عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ كَانَ عَلَى وَعَبْدَ اللَّهِ لَا يُجْهَرُ أَنْ يَبْسُمَ اللَّهُ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ وَلَا بِالتَّعَوُّذِ وَلَا بِالتَّامِينَ. (١)

١- نزاه الطبرانی فی الکبیر / ج ٤ / ص ٥٦٦

د ابو وایل ؓ څخه روایت دی چې خلیفه راشد حضرت علی ؓ او حضرت عبداللہ بن مسعود ؓ په لمانځه کې بسم اللہ الرحمن الرحیم او امین په زوره نه لوستلو.

د تکبیر ویلو سره رکوع کول:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يَكْبِتُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يَكْبِتُ حِينَ يَرُكُّهُ (١)

د ابی هریره رضی اللہ عنه څخه روایت دی چې: رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم به چې کله لمونځ ته ودریدلو نو د قیام په حالت کې به یې تکبیر ویلو، بیا به چې رکوع ته تللو نو تکبیر به یې وویل.

د رکوع په حالت کې په ورغوو زنگونه نیول او گوتې فراخه نیول او څنگلې دارخونو څخه جدا ساتل

د حضرت انس رضی اللہ عنه څخه روایت دی چې: رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم وفرمایل چې:

يَا بَنِي إِدْرَاكْتَ فَضَمَّ كَفَيْكَ عَلَى رُكْبَتَيْكَ وَفَرَجَ بَيْنَ أَصَابِعِكَ وَارْفَعْ يَدَيْكَ عَنْ جَنْبَيْكَ (٢)
ای بچیه! چې کله رکوع کوي نو دواړه ورغوي په زنگونو کېږده او د گوتو په منع کې جداوالی راوړله او څنگلې دارخونو څخه جدا وساته.

١- (صحيح البخاري، ج ١ ص ١٠٩، باب التكبير اذا قام من السجود)

٢- (المعجم الاوسط للطبراني، ج ٤ ص ١٨١، رقم ٥٩٩١)

په رکوع کې سبحان ربی العظیم ویل:

عَنْ حَدِيثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ يَقُولُ: فِي رُكُوعِهِ
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ فِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى (۱)

د حضرت حذیفه رضی الله عنه څخه روایت دی چې: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره لمونځ وکړو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم په رکوع کې سبحان ربی العظیم او په سجود کې سبحان ربی الاعلی لوستلو.

د سبحان ربی العظیم درې ځلې لوستل:

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا رَكَعْتَ أَحَدَكُمْ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ وَذَلِكَ أَذْنَاهُ (۲)

د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې: نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې په تاسو کې چې څوک په رکوع کې درې ځلې سبحان ربی العظیم ولولي، نو دهغه رکوع پوره شوه او دا کله مرتبه د (کاملې) تسبیح ده.

د امام لپاره سمع الله لمن حمده او د مقتدي لپاره در بنا لك الحمد ویل:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قَالَ الْإِمَامُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ. (۳)

۱- (سنن ابی داود، ج ۱ ص ۱۳۴، باب ما يقول الرجل في ركوعه وسجوده)

۲- (جامع الترمذی، ج ۱ ص ۶۰، باب ما جاء في التسبيح في الركوع والسجود)

۳- (صحيح مسلم ج ۱ ص ۱۷۶، باب التسبيح والتحميد والتأمين)

د ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې كله امام سمع الله لمن حمده ووايي، نو تاسو اللهم ربنا لك الحمد ووايي.

د منفرد (يواځې لمونځ كونكي لپاره دسمع الله لمن حمده او ربنا لك الحمد دواړو ويل

عن ابى هريرة رضى الله عنه كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا قام إلى الصلاة يَكْبُرُ حين يقوم ثم يكبر حين يركع ثم يقول سمع الله لمن حمده حين يرفع صلبه من الركعة ثم يقول وهو قائم ربنا لك الحمد^(١)

د حضرت ابی هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې كله لمونځ ته ودریدلو نو په ولاړه به يې تكبير ويلو، بيا به چې ركوع ته تللو نو تكبير به يې وويلو، او چې د ركوع څخه به پورته شو نو سمع الله لمن حمده به يې وويل او بيا به يې په ولاړه ربنا لك الحمد وويلي.

د ركوع څخه وروسته قومه كول:

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم يو کس ته لمونځ ښودلو نو ورته وې فرمايل چې: ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمِئَنَ رَأْسًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تُعْتَدَلَ قَائِمًا^(٢) بيا ركوع وکړه تر دې چې په اطمینان سره ركوع وکړي او بيا د ركوع څخه پورته شه تر دې چې ښه په اطمینان سره ودریږي.

١- (صحيح البخاري، ج ١ ص ١٠٩، باب التكبير اذا قام من الركوع)

٢- (صحيح البخاري ج ١ ص ١٠٩، باب امر النبي صلى الله عليه وسلم، الذي لا يتم ركوعه بالاعادة)

رکوع نه د تللو او درکوع څخه د راپورته کیدلو په وخت کې رفع الیدین نه کول

(۱) الله جل جلاله فرمايي: **قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ** (۱)
په تحقيق سره هغه مؤمنان کامياب دي چې په لمانځه کې خشوع کونکي وي.
حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما د (خاشعون) په تشرېح کې

فرمايي چې:
مخبتون متواضعون لا يلتفتون يمينا ولا شمالا ولا يرفعون ايديهم في الصلوة.
(تفسير ابن عباس رضي الله عنه ص ۲۱۲ طبع مردان ص ۳۵۹ قديمي کتب خانه) ويريدونکي عاجزي کونکي دي او بني او چپ طرف ته نه گوري او په لمانځه کې رفع الیدین نه کوي.

(۲) عن جابر رضي الله عنه قال: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «مَالِي أَرَأَيْكُمْ أَيْدِيكُمْ كَأَنَّمَا أَذْنَابُ خَيْلٍ شَمْسٍ؟ اسْكُنُوا فِي الصَّلَاةِ». (۲)

د حضرت جابر بن سمره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ زموږ خواته تشرېف راوړو. (په داسې حال کې چې موږ لمونځ کولو او په لمانځه مو رفع الیدین کول نور رسول الله ﷺ د ډیرې ناراضگۍ په حالت و فرمايل) چې زه ولې تاسو د رفع الیدین په کولو باندې گورم لکه د شیرو اسونو د لکيو په شان؟ د لمانځه په داخل کې ساکن او سپرئ. (يعني رفع الیدین مه کوئ).

۱- (سورة المؤمنون ۱-۲)

۲- (صحيح مسلم، ج ۱ ص ۱۸۱)

ظاهره دی وي چې د لمانځه په داخل کې چې خومره ټیټیدل او جیگیدل دی. د دې ټولو لپاره د رفع الیدین څخه منع راغله، د تکبیر تحریمه رفع الیدین د لمانځه د داخل رفع الیدین نه دی بلکه د لمانځه د شروع کولو رفع الیدین دی لدی وجهې دهغې څخه په دی حدیث کې منع نه ده راغلي.

(۳) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُرْفَعُ الْأَيْدِي إِلَى الْأَفْسَافِ مَوَاطِنَ: حِينَ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ، وَحِينَ يَدْخُلُ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَيَنْظُرُ إِلَى الْبَيْتِ، وَحِينَ يَقُومُ عَلَى الصَّلَاةِ وَحِينَ يَقُومُ عَلَى الْمَرْوَةِ، وَحِينَ يَقِفُ مَعَ النَّاسِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ وَبَجْمَعِ وَالْمَقَامَيْنِ، وَحِينَ يَرْمِي الْجَبَرَّةَ» (۱).
د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې رفع الیدین صرف په اوو ځایونو کې کيږي ۱- د لمانځه په شروع کې ۲- د بیت الله شریف د ملاقات په وخت کې ۳- په صفا باندې ۴- په مروه باندې ۵- د عرفات ۶- د مزدلفې د وقوف په وخت کې ۷- او درمی د جمراتو په وخت کې.

(۴) قَالَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: أَلَا أُصَلِّي بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَصَلَّى، فَلَمْ يَرْفَعْ يَدَيْهِ إِلَّا فِي أَوَّلِ مَرَّةٍ. (۱)

حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه یوه ورځ اعلان وکړ چې ایازا تاسو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمونځ خبر نکړم؟ راوي وایي چې پس پاڅیدو او صرف په اول کې یې رفع الیدین وکړل او دوباره یې ونکړل.

۱- (نصب الراية ج ۱ ص ۱۶۹ بجمع الزوائد رقم ۵۴۶۱).

۲- (ترمذی باب ماجاء ان النبي صلى الله عليه وسلم لم يرفع الا في اول مرة رقم ۲۵۷). باب رفع الیدین عند الركوع، وفي نسخة الشيخ صالح بن عبد العزيز باب ماجاء ان النبي صلى الله عليه وسلم لم يرفع الا في اول مرة رقم (۲۵۷).

(۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ وَمَعَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَلَمْ يَرَفَعُوا أَيْدِيَهُمَا إِلَّا عِنْدَ التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى فِي افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ. قَالَ إِسْحَاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَتَأَخَذُ فِي الصَّلَاةِ كِلَيْهَا. (۱)

حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ فرمائی چې ما در رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ او د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ پسي لمونځونه کړي دي .
نودې ټولو حضراتو د لمانځه د شروع څخه وروسته په بل هيڅ ځای کې لاسونه نه دي پورته کړي .

امام اسحق فرمائی چې مونږ په ټولو لمونځونو کې په همدې حديث عمل کوو او رفع اليدين نه کوو .

(۶) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ لَا يَسْأِرُ الصَّلَاةَ، رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكُونَ إِبْهَامَاهُ قَرِيبًا مِنْ شَحْمَتَيْ أُذُنَيْهِ، ثُمَّ لَا يَعُودُ» (۲)

د حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ روایت دی، چې رسول الله ﷺ به چې کله د لمانځه د شروع کولو لپاره الله اکبر کړو، نو د غوږونو تر نرمیو پورې به یې لاسونه جیگ کړل او بیا به یې په نور لمونځ کې نه جیگول .

(۷) عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا انْتَهَى الصَّلَاةَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُخَازِي بِهِمَا» وَقَالَ بَعْضُهُمْ: حَدٌّ وَمَنْكِبِيَّةٌ، وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكُعَ وَبَعْدَ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَا يَرْفَعُهُمَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: وَلَا يَرْفَعُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ، وَالْمَعْنَى وَاحِدٌ. (۳)

۱- (دارقطني، ج ۱ ص ۳۹۹ / رقم ۱۱۲۰)

۲- (طحاوي رقم ۱۳۱۳).

۳- (مسند ابی عوانه رقم الحديث ۱۵۷۲ دارالمعرفه بيروت لهنات) بيان رفع اليدين في افتتاح الصلوة قبل التكبير بملاء منكبيه وللركوع ولرفع رأسه من الركوع وأنه لا يرفع بين السجدين.

حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه فرمایي چې: ما رسول الله صلى الله عليه وسلم وليدلو چې كله يې لمونځ شروع كړونو لاسونه يې اوچت كړل او فرمايلي دي بعضو چې تر اوگورپورې يې اوچت كړل، اوچې كله يې دركوع اراده وكړه او دركوع څخه يې سر را اوچتولو نورفع اليدين يې ونه كړل او بعضو ويلي دي چې د سجدو په مابين كې يې هم لاسونه نه اوچتول د (والمعنى واحد) مطلب دادى چې په ركوع او بين السجدين دواړو ځايونو كې راويانود ترك درفع اليدين روايت كړى دى.

(۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْكَةً نَرْفَعُ أَيْدِيَنَا فِي بَدْءِ الصَّلَاةِ وَفِي دَاخِلِ الصَّلَاةِ عِنْدَ الرُّكُوعِ - فَلَمَّا هَاجَرْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ الْمُنَوَّرَةِ تَرَكْنَا رَفْعَ الْأَيْدِيَيْنِ فِي دَاخِلِ الصَّلَاةِ عِنْدَ الرُّكُوعِ وَكُنَّا عَلَى رَفْعِ الْأَيْدِيَيْنِ فِي بَدْءِ الصَّلَاةِ (۱)
د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه څخه روايت دى مونږ په درسول الله صلى الله عليه وسلم سره په مكه مكرمه كې د تكبير تحریمه او ركوع ته د تللو او دركوع څخه دراجيگيدلو په وخت كې رفع اليدين كول، كله چې نبى عليه السلام مدينې منورې ته تشریف راوړو نو دركوع رفع اليدين يې پرېښودل او د تكبير په رفع اليدين باندې ثابت پاتې شو.

فائده: په دې صحيح حديث كې دمكې او دمدينې په عمل باندې تصريح ده، يعنې رفع اليدين دمكې څخه شروع وو او تر هغه وخته پورې جاري وه څومره چې د الله جل جلاله اراده وه، بيا په مدينه منوره كې په اخرو ورځو كې متروك او منسوخ شول او د تكبير تحریمه رفع اليدين په خپل حال باندې پاتې شول.

(۹) عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي أَوَّلِ الصَّلَاةِ لَمْ لَا يَقُولُ (۱)

حضرت علی رضی اللہ عنہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خنځه روایت کوي چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم به صرف د لمانځه د شروع کولو په وخت کې رفع الیدین کول او بیا به یې نه کول.

فائده: په بعضو روایاتو کې رکوع ته د تللو او درکوع څخه دراپورته کیدلو په وخت کې د رفع الیدین د کولو ذکر هم راغلی دی، لکن هغه روایات منسوخ او متروک دي.

د الله اکبر د ویلو سره سجده کول:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِي سَاجِدًا ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ (۲)

ابو هريرة رضي الله عنه فرمايلي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به چې کله لمانځه ته ودریدلو، نو الله اکبر به یې وويلو، بیا به یې الله اکبر وويلو او رکوع به یې وکړه، بیا به چې د رکوع څخه را وچتیدو نو سمع الله لمن حمده به یې وويله، بیا به یې په ولاړه ربنا لک الحمد وويلي، بیا به د الله اکبر د ویلو سره سجدې ته لاړو، بیا به د الله اکبر د ویلو سره د سجدې څخه را پورته شو، بیا به د الله اکبر ویلو سره سجدې ته لاړو، بیا به د الله اکبر د ویلو سره د سجدې څخه را پورته شو.

۱- (العلل الواردة في الاحاديث النبويه للدار قطني ج ۴ ص ۱۰۶ سوال نمبر ۴۵۷ قلت انفراد برنوع، عبد الرحيم بن سليمان وهو ثقة).

۲- (صحيح مسلم ج ۱ ص ۱۶۹، باب اثبات التكبير في كل خفض ورفع في الصلوة)

سجدي ته د تللو په وخت کې اول زنگونه، بيا لاسونه، بيا تندي په

زموږ کښودل

عَنْ وَائِلِ بْنِ حَجْرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَضَعُ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ إِذَا سَجَدَ
د وائل ابن حجر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم
به سجدي ته د تللو لپاره اول زنگونه کښودل، بيا به يې لاسونه کښودل.

سجده په اووه اندامونو کول:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَمِيرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ وَلَا يَكْفُ شَعْرًا
وَلَا تَوْبًا الْجَبْهَةَ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ (١)

د حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې: رسول الله صلی
الله علیه وسلم په اووه اندامونو باندې د سجدي حکم کړی دی (او دا حکم يې کړی
چې) خپل ويسته او جامې دې نه راغونډوي (هغه اووه اندامونه دادي) تندي،
دواړه لاسونه، دواړه زنگونه او دواړه پښې.

په سجده کې درې ځله سبحان ربی الاعلی ویل:

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا رَكَعْتَ أَحَدُكُمْ، فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ:
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ، وَذَلِكَ أَذْنَاهُ، وَإِذَا سَجَدَ، فَقَالَ فِي سُجُودِهِ:
سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَقَدْ تَمَّ سُجُودُهُ، وَذَلِكَ أَذْنَاهُ" (٢)

١- (صحيح ابن خزيمة، ج ١ ص ٣٤٢، باب البدء بوضع الركبتين على الأرض قبل اليدين)

٢- (صحيح البخاري، ج ١ ص ١١٢، باب السجود على سبعة أعظم)

٣- (جامع الترمذي ج ١ ص ٦٠، باب ما جاء في التسبيح في الركوع والسجود)

د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې: چا چې په رکوع کې درې ځلې سبحان ربی العظیم او په سجده کې درې ځلې سبحان ربی الاعلی وویلې، نو دده رکوع او سجده پوره شوه او دا کمه مرتبه د (کاملې) رکوع او سجده ده.

د سجدو په منځ کې جلسه کول:

ابو هريرة رضی الله عنه فرمایلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه کس ته چې لمونځ یې په اطمینان سره اداء کړی نه وو دا هم وفرمایلي:

لَمْ أَسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا ثُمَّ أَرْفَعُ حَتَّى تَطْمِئِنَّ جَالِسًا^(۱)

بیا ښه په اطمینان سره سجده وکړه بیا د سجده څخه راپورته شه او ښه په اطمینان سره جلسه وکړه.

په سجده کې مخ د لاسونو په منځ کې کېښودل:

عَنْ وَائِلِ بْنِ حَجْرٍ قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ إِذَا سَجَدَ وَضَعَ وَجْهَهُ بَيْنَ كَفَّيْهِ^(۲)

وائیل ابن حجر رضی الله عنه فرمایلي دي چې: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اقتداء کې لمونځ وکړو، رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې سجده کوله، نو مخ مبارک به یې د ورغوو په منځ کې کېښودلو.

په سجده کې د لاسونو د گوتو یوځای کول:

عَنْ وَائِلِ بْنِ حَجْرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ ضَمَّ أَصَابِعَهُ^(۳)

۱- (مشکوٰۃ، ج ۱ ص ۷۹، باب صفة الصلوة)

۲- (شرح معانی الآثار، ج ۱ ص ۱۸۲، باب وضع اليدين في السجود أين ينبغي أن يكون)

۳- (صحيح ابن خزيمة، ج ۱ ص ۳۴۷، باب الضم أصابع اليدين في السجود)

واثل ابن حجر رضی الله عنه فرمایلي دي چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې سجده کوله نو گوته به یې یو خای کولې
 به سجده کې د لاسونو د گوته قبلې ته مخامخ کول:

حضرت حفص ابن عاصم رضی الله عنه څخه روایت دی چې: یوه ورځ مې د عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما په څنګ کې لمونځ وکړو، کله مې چې سجده کوله نو گوته به فراخه (کولاو) نیولې، نو عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما راته وفرمایلي چې: ای وراره!

أُصِمُّ أَصَابِعَكَ إِذَا سَجَدْتَ وَاسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ وَاسْتَقْبِلَ بِالْكَفَّيْنِ الْقِبْلَةَ فَإِنَّهُمَا يَسْجُدَانِ مَعَ الْوُجْهِ (١)
 کله چې سجده کوې نو گوته را غونډې نيسه او د قبلې ته یې مخامخ کوه، او خپل ورغوي هم قبلې ته مخامخ کوه، ځکه چې دا هم دمخ سره سجده کوي.

به سجده کې د پښو گوته قبلې ته مخامخ کول:

د ابو حميد الساعدي رضی الله عنه د حديث په اخر کې راځي چې:
 وَاسْتَقْبَلْ بِأَطْرَافِ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ الْقِبْلَةَ (٢)

رسول الله صلی الله علیه وسلم به په سجده کې د پښو گوته قبلې ته مخامخ کړې.

څنګلې د اړخ څخه جدا ساتل:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُعَيْنَةَ الْأَسَدِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ فَرَجَّ يَدَيْهِ حَتَّى تَرَى إِبْطِلِيهِ قَالَ وَقَالَ ابْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا بَكْرٌ بَيَاضٌ إِبْطِلِيهِ (٣)

١- (مصنف عبدالرزاق، باب السجود، رقم ٢٩٣٨)

٢- (صحيح البخاري، ج ١ ص ١١٤، باب سنة المجلس في التشهد)

٣- (صحيح البخاري، ج ١ ص ١١٢، باب يدي ضميه ويجال في السجود)

حضرت عبد الله ابن مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې کله مسجد کوله، نو لاسونه به یې د ازخونو څخه دومره لوی ساتل چې د تخرگونو سپین والی به یې ښکاریدو.

د سجدي په حال کې څنگلې په زمکه نه لگول:
عن البراء رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا سجدت فضع
كفك وأرقم مرقفك (۱)

د حضرت براء رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې کله چې تاسو سجده کوئ نو وروغوي په زمکه کېږدئ او څنگلې پورته وساتئ.

غير معذور ته دوهم رکعت ته د پورته کیدلو په وخت کې (نغ

ودریدل) جلسه استراحت نه کول

(۱) په بخاري شریف کې د مسی الصلوة مشهور حدیث دی، د ابو هريرة څخه روایت دی چې نبی کریم ﷺ خلاد بن رافع ته د لمانځه صحیح طریقه ښودله، نو د سجدي د خوندې څخه وروسته یې ورته وفرمایل: (ثم ارفع حتى تستوي قائماً ثم افعلك في صلوتك كلها) یعنې بیا د دوهمې سجدي څخه وروسته نیغ ودریږه، نو دلته رسول الله ﷺ د سیده دریدو حکم کړی دی، او د ناستې ذکر یې ندی کړی (بخاري ج ۲ صفحه ۹۲۴ و ۹۸۶)

امام بخاري رحمه الله دا حدیث په بله طریقه هم روایت کړی دی په عفتي کې (حتى تستوي قائماً) پرځای (حتى تطمئن جالساً) دی (۱)

۱- (صحیح مسلم، ج ۱ ص ۱۹۹، باب الاعتدال في السجود الخ)

مگر حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمایې چې دا د کوم راوي و هم دی او صحیح روایت (حتی تستوي قایما) دی. (۱)

(۲) د حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ په حدیث کې دي، چې په څلور رکعت لمونځ کې دوه ویشت تکبیره سنت دي. (۲)

محدث کبیر امام طحاوي فرمایې چې: لمونځ د قولې او بدني عبادت مجموعه ده پدې کې چې د یو حالت څخه د بل حالت ته طرفته انتقال کېږي، نو د (اقم الصلوة لذكري) مطابق ذکر ورسره کېږي، مثلاً د قیام څخه چې رکوع ته ځي الله اکبر ورسره ویل کېږي، درکوع څخه چې قومي ته ځي سمع الله لمن حمده ورسره ویل کېږي دارنگه سجدو ته د تللو او د سجدو څخه د جگیدلو په وخت کې الله اکبر ویل کېږي، لکن ددې جلسې لپاره شریعت هیڅ ذکر ندي مقرر کړی، ګڼه بیا به تکبیرات دوه ویشت نه بلکه څلور ویشت شي، نو داسې فعل چې د ذکر څخه خالي وي، لکه جلسه د استراحت، په عبادت او په افعالو د لمانځه کې نه شي شمارل کیدی ځکه چې ددې قول د الله ﷻ مخالفت لازمیږي چې (اقم الصلوة لذكري) (۱)

(۳) حضرت ابو هريرة رضی اللہ عنہ فرمایې چې: (كان النبي ﷺ ينهض على صدور قدميه) (ترمذي باب كيف النهوض من السجود) یعنې رسول الله ﷺ به په خپلو

۱- (بخاري ج ۲ ص: ۹۲۴) كتاب الاستيذان باب من رذ فقال عليك السلام.

۲- (فتح الباري ج ۳ ص ۲۳۱).

۳- (بخاري ج ۱ صفحه ۱۰۸)

۴- طحاوي ج ۲ ص ۱۱۱.

پښو مبارکو سیده ودریدلو، امام ترمذي فرمایي چې ددې حدیث یو راوي خالد بن ایاس ضعیف دی، لکن پدې باندې د اهل عملو عمل دی، یعنی د مؤید بالعمل کیدوله و چې دا ضعف مضر ندي.

(۴) غیر مقلدین در رفع الیدین په مسئله کې د ابو حمید الساعدي رحمه الله حدیث دلسو صحابه وو د تائید سره په ډیر زور او شور سره پیش کوي، لکن په همدغې حدیث کې د جلسې د استراحت په باره کې ورته دا الفاظ په نظر څخه ورځي چې رسول الله ﷺ د دوهمې سجده څخه سیده جگ شوی دی او ناست ندي، یعنی (جلسه د استراحت یې نده کړې) (۱)

(۵) حضرت ابو مالک اشعري رحمه الله چې کله خپل ټول قوم ته درسول الله ﷺ دلمونځ طریقه ورخوډله نو په هغې کې یې د اول تکبیر څخه ما سوی په بل هیڅ ځای کې رفع الدین ونکړل او نه یې پکې جلسه د استراحت وکړه. (۱)

(۶) امام شعبی چې د پنځو سوو صحابه وو زیارت یې په نصیب شوی وو، فرمایي چې حضرت عمر رحمه الله حضرت علي رحمه الله او درسول الله ﷺ نور صحابه کرام رضوان الله علیهم به په خپلو قدمونو سیده جگیدل (جلسه د استراحت به یې نکوله) (۲)

(۷) حضرت نعمان بن ابی عیاش رحمه الله فرمایي چې: (ادرکت غیر واحد من اصحاب النبي ﷺ كانوا ينهضون في الصلوة على صدور اقدامهم). یعنی ما ډیرو

۱- (طحاوي ج صفحه ۴۴۴)

۲- (مسند احمد صفحه ۳۴۳ ج ۵)

۳- مصنف ابن ابی شيبه صفحه ۳۹۴ ج ۱، نصب الراية ج ۱ صفحه ۳۸۹

صحابه وو سره ملاقات کړې دی، پدوی کې هیچا جلسه داستراحت نکوله، بلکه پخپلو پښو به سیده دریدل (۱)

(۸) حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه حضرت عبد الله بن زبیر رضی الله عنه حضرت عبد الله عمر رضی الله عنه حضرت عبد الرحمن بن ابی لیلی رضی الله عنه حضرت ابن عمر رضی الله عنه حضرت ابراهیم نخعی رضی الله عنه یو هم جلسه داستراحت نه کوله (۲)

(۹) د ایوب سختیانی رضی الله عنه د کلام حاصل دادی، چې ما دیو بودا (عمرو بن سلمه رضی الله عنه څخه ما سوی نور هیڅوک په جلسه داستراحت ندی لیدلي (۳)

(۱۱) حضرت عبد الله بن زبیر رضی الله عنه په لمانځه کې جلسه داستراحت نده کړی. (۴)

(۱۰) حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه هم دا جلسه نکوله. [معجم طبراني کبير (۵)

امام عبد البر رضی الله عنه وغيره رحمهم الله فرمایي چې امام مالک رضی الله عنه امام محمد رضی الله عنه امام اوزاعي رضی الله عنه او امام ثوري رضی الله عنه هم د جلسی داستراحت قایل نه وو. (۶)

(۱۱) حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه هم جلسه داستراحت نه کوله (۷)

۱- (مصنف ابن ابی شيبه صفحه ۳۹۴ ج ۱) وفي الرواية قام كما هو ولم يجلس ص ۳۹۵.

۲- (مصنف عبد الرزاق ج ۲ صفحه ۱۷۸)

۳- (بخاري صفحه ۱۱۳ ج ۱)

۴- مصنف ابن ابی شيبه ج ۱/ ص ۳۹۴.

۵- ج ۱/ ص ۴۶۶. بهيقي ج ۲/ ص ۱۲۵.

۶- (تمهيد، كتاب الحجه صفحه ۳۱۷ ج ۱) الجوهر النقي ج ۲/ ص ۱۲۵.

۷- (بهيقي ج ۲/ ص ۱۲۵ ص ۱ صفحه ۲۸۹)

د غږ يا د بوداوالي له وجې نه جلسه د استراحت كول:

د بخاري په كوم حديث كې چې د جلسې د استراحت ذكر دى، نو خپله د دې حديث يورايي ايوب سختياني رحمه الله عليه فرمايې چې يو بوا به په لمانځه كې جلسه د استراحت كوله يعنې (عمر بن سلمه رضي الله عنه) (۱)

جلسه د استراحت كې د الحمد لله څخه مخكې بسم الله لوستل:

په دوهم ركعت كې د الحمد لله څخه مخكې بسم الله لوستل:
عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ لَا يَضَعُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَبْلَ السُّورَةِ وَبَعْدَهَا إِذَا قَرَأَ سُورَةً أُخْرَى فِي الصَّلَاةِ (۱)

عبدالله ابن عمر رضی الله عنه به د سورة فاتحې څخه مخكې بسم الله الرحمن الرحيم لوستله او د دې څخه وروسته د بل سورة څخه مخكې به يې هم لوستله.

اول ركعت اوږد او دوهم ركعت لنډ كول:

ابو قتادة رضی الله عنه فرمايلي دي چې:

كَانَ يَطُولُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَيَقْصُرُ فِي الثَّانِيَةِ (۲)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به د سحر د لمانځه اول ركعت اوږد او دوهم ركعت لنډ كولو.

د هر دوه ركعتونو څخه وروسته قعده كول:

ام المؤمنين حضرت عايشه صديقہ رضی الله عنها فرمائي چې:

(كَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ التَّحِيَّةَ).

رسول الله ﷺ به فرمايل چې په هر دوو ركعتونو كې التحيات ده. (۳)

۱- (بخاري ج ۱ صفحه ۱۱۳) رقم الحديث ۸۲۴.

۲- (شرح معان الآثار، ج ۱ ص ۱۴۶، باب قراءة بسم الله الرحمن الرحيم في الصلوة)

۳- (صحيح البخاري، ج ۱ ص ۱۰۵، باب القراءة في الظهر)

په قعده کې د چېې پښې خملول او د پښې ودرول او په چېې

(گسه) پښه کېناستل

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَقَالَ: إِثْمًا سُنَّةُ الصَّلَاةِ أَنْ تُنْصِبَ رَجُلَكَ الْيُمْنَى وَتَتَنَّى الْيُسْرَى (۱)

عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما فرمایلي دي چې: د لمانځه سنت دادي چې په تشهد کې پښې ولاړه وساتې او چېې (گسه) پښه خملوي.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَقِيمُ الصَّلَاةَ بِالتَّكْبِيرِ وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَيُنْصِبُ رِجْلَهُ الْيُمْنَى (۲)

حضرت عائشې رضی الله عنها فرمایلي دي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم به د تکبیر سره لمونځ شروع کول او (په تشهد کې به يې) چېې (گسه) پښه خملوله او پښې پښه به يې ودروله.

د تشهد الفاظ:

الشَّاهِدَاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ (۳)

په تشهد کې د گوټې سره اشاره کول او بیا بیا د گوټې نه خوزول:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُشِيرُ بِأَصْبَعِهِ إِذَا دَعَا وَلَا يُعْرِكُهَا (۴)

۱- (مسند ح ۱ ص ۱۹۴) باب ما يجمع صفة الصلوة ... الخ

۲- (صحيح البخاري، ج ۱ ص ۱۱۴، باب سنة الجلوس في التشهد)

۳- (صحيح مسلم، ج ۱ ص ۱۹۵، باب ما يجمع صفة الصلوة)

۴- (صحيح البخاري، كتاب الادب باب أخذ باليدين)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به په گوته اشاره کوله او بیا بیا به یې نه خوزوله.

په تشهد کې گوته او چتول او بیا ښکته کول:

وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِذَا جَلَسَ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَأَشَارَ بِأُصْبُعِهِ وَأَتْبَعَهَا بَصَرَهُ ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هِيَ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْحَدِيدِ» يَعْنِي السَّبَابَةَ. (١)

عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما به چې کله په لمانځه کې (په تشهد) کېناستلو لاسونه به یې په زنگونو کېښودل او په گوته به یې اشاره وکړه او نظر به یې د گوته د اشارې څخه مخکې کولو نه، بیا به یې فرمایلي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي چې خامخا د گوته اشاره په شیطان باندې د اوسپنې د گزار څخه سخته لگيږي.

فائدة: ددې څخه معلومېږي چې په گوته باندې د اشارې کیفیت دادی چې اوچته به کړی شي او بیا به ټیټه کړی شي، ځکه چې د اوسپنې گزار وچتولی شي او بیا ټیټولی شي.

په اوله قعده کې صرف تشهد لوستل:

عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: لَا يَزِيدُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ عَلَى الشَّهَادَةِ. (٢)

حسن بصري رحمه الله فرمایلي دي چې: لم يمتنع گزار دې په اولو د اوږو رکعتونو کې د تشهد څخه زیات څه نه وایي.

١- (سنن النسائي، ج ١ ص ١٨٧، باب بسط اليسرى على الركبة)

٢- زوائد أحمد

٣- (مصنف ابن أبي شيبة، ج ٣ ص ٤٧، قدر كم يقعد في الركعتين الأوليين، رقم ٣٠٣٨)

تشهد (التحيات) پټ لوستل:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مِنَ السُّنَّةِ أَنْ يُخْفِيَ الشَّهَدَ (۱)

عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه فرمایلي دي چې: سنت طریقه دادی چې تشهد پټ ولوستلی شي.

دریم رکعت ته د تکبیر سره اوچتیدل:

عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَا وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ فَكَانَ إِذَا سَجَدَ كَبَّرُوا إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ كَبَّرُوا إِذَا نَهَضَ مِنَ الرُّكْعَتَيْنِ كَبَّرَا (۲)

دمطرف بن عبد الله رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما او عمران بن الحصین د حضرت علي رضی الله عنه پسې لمونځ وکړو، نو هغه به د الله اکبر سره سجدو کوله او د الله اکبر سره به د سجده څخه راوچتیدلو او چې کله به دریم رکعت ته اوچتیدلو نو الله اکبر به یې ویل.

دلمانځه په اخری رکعتونو کې د سورة فاتحې لوستل، چپ ودریدل

اود تسبیح لوستل درې واړه جایز دي

عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ، وَقُرْآنٍ، وَفِي الْعَصْرِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَفِي الْآخِرَتَيْنِ مِنْهُمَا بِأَمْرِ الْقُرْآنِ، وَفِي الْمَغْرِبِ فِي الْأُولَيَيْنِ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ، وَقُرْآنٍ، وَفِي الثَّالِثَةِ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ "قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَأَرَاهُ قَدْ رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" (۳)

۱- (مسند ابی داود باب اخفاء الشهد، ج ۱ ص ۱۱۹)

۲- (صحیح البخاری، ج ۱ ص ۱۱۱)

۳- (طحاوی ص ۱۱۴ ج ۱).

د حضرت عبد الله بن ابی رافع رحمه الله څخه روايت دی چې حضرت علي عليه السلام به په اولنيو دوو رکعاتو نو د ماسپښين کې سورة فاتحه او يو بل سورة د قران لوستلو، همدارنگه به يې د مازيگر د لمانځه په اولنيو دوه رکعتونو کې کول او په وروستيو دوو رکعتونو کې به يې سورة فاتحه لوستله او د ماسپښام په لمانځه کې به يې هم په اولنيو دوه رکعتونو کې سورة فاتحه او ورسره يو سورة د قران لوستلو او په اخري رکعت کې به يې صرف سورة فاتحه لوستله، حضرت عبد الله رحمه الله فرمايي چې زما خيال دی چې حضرت علي عليه السلام دا عمل در رسول الله ﷺ څخه نقل کړی دی.

(۲) عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: شَكَاهُ أَهْلُ الْكُوفَةِ سَعْدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْكَافِرِ، فَقَالُوا: لَا تَحْسِنُ يُصَلِّي، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَا أَبَا إِسْحَاقَ! إِنَّ هَؤُلَاءِ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ لَا تَحْسِنُ تُصَلِّي، قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَمَا أَنَا وَاللَّهِ «فَإِنِّي كُنْتُ أَصَلِّي بِهِمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَخْرِمُ عَنْهَا أَصَلِّي صَلَاةَ الْعِشَاءِ، فَأَرْكَدُ فِي الْأُولَيْنِ وَأُخْفُ فِي الْآخِرَتَيْنِ»، قَالَ: ذَلِكَ الظَّنُّ بِكَ يَا أَبَا إِسْحَاقَ! الْحَدِيثُ. (۱)

د جابر بن سمرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې اهل الكوفة وود سعد رضي الله عنه څخه حضرت عمر رضي الله عنه ته شکايت وکړه هغه حضرت سعد رضي الله عنه معزول کړ او د هغه پرځای عمار بن ياسر رضي الله عنه مقرر کړ او د دوي شکايت تردې پورې وو چې دا يې هم ياده کړه چې هغه مونږ ته ښه لمونځ هم نه را کوي. حضرت عمر رضي الله عنه حضرت سعد رضي الله عنه ته پيغام وروليږلو او ورته يې وفرمايل چې: دا خلق په تاداگمان کوي چې ته دوي ته ښه لمونځ نه ورکوي! هغه وويل چې قسم په الله چې زه دوي ته هغسې لمونځ کوم لکه

در رسول الله ﷺ او هیڅ کمی او نقصان پکې نه کوم، زه ورته د ماسخوتن دوه اولني رکعتونه اوږدوم او ورستی رکعتونه ورته مختصر کوم، حضرت عمر ؓ ورته وفرمایل چې: ای ابا اسحاقه زما هم په تاهمد اګمان و.

(۳) عَنْ أَبِي عَوْنٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ التَّقْفِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لِسَعْدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَقَدْ شَكُوكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى الصَّلَاةِ، قَالَ: «أَمَّا أَنَا، فَأُمْدُ فِي الْأُولَيَيْنِ وَأُحْذِفُ فِي الْآخِرَتَيْنِ، وَلَا أَلْوَمَّا أَتَدْبِتُ بِهِ مِنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» قَالَ: صَدَقْتَ ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ أَوْ ظَنِّي بِكَ (۱)

د ابو عون رحمه الله څخه روايت دی، فرمائي ما اوريدلي د حضرت جابر بن سمرة ؓ څخه، هغه به فرمايل چې حضرت عمر ؓ حضرت سعد ؓ ته وفرمايل چې دغه خلک ستا څخه شکايت کوي، په هر شي کې، تردې چې په لمونځ کې هم شکايت کوي. سعد ؓ وفرمايل چې زپه اولنيو دوه رکعاتونو کې اوږد قرائت کوم او په وروستنيو رکعتونو کې مختصر قرائت کوم. حضرت عمر رضي الله تعالى عنه وفرمايل چې رشتيا دې وويل! هم داسې ګمان مې په تاباندې دی

(۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كَانَ - يَعْنِي عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقْرَأُ فِي الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ وَسُورَةٍ، وَلَا يَقْرَأُ فِي الْآخِرَتَيْنِ (۱)

حضرت عبد الله بن ابی رافع رحمه الله فرمائي چې: حضرت علي ؓ به د ماسپښين او مازيګر په اولنيو دوه رکعاتونو کې سورة فاتحه او يوبل سورة د قران لوستلو او په دوه وروستيو رکعاتونو کې يې قرائت نه کولو.

۱- (بخاری ج ۱ ص ۱۰۶).

۲- (مصنف عبدالرزاق ج ۲ ص ۱۰۰).

(۵) عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ عَلِيٍّ وَعَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا: «أَقْرَأُ فِي الْأُولَيْنِ، وَسَبِّحُ فِي الْآخِرَتَيْنِ»، (۱)

د حضرت ابو اسحاق رحمه الله څخه روايت دی چې حضرت علي ؓ او عبد الله بن مسعود ؓ دواړو به فرمايل چې په اولنيو دوه رکعتونو کې قرائت وکړئ او په وروستيو کې تسبيحات ولولئ!

(۶) عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «يُسَبِّحُ وَيُكَبِّرُ فِي الْآخِرَتَيْنِ». (۱)

حضرت علي ؓ فرمايي چې په وروستيو دوه رکعتونو کې به تسبيحات او تکبيرات لوستلي شي.

(۷) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «مَا قَرَأْتُ عُلُقَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ الْآخِرَتَيْنِ حَرْفًا

نُقْطًا». (۱)

حضرت ابراهيم نخعی رحمه الله فرمائي چې حضرت علقمه رحمه الله په وروستيو رکعتونو کې يو حرف قرائت هم ندی کړی.

(۸) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «أَقْرَأُ فِي الْأُولَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةَ، وَفِي الْآخِرَتَيْنِ سَبِّحَ». (۱)

حضرت ابراهيم نخعی رحمه الله فرمائي چې په اولنيو دوه رکعتونو کې سورة فاتحه او يوبل سورة ولوله او په وروستيو دوه رکعتونو کې تسبيحات کوه!

۱- (مصنف ابن ابی شيبه ج ۱ ص ۱۰۸).

۲- (مصنف ابن ابی شيبه ج ۱ ص ۱۰۹).

۳- (مصنف عبدالرزاق ج ۲ ص ۱۰۱).

۴- (مصنف عبدالرزاق ج ۲ ص ۱۰۱).

اخره قعده كول:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّشَهُُّدَ فِي وَسْطِ الصَّلَاةِ وَفِي آخِرِهَا (١)

عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه فرمایلي دي چې: ماته به رسول الله صلی الله علیه وسلم تشهد راښودلو د لمانځه په منځ کې هم او د لمانځه په اخر کې هم.

د تشهد څخه وروسته درود شریف لوستل:

عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ يَقُولُ سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَدْعُو فِي صَلَاتِهِ لَمْ يُمَجِّدِ اللَّهَ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «عَجِلْتَ أَيْهَا الصَّالِي». ثُمَّ عَلَّمَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا يُصَلِّي فَبَجَدَ اللَّهَ وَحَمِدَهُ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «ادْعُ تُحِبُّ وَسَلَّ تُعْطُ» (٢)

حضرت فضالة بن عبيد رضی الله عنه فرمایلي دي چې: یو سړي په لمانځه کې نه د الله تعالی حمد وويلې او نه یې په نبي کریم صلی الله علیه وسلم درود وويلې، نور رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمايل چې: ای لمونځ کونکيه! تا تلوار (جلتي) وکړه، بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم خلکو ته طريقه وښودله (چې اول حمد او ثناء او بیا په رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ووايي) بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم یو بل سړی ولیدلو چې لمونځ کوي، او د الله تعالی د حمد او لویي یې بیان کړه او په نبي کریم صلی الله علیه وسلم یې درود شریف

١- (مسند احمد رقم ١٣٨٤)

٢- (سنن النسائي، ج ١ ص ١٨٩، باب التحميد والصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم في الصلوة)

دویلي، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: چې دعا وکړه ستا دعا
قبليږي او د الله تعالیٰ څخه یې غواړه، تاته درکولی کیږي.
د درود شریف الفاظ:

کعب ابن عجره رضی الله عنه فرمایلي دي چې:
سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ
فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلَّمَنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكُمْ قَالَ قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا
صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ
كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ (۱)

مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلى الله
عليه وسلم په تاسو او اهل بیتو څنگه درود ووايو؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم
راته وفرمايل چې داسې ووايي:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ
مُجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ
حَمِيدٌ مُجِيدٌ.

د درود شریف څخه وروسته دعاء:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنَّا إِذَا كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ قُلْنَا السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ
مِنْ عِبَادِهِ السَّلَامُ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُولُوا السَّلَامُ عَلَى
اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ وَلَكِنْ قُولُوا السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ وَالصَّلَاةُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا
النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ فَإِنَّكُمْ إِذَا قُلْتُمْ أَصَابَ كُلَّ

(۱) - (صحيح البخاري، ج ۱ ص ۴۷۷).

عَبْدُ فِي السَّمَاءِ أَوْ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ ثُمَّ يَتَخَيَّرُ مِنَ الدُّعَاءِ أُعْجِبُهُ إِلَيْهِ فَيَدْعُو (۱)

حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه فرمایلي دي چې مونږ درسول الله صلی الله علیه وسلم پسي لمونځ کولو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: چې السلام على الله مه وایي، ځکه چې صرف الله تعالی دسلامتیا ورکونکی دی، کله چې په تاسو کې څوک لمونځ کوي نو هغه ته پکار دي چې داسې ووايي: التحیات لله الخ نو بیا هغه ته اختیار دی چې کومه دعاء یې خوښه وي هغه دې وغواړي.

د لمونځ ختمول په سلام سره:

حضرت عایشې رضی الله عنها فرمایلي دي چې:

كَانَ يَخْتِمُ الصَّلَاةَ بِالتَّسْلِيمِ (۲)

رسول الله صلی الله علیه وسلم به لمونځ په سلام سره ختمولو.

د سلام الفاظ:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ "كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ يَسَارِهِ:
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ" (۳)

د حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به بني او چېپ (کس) طرف ته سلام اړولو (اوداسې به یې ویل): السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ

۱- (صحيح البخاري، ج ۱ ص ۱۱۵، باب ما يتخير من الدعاء بعد التشهد وليس بواجب)

۲- (صحيح مسلم ج ۱ ص ۱۹۵، باب ما يجمع صفة الصلوة)

۳- (جامع الترمذي، ج ۲ ص ۶۵، باب ما جاء في التسليم في الصلوة)

د سلام کیفیت:
عَنْ سَعْدِ قَالَ: كُنْتُ أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدَّيْهِ (۱)

حضرت سعد رضی الله عنه فرمایلي دي چې ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیدلو چې بني او چپ (کس) طرف ته یې سلام واپړولو، تردې چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم د انتگو سپین والی ولیدلو.

د سلام څخه وروسته د امام مقتدیانو ته مخ کړزول:

عَنْ سَمُرَةَ ابْنِ جُنْدُبٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ (۲)
حضرت سمرة ابن جندب رضی الله عنه څخه روایت دی چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم به د لمانځه څخه فارغ شو نو مونږ ته به یې مخ را واپړه ولو او کپناستلو
المانځه څخه وروسته اذکار:

د سلام اړه ولو څخه وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په مختلفو وختونو کې مختلف اذکار روایت شوي دي مثلاً: (۳۳) حمله سبحان الله (۳۳) حمله الحمد لله (۳۳) حمله الله اکبر (۴)

د حضرت ثوبان رضی الله عنه په حدیث کې ددې سره اللهم انت السلام ومنك السلام تبارکت ذا الجلال والاكرام هم راغلی دی (۵)

۱- (صحیح مسلم، ج ۱ ص ۲۱۶، نسائي ج ۱ ص ۱۹۴ باب كيف السلام على اليمين)
۲- (صحیح البخاري، ج ۱ ص ۱۱۷، باب يستقبل الامام الناس اذا سلم)
۳- (صحیح البخاري، ج ۱ ص ۲۱۹، باب استحباب الذكر بعد الصلوة)
۴- (صحیح مسلم، ج ۱ ص ۲۱۸، باب استحباب الذكر بعد الصلوة)

دلمانځه څخه وروسته په اجتماعي طريقه باندې دعا اود لاسونو

اوچتول مستحب دي

(۱) أَبِي أَمَامَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ: جَوْفَ اللَّيْلِ
الْآخِرِ، وَدُبْرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوباتِ. (۱)

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی، فرمائي چې: يو چاله رسول الله ﷺ
څخه سوال وکړو چې الله تعالی کومه دعا بڼه قبلوي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل چې د شپې
په اخره حصه کې او د فرض لمانځه څخه وروسته.

(۲) عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمَ مِنَ
الصَّلَاةِ، قَالَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أُنْفِقْتُ
وَمَا أَكْتُمْتُ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمَقْدِمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ». (۲)

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به چې دلمانځه څخه
فارغ شونودا د عابه يې کوله چې اللهم اغفر لي... الي اخر الحديث.

(۳) وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ
فِي الدُّعَاءِ لَمْ يَحْطِ بِمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ. (۳)

رسول الله ﷺ به چې په دعاء کې لاسونه اوچت کړل، نو بيرته به يې ترهغې
پورې نه راواپس کول ترڅو به يې چې په مخ نه ووراکاږي.

۱- (ترمذی ج ۴ ص ۱۸۷).

۲- (ابوداود ج ۱ ص ۲۱۹).

۳- (ترمذی ج ۴ ص ۱۷۶).

(٤) امام البخاري په صحيح البخاري ج ٢ ص ٧٢) کې باب قائم کړی دی په نوم د (باب الدعاء بعد الصلوة) د دې په تشریح کې حافظ ابن حجر فرمایي: قَوْلُهُ بَابُ الدُّعَاءِ بَعْدَ الصَّلَاةِ أَيِ الْمَكْتُوبَةِ وَفِي هَذِهِ التَّرْجُمَةِ رَدُّ عَلَى مَنْ زَعَمَ أَنَّ الدُّعَاءَ بَعْدَ الصَّلَاةِ لَا يُشْرَعُ. (١)

(٥) امام نسائي په خپل کتاب السنن الکبری کې باب قائم کړی دی په نوم د (ما يستحب من الدعاء دبر الصلوة المكتوبات) (٢)

(٦) امام عبد الرزاق په خپل مصنف کې باب قائم کړی دی په نوم د (باب مسح الرجل وجهه بيده اذا دعا) (٣)

د وترو د مسئلي اجمال:

د وترو په باره کې (١٠) مسئلې دي: (١) وترو واجب دي. (٢) وترو درې رکعتې دي (٣) پوره کال درې رکعتې دي. (٤) صرف په اخر کې سلام (يعني درې رکعتې په يو سلام دي) (٥) دوه قعدې لري (٦) په هر رکعت کې يو سورة، يعني درې سورتونه لوستل کېږي. (٧) د دعا قنوت الفاظ (٨) دعاء قنوت قبل الركوع دی (٩) رفع اليدين عند القنوت (١٠) يو وضاحت

اوله مسئله: وترو واجب دي: د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه په حديث کې در رسول الله ﷺ صريحي فرمان دادي چې وترو واجب دي رسول الله ﷺ فرمائي (الوترحق واجب علي كل مسلم) (١)

١- (فتح الباري ج ١١ ص ١٣٣، كتاب الدعوات، دارالمعرفة، بيروت)

٢- (السنن الكبرى للنسائي ج ٩ ص ٤٧، كتاب عمل اليوم واللية، مؤسسة الرسالة، بيروت)

٣- (مصنف عبد الرزاق ج ٢ ص ٢٥٢، كتاب الصلوة، المكتبة الاسلامي بيروت)

د حضرت بريدة رضي الله عنه څخه روايت دی چې مادر رسول الله ﷺ څخه واوریدل چې فرمايل يې . الْوُتْرُ حَقٌّ ، فَمَنْ لَمْ يُؤْتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا ! الْوُتْرُ حَقٌّ ، فَمَنْ لَمْ يُؤْتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا ! الْوُتْرُ حَقٌّ ، فَمَنْ لَمْ يُؤْتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا . (۱)

يعني وتر ثابت اولازم دي چا چې و ترونكړل هغه زمونږ څخه نه دی، وتر ثابت اولازم دي چا چې و ترونكړل هغه زمونږ څخه نه دی، وتر ثابت اولازم دي چا چې و ترونكړل هغه زمونږ څخه نه دی. (حاکم او ذهبی ورته صحيح ويلى دي) (۲)

دوهم مسئله: وتر درې ركعته دي:

دريمه مسئله: پوره كال درې ركعته دي:

ددواړو مسئلو لپاره دليل: حضرت عايشه رضی الله عنه فرمايې چې:

مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَا تَسْلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُوهَيْنَ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَا تَسْلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُوهَيْنَ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا (۳)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به ټول كال د اتور ركعاتو تهجدو څخه وروسته درې ركعته و تړكول.

نوپه دې حديث كې درې ركعته راغلل او ټول كال درې ركعته شوي دي.

۱- اخرجه احمد وابن خبان واصحاب السنن الا الترمذی واخرجه ابو داود الطيالسي موقوفاً، رقم الحديث ۵۹۳.

۲- (مشکوٰۃ باب الوتر، فصل ثالث)

۳- (ج ۱ ص ۲۰۶).

۴- (صحيح البخاري ج ۵ ص ۱۵۴، باب قيام النبي بالليل وصحيح مسلم ج ۱ ص ۲۵۴) وعدد ركعات النبي صلى الله عليه وسلم

خوارمه مسئله: صرف په اخر کې سلام يعنې درې رکعت په يو سلام دي، امام
د کم اول په دوو سندونو باندې د حضرت سعيد بن ابی عمرو په عن قتادة عن زرارة بن
ابی اوفی عن سعد بن هشام عن عایشة رضی الله عنها څخه دا حدیث را نقل کړی دی.
كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُتْرَبُ ثَلَاثَ لَا يُسَلِّمُ إِلَّا فِي آخِرِ هِنَ.

چې رسول الله ﷺ د وترو د اولو د واپور وركتونو څخه وروسته سلام نه دی گرځولی
اوليكلي يې دي چې دا حدیث د بخاري او د مسلم په شرط صحيح دی. (۱)

پنځمه مسئله: دوه قعدې: ام المومنین حضرت عایشه صديقه رضی الله
عنها فرماني چې: (كَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ رُكْعَتَيْنِ التَّحِيَّاتِ). رسول الله ﷺ به فرمايل چې
په هر دوو وركتونو کې التحیات ده. (۲)

شپږمه مسئله: په هر ركعت کې يو سورة: امام ترمذي رحمه الله د باب ما
يفرأ في الوتر، لاندې د عبد العزيز بن جريج روايت را نقل کړی دی چې:
كَانَ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى: بِ {سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى}، وَفِي الثَّانِيَةِ بِ {قُلْ يَا أَيُّهَا
الْكَافِرُونَ}، وَفِي الثَّالِثَةِ بِ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ}، وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ.

د حضرت ابن عباس رضی الله څخه روايت دی چې:
كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْوُتْرِ: بِ {سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} وَ {قُلْ يَا
أَيُّهَا الْكَافِرُونَ}، وَ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ}، (۳)

۱- (مستدرک حاکم، ج ۱ ص ۳۰۴، کتاب الوتر)

۲- (مسلم ج ۱ ص ۱۹۴) باب ما يجمع صفة الصلوة ... الخ

۳- (نسائي، ترمذي، قريبي).

د خوارلسو صحابه وو څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ په درې رکعتو تروکې درې سورتونه لوستل. هغه خوارلس صحابه کرام (رضی الله عنهم) دادی:

حضرت بی بی عایشه رضی الله عنها، حضرت عبدالله بن مسعود ؓ، حضرت عبدالله بن عباس ؓ، حضرت عبدالرحمن بن عوف ؓ، حضرت ابی بن کعب ؓ، حضرت علی ؓ، حضرت عبدالله بن ابی اوفی ؓ، حضرت نعمان بن بشیر ؓ، حضرت ابوهریره ؓ، حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما حضرت عمران بن حصین ؓ حضرت معاویه بن خدیج ؓ حضرت جابر ؓ او حضرت ابوامامه ؓ (۱)

اوومه مسئله: د دعاء قنوت الفاظ: دلته دوه حدیثونه واورئ!

اول: په یو روایت کې راځي چې حضرت ابو عبدالرحمن فرمایي چې: حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه مونږ ته دا الفاظ راوښودل:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْحَمْدَ، وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَحْمَدُكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ
اللَّهُمَّ إِنَّا نَعْبُدُكَ، وَلَكَ نُصَلِّي، وَلَيْكَ نَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْأَلُ وَنَحْفِدُ، وَنَرْجُو رَحْمَتَكَ، وَنَخْشَى عَذَابَكَ
إِنَّ عَذَابَكَ الْجِدَّ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ (۱)

دوهم: د حضرت حسن څخه روایت دی چې هغه به په قنوت کې دا الفاظ لوستل:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْحَمْدَ، وَلَا نَكْفُرُكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ وَنَحْمَدُكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ
يَقْجُرُكَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعْبُدُكَ، وَلَكَ نُصَلِّي، وَلَيْكَ نَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ نَسْأَلُ وَنَحْفِدُ، وَنَرْجُو رَحْمَتَكَ، وَنَخْشَى
عَذَابَكَ الْجِدَّ، إِنَّ عَذَابَكَ الْجِدَّ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ (۲)

۱- (ابن عبدالبر فی الاستيعاب ج ۱، ص ۷۱ اترمذی ص ۱۰۶ انصاف ص ۱۲۵ ابن ماجه ص ۸۳ دارقطنی

ج ۲، ص ۳۵۵ طحاوي، ج ۱، ص ۱۷۲ مستدرک حاکم ۲۰۵ و ابوداود، ج ۱، ص ۲۰۸)

۲- (مصنف ابن ابی شيبه، باب ما يدعوه به فی قنوت الفجر)

۳- (مصنف عبدالرزاق)

علماء کرامو دا دواړه جمع کړي دي او مشترک الفاظ يې دا بنودلي دي چې:
اللهم انا نستعينك ونستغفرك ونؤمن بك ونتوكل عليك ونثني عليك الخير ونشرك
ولا نكفرک ونخلم ونترك من يفجرک، اللهم اياك نعبد ولك نصلي ونسجد واليك نسعى
ونخفد، ونرجو ارحمتك ونخشى عذابك ان عذابك بالكفار ملحق.

علامه سيوطي په الاتقان کې په النوع السابع والاربعين من الجزء الثاني کې
فرمايي چې: دا دقران دوه سورتونه وو، سورة الخلع او سورة الحقد، اوس يې
تلاوت منسوخ شوی دی: و أمر بهما انس بن مالك حين سئل عن القنوت في
الوتر (١)

انته مسئله: دعاء قنوت به په دریم رکعت کې د رکوع څخه مخکې لولئ، په دریم
رکعت کې اول سورة فاتحه ده بيا سورة دی، بيا د الله اکبر سره رفع اليدين، بيا
نوت او بيا رکوع ده.

وَعَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ رضي الله عنه قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضي الله عنه عَنِ الْقُنُوتِ فِي الصَّلَاةِ كَانَ
قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْ بَعْدَهُ؟ قَالَ: قَبْلَهُ (١)

همدارنگه د حضرت أبي بن كعب رضي الله عنه څخه روايت دی چې:
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «كَانَ يُؤْتِرُ فَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ» (١)
د اکثرو صحابه کرامو رضي الله عنهم عمل همدا وو چې دعاء قنوت به يې، قبل
الركوع لوستله (٢)

١- (كذا في معارف السنن ج ٤ ص ٢٤٤)

٢- (مشكوة باب الوتر، الفصل الاول)

٣- (ابن ماجه، باب ماجاء في القنوت قبل الركوع، وبعده ص ٧٣، والنسائي، باب كيف الوتر بثلاث)

٤- (التعليق الصحيح ج ٢ ص ١٠٢)

په کومو روایاتو کې چې قنوت بعد الركوع راغلي دي هغه د قنوت نازل په باره کې دي.

نهمه مسئله: رفع اليدين عند القنوت سنت دی:

عَنْ الْأَسْوَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِي آخِرِ رُكْعَةٍ مِنَ الْوُتْرِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكْعَةِ. (١)

حضرت اسود د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت کوي چې هغه ﷺ په دو ترو په اخر رکعت کې قل هو الله احد ولوستلو، بیا به یې لاسونه اوچت کړل، بیا به یې در کوع څخه مخکې دعاء قنوت ولوستله.

(٢) عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "تُرْفَعُ الْأَيْدَى فِي سَبْعِ مَوَاطِنَ: فِي اِفْتِسَامِ الصَّلَاةِ، وَفِي التَّكْبِيرِ لِلْقُنُوتِ فِي الْوُتْرِ، وَفِي الْعِيدَيْنِ، وَعِنْدَ اسْتِلَامِ الْحَجَرِ، وَعَلَى الصَّفَا وَالْمُرُوءَةِ، وَجَمْعِ وَعَرَافَاتٍ، وَعِنْدَ الْمَقَامَيْنِ عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ." (١)

ابراهيم نخعی رحمه الله فرمايي چې رفع اليدين په اوو ځايونو کې دی، چې دهغوي څخه يو دو ترو په لمونځ کې د دعاء قنوت لپاره دی.

لسمه مسئله: قنوت په درې قسمه دی:

۱- قنوت نازل چې دمصیبت په وخت کې جایز دی.

۲- قنوت فی الفجر بدون النازلة، نه سنت دی او نه مستحب، په مشکوة باب الوتر، د فصل ثاني اخيرنی حدیث دی.

۱- (رواه البخاری فی جزء رفع اليدين واستاده صحيح، (انار السنن ص: ۱۷۴) باب رفع اليدين عند القنوت.

۲- (رواه الطحاوی واستاده صحيح، انار السنن ص: ۱۷۴)

وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي: يَا أَبَتِ إِنَّكَ قَدْ صَلَّيْتَ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكَرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ هَهُنَا بِالْكَوْفَةِ نَحْنُ مِنْ ثَمَنِينَ سَنِينَ أَكَاثُورًا يَفْتُنُّونَ؟ قَالَ: أَيْ بَنِي مُحَمَّدٍ.

۲- فتوت فی الوتر.

تراویح شل رکعتہ دی:

(۱) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي بِهَمٍّ فِي رَمَضَانَ عَشْرِينَ رُكْعَةً

وَالْوُتْرُ (۱)

عبد الله بن عباس فرمائی چې په رمضان کې به رسول الله ﷺ شل رکعتہ

تراویح او وتر کول.

د حدیث صحت د دې حدیث متن اول نمبر صحیح دی، حتی چې متواتر دی،

لکه چې د محدثینو دا اصول دي چې د حدیث په سند کې اگر چې کوم راوی ضعیف وي، لکن چې کله د حدیث په مضمون باندې صحابه وو تابعینو، تبع تابعینو او مذاهب اربعه وو عمل کړی وي نو هغې حدیث ته متواتر عملی ویلی شي اود دوي عمل ته اجماع عملي ویلی شي، محدثین حضرات د دې څخه په تلقی بالقبول باندې تعبیر کوي، د داسې حدیث سند بحث ته محتاج نه وي، لکه څرنګه چې دا ولی ورځې سپوږمۍ شاهدانو ته محتاجه وي لکن د څوار لسمې سپوږمۍ شاهدانو ته نه وي محتاجه.

۱- (مصنف ابن ابی شیبہ باب کم یصلی فی رمضان من رکعة، السنن الکبری للبیہقی ج ۲ ۶۶۱ مسند عبد بن حمید ص ۴۱۸) تحف الخیر المهر ج ۲ ۴۱۱ تاریخ بغداد ج ۳ ۳۴۱ ذیل تاریخ بغداد ج ۱۸ ۱۸۹۱ والکامل لابن عدی ج ۱۱ ۳۳۱ والمعجم الکبری ج ۵ ۳۳۱.

(۲) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ الْيَلَةِ فِي رَمَضَانَ فَصَلَّى النَّاسُ أَرْبَعَةً وَعِشْرِينَ رُكْعَةً وَأَوْتَرَبُ ثَلَاثَةً. (١)

يعني نبی ﷺ یوه شپه راووتلو او خلکو ته یې ۲۴ رکعتہ لیسوځ ورکړو (۴ فرض او ۲۰ تراویح) او درې رکعتہ وتر یې وکړل، د دې حدیث په سند کې محمد بن حمید الرازی ضعیف دی لکن د عبد الله بن عباس رضي الله عنه متواتر عملي حدیث د دې حیث تایید کوي.

لډې وجې دا حدیث د حسن لغیره په مرتبه کې دی، او که د تائید لحاظ په کې ونکړو نو بیا هم دا حدیث د حضرت عایشې رضی الله عنها د حضرت ابو ذر رضي الله عنه او د حضرت زید بن ثابت رضي الله عنه د حدیثونو لپاره چې مجمل او مبهم دی قرینه او تشریح کیدلی شی، نو په هر صورت د دې حدیث څخه دا ثابت شوه چې نبی ﷺ هغودریو شپو کې په جماعت باندې شل رکعتہ تراویح ادا کړي وی.

(۳) عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رضي الله عنه قَالَ كَانُوا يَقُومُونَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فِي شَهْرِ رَمَضَانَ عِشْرِينَ رُكْعَةً. (١)

سایب بن یزید فرمایي چې خلکو به د حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه کې شل رکعتہ کول.

(۴) عَنْ يَزِيدَ بْنِ رومان رضي الله عنه قَالَ كَانَ النَّاسُ يَقُومُونَ فِي زَمَنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه فِي رَمَضَانَ بِثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ رُكْعَةً.

یزید بن رومان فرمایي چې خلکو به د حضرت عمر په زمانه کې ۲۳ رکعتہ کول. (۱)

(۵) عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ رضي الله عنه أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَمَرَ جُلَايَ صَلِّيَ بِهِمْ عِشْرِينَ رُكْعَةً.

۱- (تاریخ جرجان ج ۱۱ ص ۱۴۲ والعناية شرح الهداية على هامش فتح القدير ج ۱ ص ۴۰۸).
۲- بهیقي ج ۲ ص ۴۹۶.

یحییٰ بن سعید فرمایې چې عمر بن الخطاب یوسړي ته امر وکړو چې

خلکو ته د شلور کعتو امامتي ورکړي. (۱)

(۶) عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ كَانَ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ بِالْمَدِينَةِ النُّورَةِ

عِشْرِينَ رَكْعَةً وَيُتْرِكُ ثَلَاثَ

عبد العزيز بن رفيع فرمایې چې ابی بن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خلکو ته د شلور کعتونو امامتي

ورکوله. (حواله بالا)

(۷) قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ كَعْبٍ الْقُرْظِيُّ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ كَانَ النَّاسُ يُصَلُّونَ فِي زَمَنِ عُمَرَ بْنِ

الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ كَعْبٍ رَكْعَةً.

محمد بن کعب القرظی فرمایې چې د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په زمانه کې به

خلکو شل رکعت ته راویح کولې. (۲)

(۸) وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَمَرَ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ

يُصَلِّيَ بِاللَّيْلِ فِي رَمَضَانَ. فَقَالَ: إِنَّ النَّاسَ يَصُومُونَ النَّهَارَ وَلَا يَحْسِنُونَ أَنْ يَقْرَعُوا، فَلَوْ

قَرَأْتُ الْقُرْآنَ عَلَيْهِمْ بِاللَّيْلِ. فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! هَذَا شَيْءٌ لَمْ يَكُنْ. فَقَالَ: قَدْ عَلِمْتُ

وَلَكِنَّهُ أَحْسَنُ. فَصَلَّى بِهِمْ عِشْرِينَ رَكْعَةً" (۳)

ابی بن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمایل چې خلک دورځې روژه وي

او قرآن سم نه لولي، نو که ته ورته د شپې قرآن ولولي، حضرت ابی بن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته

وفرمایل چې دا څو یونوی شی دی، حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمایل چې ماته

۱- بهیقي ج ۲ ص ۴۹۶

۲- (مُصَنَّفُ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ بَابُ كَيْفِ يَصَلِّي فِي رَمَضَانَ مِنْ رَكْعَةٍ)

۳- قِيَامُ رَمَضَانَ لِلْمَرْوَزِيِّ ص ۱۵۷.

۴- [اتحاف الخیر المهره ج ۲ ص ۴۵ والمختار للمقدسي ج ۲ ص ۳۶۷].

معلومات دی، لکن دا طریقہ بنه ده، نو حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه دوی ته دشلور کعتو تراویحو مونخ ورکړو.

(۹) عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ رضي الله عنه، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "دَعَا الْقُرَآنُ فِي رَمَضَانَ فَأَمَرَهُمْ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ عِشْرِينَ رُكْعَةً" قَالَ: وَكَانَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُؤْتِي بِهِمْ. (۱)

حضرت علی رضي الله عنه قاریان راووغو بنستل او یو ته یې پکې امر وکړو چې خلکو ته شل رکعت تراویح ادا کړي او حضرت علی رضي الله عنه ورته د وترو امامت کولو.

(۱۰) عَنْ أَبِي الْحُسَيْنِ رحمته الله عليه أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه "أَمَرَ رَجُلًا أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ خَمْسَ تَرَوِيحَاتٍ عِشْرِينَ رُكْعَةً" (۱)

ابو الحسناء فرمایې چې حضرت علی رضي الله عنه یو سړي ته امر وکړو چې خلکو ته پنځه ترویحات شل رکعت تراویح ادا کړي.

(۱۱) كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِنَافِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَيَنْصَرِفُ وَ عَلَيْهِ لَيْلٌ "قَالَ الْأَعْمَشُ رحمته الله عليه: «كَانَ يُصَلِّي عِشْرِينَ رُكْعَةً وَيُوتِرُ بِثَلَاثٍ» (۱)

عبد الله بن مسعود رضي الله عنه به خلکو ته شل رکعت تراویح او درې رکعت و تر ادا کول.

(۱۲) عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: «أَذْرَكْتُ النَّاسَ وَهُمْ يُصَلُّونَ ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ رُكْعَةً بِالْوُتْرِ» (۱) ما صحابه او تابعین و موندل چې شل رکعت تراویح او درې رکعت و تر به یې کول.

۱- بهیقي ج ۲ ص ۱۹۶.

۲- (بهیقي ج ۲ ص ۱۹۶).

۳- قیام رمضان للمروزی ص ۱۵۷.

۴- (مصنف ابن ابی شیبہ باب کم یصل فی رمضان من رکعتہ).

(۱۳) قال عطاء ارثتهم يصلون في رمضان عشرين ركعت ويوترون

منها ثلاث (۱)

ماچې خلک ليدلي دي نو همد انهد ديرش ركعته كوي (شل تراويح او ۱۶ ركعته نفل، او دري ركعته وتر).

(۱۴) داود بن قيس فرمايي چې د عمر بن عبد العزيز رحمه الله او د عثمان بن

ابن رحمه الله په زمانو كې د مدينې خلکو نهه ديرش ركعته لمونځ كولو. (۱)

نورې حوالې د شپږم سوال د جواب لاندې راوړلې دي.

(۱۵) مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ: إِنَّ مُعَاذَ أَبَا حَلِيمَةَ الْقَارِءَ كَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ فِي

رَمَضَانَ إِحْدَى وَأَرْبَعِينَ رُكْعَةً (۲)

معاذ به د يو څلويښت ركعتو امامتي كوله. (شل ركعته تراويح په

څلور وقفو كې شپاړس ركعته نفل، درې ركعته وتر، او دوه ركعته تهجد)

(۱۶) مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ: إِنَّ مُعَاذَ أَبَا حَلِيمَةَ الْقَارِءَ كَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ فِي

رَمَضَانَ إِحْدَى وَأَرْبَعِينَ رُكْعَةً

شتيرين شكل به د شلور كعتو، امامتي كوله. (۲)

(۱۷) أَبُو الْحَصِيبِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: "كَانَ يُؤْمِنَا سُوَيْدُ بْنُ غَفْلَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي رَمَضَانَ

ثَلَاثِينَ رُكْعَةً وَتَرْوِيحَاتِ عِشْرِينَ رُكْعَةً (۳)

۱- (قيام رمضان للمروزي ص ۱۵۸).

۲- (مصنف ابن ابي شيبة باب كم يصل في رمضان من ركعته).

۳- (قيام رمضان للمروزي ص ۱۵۸).

۴- (سنن كبرى للبيهقي ج ۲ ص ۴۹۶، مصنف ابن ابي شيبة باب كم يصل الخ).

۵- (سنن كبرى للبيهقي ج ۲ ص ۴۸۶).

سويد بن غفله به د پنځو ترويحاتو شلور كعتو امامتي وركوله.

(۱۸) عَنْ نَافِعِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «كَانَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِنَافِعٍ رَمَضَانَ عَشْرِينَ رُكْعَةً (۱)

ابن ابی ملیکه به د شلور كعتو امامتي كوله.

(۱۹) عَنِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّهُ كَانَ يَوْمَ النَّاسِ فِي رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ عَشْرِينَ رُكْعَةً وَبُوتِرُ ثَلَاثَ (۱)

(۲۰) عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي خُمُسَ تَرَوِيحَاتٍ فِي رَمَضَانَ وَبُوتِرُ ثَلَاثَ (حواله بالا)

(۲۱) عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِنَافِعٍ رَمَضَانَ أَرْبَعِينَ رُكْعَةً وَبُوتِرُ سَبْعَ (حواله بالا)

عبد الرحمن بن الاسود (۴۰) ركعتونو امامتي كوله او اوهر كعتو وتر به يې كول. (خلور فرض ۲۰ ركعتو تراويح، ۱۶ ركعتو په خلورو وقفو كي نفل، او اوهر وتر

يعني ۴ ركعتو تهجد او درې ركعتو وتر) دو تراو تهجد و خخه مجازا په و ترو باندي تعبير كيږي. (۲)

(۲۲) عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمَا، «أَنَّ عَلِيَّ بْنَ رَبِيعَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمَا كَانَ يُصَلِّي بِهِمَا فِي رَمَضَانَ خُمُسَ تَرَوِيحَاتٍ، وَبُوتِرُ ثَلَاثَ (حواله بالا)

۱- (مصنف ابن ابی شيبه باب كم يصل في رمضان من ركعة)

۲- (حواله بالا) حارث به د شلور كعتو امامتي كوله.

۳- [سنن نسائي ابواب الوتر].

علی بن ربیعہ به دینحو ترویحاتو امامتی کوله.

(۲۳) عَنْ وَقَّاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «كَانَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَنَا فِي رَمَضَانَ، يُصَلِّي بِنَا عَشْرِينَ لَيْلَةً سِتَّ تَرَوِيحَاتٍ، فَإِذَا كَانَ الْعَشْرُ الْآخِرُ اعْتَكَفَ فِي الْمَسْجِدِ وَصَلَّى بِنَا مِائَةَ تَرَوِيحَاتٍ. (حواله بالا)

سعيد بن جبیر به دلاندي مونخ امامتی کوله. (شل رکعتہ تراویح او څلور رکعتہ تهجد او په اخی عشره کې څلور رکعتہ نور تهجد).

(۲۴) حَبِيبُ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ: كَانَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ سِتَّ تَرَوِيحَاتٍ يُسَلِّمُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ (۱)

(۲۵) يُونُسُ رَحِمَهُ اللَّهُ: «أَدْرَكْتُ مَسْجِدَ الْجَامِعِ قَبْلَ فِتْنَةِ ابْنِ الْأَشْعَثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَسَعِيدُ بْنُ أَبِي الْحَسَنِ، وَعُمَرَانُ الْعَبْدِيُّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ كَانُوا يُصَلُّونَ خَمْسَ تَرَاوِيحٍ، فَإِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ زَادُوا وَاحِدَةً. (ايضا)

(۲۶) ذُكْوَانُ الْحَرَشِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ: «شَهِدْتُ زُرَّارَةَ بْنَ أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِالْحَيِّ فِي رَمَضَانَ سِتَّ تَرَوِيحَاتٍ، فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ صَلَّي سَبْعَ تَرَوِيحَاتٍ كُلَّ لَيْلَةٍ (ايضا)

(۲۷) عَنْ شَبْرَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَوْمَهُمْ فِي رَمَضَانَ يُصَلِّي خَمْسَ تَرَوِيحَاتٍ. (۱)

(۲۸) عُمَرَانُ بْنُ حُدَيْرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: «كَانَ أَبُو جُبَيْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِهِمْ أَرْبَعَ تَرَوِيحَاتٍ (۲)

يعني ابو مجلز به د تراویح په څلورو وقفو کې څلور ترویحي یعنی

۱۶ رکعتہ کول.

۱- (قيام رمضان للمروزي ص ۱۵۸).

۲- (زجاجة المصابيح ج ۱ ص ۳۶۶).

۳- (قيام رمضان للمروزي ص ۱۵۸).

لامذهبان دي صرف د حرمینو یو امام و ښایي چې هغه د اسلام په تاریخ کې په حرمینو کې صرف یوه ورځ اته رکعت ته راویح کړي وي، همدارنگه دي صرف یو صحابي او یا صرف یو تابعي و ښایي، چې هغه د شل رکعت ته راویحو دستوالي څخه انکار کړی وي.

تهجد اته رکعت دي:

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ رضي الله عنه، أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ؟ قَالَتْ: مَا كَانَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةِ رُكْعَةً، يُصَلِّي أَرْبَعَ رُكْعَاتٍ، فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُوهَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا، فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسَيْنٍ وَطُوهَيْنِ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! تَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ؟ قَالَ: «تَنَامُ عَيْنِي وَلَا يَنَامُ قَلْبِي». (١)

ابو سلمه بن عبد الرحمن رضي الله عنه د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه پوښتنه وکړه چې په رمضان کې درسول الله صلى الله عليه وسلم (دتهجدو) مونځ څرنگه وو؟ حضرت عائشې رضی الله عنها ورته وفرمایل چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم په رمضان او په غیر رمضان کې دیوولسورکعتونو څخه زیات (دتهجدو) مونځ نه دی کړی، څلور رکعت یې وکړل نو د حسن او د طول پوښتنه یې مه کوه (یعنې ډیر ښه او اوگده رکعتونه به یې وکړل) بیا به یې څلور رکعت وکړل نو د حسن او د طول پوښتنه یې مه کوه (یعنې ډیر ښه او اوگده به یې وکړل) بیا به یې درې رکعت وکړل، حضرت عائشې رضی الله عنها فرمایي چې ما پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د وترو څخه مخکې اوده کیږي؟ (بغیرد نوی اودس څخه و ترکوي) رسول الله صلى الله عليه وسلم

- (بخاری ج ۱ ص ۱۵۱ کتاب التهجذبای قیام النبی صلى الله عليه وسلم باللیل فی رمضان وغیره

و فرمايل چې اې عايشې بيشكه چې زما سترگې او دې كيږي اوزما زړه نه اوده كيږي، يعنې په خوب باندې زما اودس نه ماتېږي، له دې وجې نوي اودس ته ضرورت نه شته.

نراويح او تهجد جدا جدا لمونځونه دي:

(۱) فرق په اعتبار د ماخذ.

د تهجدو اود تراويحود مشروعيت ماخذ جدا جدا دی، ځکه چې د تهجدو مشروعيت ماخذ قرآن دی، الله ﷻ فرمايې چې: وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ: اود تراويحود مشروعيت ماخذ سنت دی، رسول الله ﷺ فرمايې چې (سنت لکم قيامه) د تراويحو طريقه محمد ﷺ جاري کړې ده، يعنې د تهجدو مشروعيت په قرآن ثابت دی، اود تراويحو مشروعيت په قرآن نه دی ثابت، بلکه په حديث ثابت دی نو څرنگه يومونځ شو؟

(۲) فرق په اعتبار د مکان د مشروعيت: تهجد په مکه مکرمه کې مشروع

شوی وو، او تراويح په مدينه منوره کې د نبی کریم د ژوند په آخر و کلونو د نبی ﷺ د ژوند کې مشروع شوی دی، (۱)

(۳) فرق په اعتبار د زمانې د مشروعيت: تهجد د هجرت څخه مخکې مشروع

وو، او تراويح د هجرت څخه وروسته مشروع شوی، نو څرنگه يومونځ شو؟

(۴) فرق په اعتبار د کیفیت د مشروعيت: تهجد په اول کې فرض وو او تريو کال

پورې فرض پاتې شوی وو، چې وروسته يې بيا فرض والې منسوخ شو او تراويح هيڅکله فرض شوي نه دي سعد بن هشام ﷺ فرمايې چې:

قُلْتُ: يَا أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ، حَدِّثْنِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: «أَلَسْتُ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ فَإِنْ خُلِقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ الْقُرْآنَ» قَالَ: قُلْتُ: حَدِّثْنِي عَنْ قِيَامِ اللَّيْلِ، قَالَتْ: «أَلَسْتُ تَقْرَأُ: يَا أَيُّهَا الْمَزْمِلُ؟» قَالَ: قُلْتُ: بَلَى، قَالَتْ: «فَإِنَّ أَوَّلَ مَدِيدِ السُّورَةِ نَزَلَتْ، فَقَامَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى انْتَفَخَتْ أَقْدَامُهُمْ، وَحُبِسَ خَاتَمُهَا فِي السَّمَاءِ اثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا، ثُمَّ نَزَلَ آخِرُهَا، فَصَارَ قِيَامُ اللَّيْلِ تَطَوُّعًا بَعْدَ فَرِيضَةٍ» (۱)

سعد. یا ام المؤمنین ماته د نبی د خلق په باره کې بیان وکړه، ام المؤمنین رضی الله عنها: و فرمایل چې ایا تا قرآن نه دی لوستلی؟ درسول الله ﷺ خلق قرآن وو، سعد ﷺ: ما وویل چې: یا ام المؤمنین! ماته درسول الله ﷺ د تهجد و په باره کې یوڅه وایه، ام المؤمنین رضی الله عنها: چې ایا تا د ایاها المزمیل سورة نه دی لوستلی؟ سعد ﷺ: ما عرض وکړو چې لوستلی می دی.

ام المؤمنین رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و فرمایل د دې سورة ابتدائی حصه نازل شوه (په کومه کې چې د تهجد و فرضیت راغلی دی) نو صحابه وورضی الله عنهم به دومره تهجد کول چې پښې به یې وپرسیدلې او د دې سورة اخری حصه دولس میاشتې وروسته نازل شوه نو تهجد د فرضو الي څخه نقلو الي ته نقل شول.

فایده: د دې حدیث څخه درې خبرې معلومېږي (۱) د تهجد و مشروعیت د قرآن څخه ثابت دی (او تراویح داسې نه دی) (۲) د تهجد و مشروعیت په مکه مکرمه کې شوی دی او د تراویح په مدینه کې (۳) تهجد تریو کال پورې فرض وو چې وروسته بیا نقل شو او تراویح هیڅکله فرض شوي نه دي.

(۵) فرق په اعتبار د دې قول چې په نبي عليه السلام باندې تراخړه پورې تهجد فرض وو، بعضي علماء فرمايې چې په نبي ﷺ باندې تراخړه پورې تهجد فرض وو، صرف د امت په باره کې يې فرض والی منسوخ شوی وو، شرح موطا امام مالک ج ۱ ص ۳۱۱ او د تراويحوپه فرض والي باندې هيچا قول نه دی کړی.

(۶) فرق په اعتبار د سنت مؤکد والی و غیر مؤکد والی: د خلورم دليل لاندې د حضرت عايشې رضي الله عنها حديث تير شو چې تهجد و ته يې تطوع ويلي وو، نو تهجد سنت غير مؤکد دي، او تراويح سنت مؤکده دي د سعودي عرب د تعليم په نصاب کې داخل د فقه حنبلي په مشهور کتاب الروض المربع ص ۶۵ کې ئي ليکلي دي چې چې: والترايح سنت مؤکدة. ملا علی القاري رحمه الله فرمايلي دي چې: والحاصل ان الاصح فيها انها سنة مؤکدة (۱)

د خلورو و اړو مذهبونو په نيز د تراويحو سنت مؤکد والی په لاندې کتابونو کې وگوره: (۲)

(۷) فرق په اعتبار د جماعت او غير جماعت: په تهجد و کې اصل دادي چې بغير د جماعت څخه ادا کړي شي او په تراويحو کې اصل جماعت دی - د سعودي عرب په تعليمي نصاب کې د همدې داخل کتاب الروض المربع په ص ۶۵ کې يې ليکي دي چې والترايح عشرون رکعة تفعل فی جماعة مع الوتر: او ملا علی

۱- (شرح النقايه ج ۱ ص ۳۱۱)

۲- البحر الرائق ج ۱ ص ۱۱۷ حاشيه فتاوی ۹۱ النوازل ص ۴۷۰ - حاشيه الطحاوی ص ۴۱۱ ردالمختار ج ۲ ص ۴۹۳ - فتاوی تاتارخانيه ج ۱ ص ۴۷۰ المذهب ج ۱ ص ۸۴ حلیه العلماء ج ۲ ص ۱۱۹ - والاقناع للشريفي ج ۱ ص ۱۱۷ - نهاية الزین ج ۱ ص ۱۱۹ - والفروع ج ۱ ص ۱۸۸ والمغنی لابن قدامة ج ۱ ص ۷۹۷.

القاری رحمه الله لیکي چې: روى الحسن عن ابی جنیفة والسنة فیها الجماعة لکن علی وجه الکفایة - شرح نقایه ج ۱ ص ۳۴۱ [نوپه جماعت باندې تراویح ادا کول سته کفایې دی - که یو څو کسان یې په جماعت باندې ادا کړي او نور یې په کورونو کې ادا کړي نو د ټولو ذمه فارغه شوه، او که هیڅوک یې په جماعت باندې ادا نکړي نو په ټولو باندې دستود ترک وبال لازمېږي او د تراویح د سنت مؤکد علی الکفایه والی په لاندې کتابونو کې وگوره: (۱)

(۸) فرق په اعتبار د ترغیب د جماعت: د تراویح د جماعت لپاره د نبی ﷺ څخه تعریف او ترغیب ثابت دی او د تهجد و د جماعت ترغیب نه دی ثابت.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَاسٌ فِي رَمَضَانَ يُصَلُّونَ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: «مَا هَؤُلَاءِ؟» قِيلَ: «هَؤُلَاءِ نَاسٌ لَيْسَ مَعَهُمْ قُرْآنٌ، وَأَبُو بَنِي كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِهِمْ، فَهُمْ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَصَابُوا أَوْ نَعَمْ مَا صَنَعُوا» (۱)

ابو هريرة ؓ فرمایي چې درمضان په میاشت کې یو شپه نبی کریم ﷺ راووتلو نو ویلیدل چې یو څو کسان د مسجد په یو کونج کې مونځ کوي، نبی ﷺ وفرمایل چې دا څوک دي؟ چاورته وویلې چې دا یو څه کسان دی چې قرآن ورته نه دی یاد، نو ابی بن کعب ؓ ورته مونځ ورکوي، نو دوي د ابی بن کعب ؓ په

۱- [شرح النقایه ج ۱ ص ۳۴۱ فتاویٰ عالمگیری ج ۱ ص ۱۲۸ فتاویٰ الشوازل ص ۹۵ مراق الفلاح ص ۱۱۲ والبحر الرایق ج ۱ ص ۱۱۶].

۲- (قیام رمضان للمروزی ص ۱۵۵)

فرمايل چې دوي حق ته ورسيدل اويایې وويل چې
په يې وکړل.

(۹) فرق په اعتبار د اهتمام د جماعت کثيره: د تهجد وپه باره د نبی کریم ﷺ څخه
د کثرت د جماعت اهتمام نه دی ثابت - اود تراويح وپه باره کې ثابت دی، پدې باره
کې لاندې دوه حديثونه وگوري:

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّاسُ يُصَلُّونَ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ أَوْزَاعًا... الخ

يعني خلکو د رمضان په يوشپه کې مختلف جماعتونه جوړ کړي وو، چاته
به چې څومره قرآن ياد و نو د هغې امامتي به يې نو ورته ورکوله، د چا به پنځه
مقتديان وو، او د چا به شپږ مقتديان وو، د چا به ددې څخه ډيرو وو، او د چا به کم
وو، يوه شپه نبی صلی الله علیه وسلم ټول ته امامتي ورکړه. (۱)

حضرت ابوذر غفاري ؓ فرمايلي چې مونږ د نبی ﷺ سره روژې نيولي نو نبی
کریم ﷺ مونږ ته د تراويح مونږ نه را کولو تر دې چې او ه ۷ ورځې پاتې شوی نو په ۲۳
هدر انګه په ۲۵ باندې ئی مونږ ته مونږ را کړ او ييائي په ۲۷ باندې دخپل
کوروالا راجمع کړل او خلک هم راجمع شول او نبی عليه السلام او گد مونږ را کړه. (۱)

(۱۰) فرق په اعتبار د بآبونو: محدثينو حضراتو د تهجد و لپاره جدا
اود تراويح و لپاره جدا باب لگولي دي، نو که دا دواړه يو مونږ وي نو بيا ولې ورته
محدثينو يو باب نه لگولو؟ په لاندې جدول کې د هر کتاب جدا جدا باب کتلې شي:

۱- قيام رمضان للمروزي ص ۱۵۳.

۲- قيام رمضان للمروزي ص ۱۵۳.

شماره	د کتاب نوم	د تہجدو باب	د تراویحو باب
١	صحیح بخاری	باب فضل قیام اللیل ج ١ ص ١٥١	باب فضل من قام رمضان ج ١ ص ١٦١
٢	صحیح مسلم	باب صلوۃ اللیل ج ١ ص ٢٥٣	باب الترغیب فی قیام رمضان وهو التراویح ج ١ ص ٢٥٩
٣	سنن ابی داود	باب فی صلوۃ اللیل ج ١ ص ١٨٨	باب قیام شهر رمضان ج ١ ص ١٩٦
٤	سنن ترمذی	باب فضل صلوۃ اللیل ج ١ ص ٩٨	باب ماجاء فی قیام شهر رمضان ج ١ ص ١٦٦
٥	سنن نسائی	کتاب قیام اللیل ج ١ ص ٢٣٧	ثواب من قام رمضان وصام الخ ج ١ ص ٣٠٧
٦	سنن ابن ماجه	باب ماجاء فی قیام اللیل ج ١ ص ٩٤	باب ماجاء فی قیام شهر رمضان ص ٩١
٧	موطا امام مالک	باب فی صلوۃ اللیل ص ٩٩	باب فی قیام رمضان ص ٩٧
٨	موطا امام محمد	باب صلوۃ اللیل ص ١١٩	باب فی قیام شهر رمضان ص ١٤١
٩	مشکوۃ	باب صلوۃ اللیل ج ١ ص ١٠٥	باب قیام شهر رمضان ج ١ ص ١١٤
١٠	ریاض الصالحین	باب قیام اللیل ص ٣٦٢	باب استحباب قیام رمضان وهو التراویح ص ٣٦٧
١١	صحیح ابن حبان	فصل فی قیام اللیل ج ٥ ص ١١٢	فصل فی التراویح ج ٥ ص ١٠٧
١٢	مجمع الزوائد	باب فی صلوۃ اللیل ج ١ ص ٥١٩	باب قیام رمضان ج ٣ ص ٤٠١
١٣	سنن کبریٰ بیہقی	باب فی قیام اللیل ج ١ ص ٤٩٩	باب فی قیام شهر رمضان ج ٢ ص ٤٩١
١٤	جمع الفوائد	صلوۃ اللیل ج ١ ص ٢٠٣	قیام رمضان والتراویح ج ١ ص ٢٠٦

۱۵	قیام الليل للمروزی	قیام الليل ص ۲ الی ص ۱۴۹	قیام رمضان ص ۱۵۰ تا ص ۱۷۸
۱۶	بلوغ المرام	صلوة التطوع ص ۸۳	قیام رمضان ص ۱۵۲

نوددې ټولو محدثینو په اجماع باندې تراویح او تهجد دوه جدا جدا مونځونه دي.

داختر په لمانځه کې شپږ زائد تکبیرات سنت دي

داختر په لمانځه کې د قیام په حالت کې درې تکبیرات اصل دي، یو تکبیر تحریمه او دوه درکوع تکبیرونه، چې د یته تکبیرات صلوأتیه ویلی کیږي او شپږ زائد تکبیرات دي، په بعضو احادیثو کې ټول تعداد (۹) ذکر شوی دی او په بعضو کې په اولني رکعت کې د پنځو او په دویم کې د څلورو ذکر دی چې مجموعه یې نه شو او په بعضو کې د څلورو څلورو ذکر دي چې په اولني رکعت کې د قرائت څخه مخکې د تکبیر تحریمه سره څلور تکبیرات دي او درکوع تکبیر ددې څخه جدا دی هغه یې نه دی ذکر کړی ځکه چې هغه د قرائت څخه وروسته دی او په دویم رکعت کې د قرائت څخه وروسته درکوع د تکبیر سره څلور تکبیرات دي.

خلاصه: د ټولو احادیثو داده چې داختر په لمانځه کې د قیام په حالت کې

مجموعي (۹) تکبیرات دي، (درې تکبیرات صلوأتیه او شپږ زائد).

دلائل: (۱) أَنَّ الْقَاسِمَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ أَهْلِ

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: صَلَّى بِنَا، النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عِيدٍ، فَكَثَّرَ

أَرْبَعًا، وَأَرْبَعًا، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ حِينَ انْعَرَفَ، قَالَ: «لَا تَلْتَمِسُوا كَتَايِيرَ الْجَنَائِزِ، وَأَشَارَ

بِأَصَابِعِهِ، وَقَبَضَ إِبْرَاهِمَهُ» (۱)

۱- (طحاوي ص ۳۷۱، کتاب الزیادات باب صلوۃ العیدین کیف التکبیر فیها)

ابو عبد الرحمن قاسم فرمایي چې ماته په صحابه وو کې بعضې صحابه وو فرمایلي دي چې مونږ ته نبی کریم ﷺ دا خبرتو را کړو، نو رسول الله ﷺ څلور څلور تکبیره وکړل، بیا یې مونږ ته مخ راوگرزولو او وې فرمایل چې هیر یې نه کړئ، دا خبرتو تکبیرونه د جنازې په شان (څلور) دي (یو د تکبیر تحریمه او درې زواید)، رسول الله ﷺ یوه څو ته بنده کړه او په (څلور) څو ته سره یې اشاره وکړه.

۲- عَنْ مَكْحُولٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، جَلِيسٌ لِأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سَأَلَ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَحَدِيقَةَ بْنَ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكَبِّرُ فِي الْأَهْطَى وَالْفِطْرِ؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «كَانَ يُكَبِّرُ أَرْبَعًا تَكْبِيرَةً عَلَى الْجَنَائِزِ»، فَقَالَ حَدِيقَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «صَدَقَ، فَقَالَ أَبُو مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «كَذَلِكَ كُنْتُ أَكْتُبُ فِي الْبَصْرَةِ، حَيْثُ كُنْتُ عَلَيْهِمْ»، وَقَالَ أَبُو عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «وَأَنَا حَاضِرٌ سَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» (۱).

د ابو هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ همنشین ابو عائشة فرمایي چې (د کوفې والي) سعيد بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د حدیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه چې رسول الله ﷺ به په اخترونو کې تکبیرونه څرنگه کول؟ نو ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمایل چې رسول الله ﷺ به په اخترونو کې د جنازې د لمانځه په شان (څلور څلور) تکبیرونه کول (یو تکبیر تحریمه او درې زواید) حضرت حدیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تصدیق وکړو، بیا حضرت ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمایل چې کله چې زه په

۱- (ابوداؤد ص ۱۶۳) مصنف ابن ابی شیبه ج ۱ ص ۲۱۳، نمبر ۵۷۴۴ (تخریج والا او بغیر تخریج والا ص ۷۸، ج ۳)

بهره کي حاکم ووم نو همداسي تکبيرونه به مې کول ابو عايشه رحمه الله فرمايي چې زه په دغه وخت کي د سعيد بن العاص سره ناست وم.

۳- عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه جَالِسًا وَعِنْدَهُ حَذِيفَةُ وَأَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ رضي الله عنه، فَسَأَلَهُمَا سَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ رضي الله عنه عَنِ التَّكْبِيرِ فِي الصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى فَجَعَلَ هَذَا يَقُولُ: سَلْ هَذَا، وَهَذَا يَقُولُ: سَلْ هَذَا، فَقَالَ لَهُ حَذِيفَةُ رضي الله عنه: سَلْ هَذَا - لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه - فَسَأَلَهُ، فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنه: «يُكَبِّرُ أَرْبَعًا ثُمَّ يَقْرَأُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ قَرَارًا، ثُمَّ يَقُومُ فِي الثَّانِيَةِ فَيَقْرَأُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ أَرْبَعًا بَعْدَ الْقِرَاءَةِ» (۱)

علقمه رحمه الله او اسود رحمه الله فرمايي چې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ناست ووپه دې مجلس کي حضرت حذيفه رضي الله عنه او ابو موسى اشعري رضي الله عنه هم موجود وو، سعيد بن العاص رضي الله عنه دا خبر د تکبير اتوپه باره کي پوښتنه وکړه، نو حضرت حذيفه رضي الله عنه و فرمايل چې دا ابو موسى اشعري رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه او ابو موسى اشعري رضي الله عنه و فرمايل چې د حذيفه رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه، نو بيا ورته حذيفه رضي الله عنه و فرمايل چې د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه، کله يې چې د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه نو هغه ورته و فرمايل چې څلور تکبيرونه (تکبير تحریمه او درې زوائد) وکړه بيا قرائت وکړه بيا تکبير وکړه او رکوع ته لاړه شه بيا دوهم رکعت ته او درېره، قرائت وکړه او د قرائت څخه وروسته څلور تکبيرونه وکړه (درې زوائد او يو درکوع).

په سفر کې که دسنتو کول ممکن وو نو کول يې پکار دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ: "صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعًا وَلَيْسَ بَعْدَ هَاشِيٍّ، وَصَلَّى الْمَغْرِبَ ثَلَاثًا وَبَعْدَ هَارِ كَعْتَيْنِ، وَقَالَ: هِيَ وَتُرُّ النَّهَارَ وَلَا تَنْقُصُ فِي سَفَرٍ وَلَا حَضَرٍ. وَصَلَّى الْعِشَاءَ أَرْبَعًا، وَصَلَّى بَعْدَ هَارِ كَعْتَيْنِ، قَالَ: وَصَلَّى فِي السَّفَرِ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ، وَصَلَّى بَعْدَ هَارِ كَعْتَيْنِ، وَصَلَّى الْعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ، وَلَيْسَ بَعْدَ هَاشِيٍّ، وَصَلَّى الْمَغْرِبَ ثَلَاثًا وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ، وَصَلَّى الْعِشَاءَ رَكْعَتَيْنِ، وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ" (۱)

حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ فرمائي چې مادر رسول الله ﷺ سره (په حضر کې دمازیگر) خلور رکعتہ لمونځ وکړو او د دینه وروسته هیڅ نه وو او د ما بنام لمونځ يې درې رکعتہ وکړو او د دینه وروسته يې دوه رکعتہ (سنت) وکړل او یسایې و فرمایل چې دادورځې وتردي چې په سفر کې او حضر کې نه کمیږي، او د ما خوستن يې خلور رکعتہ لمونځ وکړو او د هغې څخه وروسته يې دوه رکعتہ سنت وکړل.

حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ فرمائي چې رسول الله ﷺ په سفر کې دوه رکعتہ لمونځ وکړو او د هغې څخه وروسته يې هم دوه رکعتہ (سنت) وکړل او دمازیگر يې صرف دوه رکعتہ (فرض) وکړل او د ما بنام يې درې رکعتہ (فرض) وکړل او د هغې څخه وروسته يې دوه رکعتہ (سنت) وکړل او د ما خوستن يې دوه رکعتہ (فرض) وکړل او د هغې څخه وروسته يې دوه رکعتہ (سنت) وکړل.

قال الامام النووي رحمته الله: وَقَدْ اتَّفَقَ الْعُلَمَاءُ عَلَى اسْتِحْبَابِ النَّوَافِلِ الْمُطْلَقَةِ فِي السَّفَرِ وَاخْتَلَفُوا فِي اسْتِحْبَابِ النَّوَافِلِ الرَّائِيَةِ فَكَرَّهَا بَنُو عُمَرَ رضي الله عنهم وَآخَرُونَ وَاسْتَحَبَّهَا الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ وَالْجُمْهُورُ حَمَمَ اللَّهُ تَعَالَى... الخ

امام نووی فرمائي چې په دې د ټولو علماوو اتفاق دی چې مطلق نفل په
سفر کې مستحب دي، البته دستوپه باره کې اختلاف دی، حضرت عبداللہ بن
عمر رضی اللہ عنہ او نور وړېښي دي او امام شافعی رحمہ اللہ او دده اصحابو او جمهور
و علماو په نزد د دې کول مستحب دي. (۱)

د سہوې سجدې له سلام څخه وروسته دې او ورپسې د تشهد

لوستل پکار دي

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضی اللہ عنہ مَرْفُوعًا وَإِذَا شَكَ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ فَلْيَتِمَّ
عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيَسْلَمْ، ثُمَّ لِيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ. (۲)

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائي چې: کله کوم یو نفر ستاسې په مانځه کې شکي شي
د صحیح لپاره دې سوچ وکړي او په هغې باندې خپل مونځ پوره کړي، بیا دې
سلام وگرځوي، بیا دې دوه سجدې د سہوې لپاره وکړي.

۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ رضی اللہ عنہ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ شَكَ

فِي صَلَاتِهِ، فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا يَسْلِمُ» (۳)

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائي چې څوک شکي شي په مانځه کې نو د سلام څخه دې
وروسته دوه سجدې وکړي.

۳- عَنْ ثَوْبَانَ رضی اللہ عنہ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِكُلِّ سَهْوٍ سَجْدَتَانِ بَعْدَ

مَا يَسْلِمُ». (۴)

۱- (نورې شرح مسلم ج ۱ ص ۲۴۲)

۲- [بخاری ج ۱ ص ۵۸]

۳- [مسند أحمد ج ۱ ص ۲۰۵، نسائی ج ۱ ص ۱۴۰، ابوداؤد ج ۱ ص ۱۴۸]

۴- [ابوداؤد ج ۱ ص ۱۴۹]

رسول الله ﷺ فرمایي چې: د هرې سهوې لپاره دوه سجدي دي د سلام څخه وروسته.

مقتدي چې سهوه شي نو سجده سهوه به نه کوي

۱- عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ عَلَى مَنْ خَلَفَ الْإِمَامَ سَهْوٌ فَإِنْ سَهَا الْإِمَامُ فَعَلَيْهِ وَعَلَى مَنْ خَلَفَهُ السَّهْوُ وَإِنْ سَهَا مَنْ خَلَفَ الْإِمَامَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ سَهْوٌ وَالْإِمَامُ كَافِيهِ» (۱)

رسول الله ﷺ فرمایي چې په مقتدي باندې سجده سهوه نه شته، که امام سهوه شو نو بیا په امام او مقتدي دواړو باندې سجده سهوه ده او که مقتدي سهوه شونوپه ده باندې سجده سهوه نشته، دده لپاره امام کافي دی.

۲- عَنْ إِبْرَاهِيمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا سَهَوْتَ خَلْفَ الْإِمَامِ، وَحَفِظَ الْإِمَامُ فَلَيْسَ عَلَيْكَ سَهْوٌ، وَإِنْ سَهَا وَحَفِظْتَ فَعَلَيْكَ السَّهْوُ، وَإِنْ لَمْ يَسْجُدِ الْإِمَامُ فَلَا تَسْجُدْ، وَكَذَلِكَ إِذَا سَهَا جَمِيعٌ مِّنَ الْإِمَامِ أَوْ سَهَا الْإِمَامُ» (۲)

ابراهيم نخعی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې: کله چې ته د امام پسې سهوه شي او امام نه وي سهوه شوی، نو په تا باندې سجده سهوه نشته. او که امام سهوه شو او ته نه وي سهوه شوی نو بیا په تا باندې سجده سهوه ده، که امام سجده ونه کړه نو ته یې هم مه کوه. همدارنگه که ټول مقتديان سهوه شول نو په یو باندې هم سجده نه شته او که امام سهوه شو نو په ټولو باندې سجده سهوه ده.

۱- [دار قطنی ج ۱/ ص ۳۷۷].

۲- [کتاب بروایة الامام ابی یوسف ص ۳۷].

د سهار سنت د فرضو څخه وروسته د لمر د راختلو

څخه مخکې مکروه دي

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: "نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَلَاتَيْنِ: بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ" (۱)

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د مازيگر څخه وروسته تر غروب پوري د لمانځه څخه منع کړې ده او د سهار د فرضو څخه وروسته يې تر لمر پرېوتلو پوري د لمانځه څخه منع کړې ده.

(۲) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ غَيْرَ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه، وَكَانَ أَحَبَّهُمْ إِلَيَّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ» (۲)

يعني رسول الله ﷺ د سهار د فرضو څخه وروسته تر لمر ختلو پوري د لمانځه څخه منع کړې ده او د مازيگر څخه وروسته تر لمر پرېوتلو پوري يې د لمانځه څخه منع کړې ده.

(۳) عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ رضي الله عنه، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رضي الله عنه، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ» (۳)

ترجمه يې مخکې تيره شوه.

۱- (بخاری ج ۱ ص ۸۲ / مسلم ج ۱ ص ۲۷۵)
 ۲- (بخاری ج ۱ ص ۸۲ / مسلم ج ۱ ص ۲۷۵)
 ۳- (بخاری ج ۱ ص ۸۲ / مسلم ج ۱ ص ۲۷۵)

(۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يُصَلِّ رُكْعَتَيَ الْفَجْرِ فَلْيُصَلِّمَا بَعْدَ مَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ (۱)

رسول الله ﷺ فرمائي چې د چاڅخه چې د سهار سنت پاتې شول نو دلر ختلو څخه دي يې وروسته وکړي.

(۵) عَنِ ابْنِ سِيرِينَ رضي الله عنه، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ صَلَّاهَا بَعْدَ أَضْحَى (۱)

عبد الله بن عمر رضي الله عنه به د سهار سنت د څابست څخه وروسته کول.

(۶) عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ رضي الله عنه، يَقُولُ: «لَوْ لَمْ أَصَلِّهَا حَتَّى أَصِلَّ الْفَجْرَ، صَلَّيْتُهَا بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ» (۲)

يحيى بن سعيد رحمه الله فرمائي چې ما د قاسم بن محمد رحمه الله څخه اوريدلي دي چې فرمايلي يې دي چې کله چې د سهار سنت راڅخه پاتې شي نو بيا يې دلر د راختلو څخه وروسته کوم.

(۷) مَالِكٌ رضي الله عنه، أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رضي الله عنه، فَإِنَّهُ رُكْعَتَا الْفَجْرِ، فَقَضَاهُمَا بَعْدَ أَنْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ (۳)

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه د سهار سنت پاتې و، نو د سهار دلر تر راختلو څخه يې وروسته وکړل.

۱- (ترمذی ج ۱ ص ۹۶).

۲- (مصنف ابن ابی شیبہ ج ۲ ص ۱۵۷)

۳- (مصنف ابن ابی شیبہ ج ۲ ص ۲۵۵)

۴- [موطا امام مالک/ ص ۱۱۴].

د ماښام د لمانځه څخه مخکې نقل کول سنت نه دي

او سنت ويل ورته مکروه دي

(۱) عَنْ طَاوُسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَأَلَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا، عَنِ الرُّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ، فَقَالَ: «مَا رَأَيْتُ أَحَدًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيهِمَا، وَرَخَّصَ فِي الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ» (۱)

د عبد الله ابن عمر رضی الله عنهما څخه د ماښام د لمانځه څخه مخکې د دوو رکعتونو نفلوپه باره کې پوښتنه وشوه هغه وفرمايل چې: ما د رسول الله ﷺ په زمانه کې هيڅوک د دې دوو رکعتونو نفلوپه کولو باندې نه دي ليدلي او پدې مې هم څوک نه دي ليدلي چې د ما زديگر د لمانځه څخه وروسته يې دوه رکعتونو ته اجازت ورکړی وي.

(۲) عَنْ حَمَادٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَأَلْتُ إِبْرَاهِيمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الصَّلَاةِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ فَتَهَانِي عَنْهَا، وَقَالَ: «إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا لَمْ يُصَلُّوهَا» (۱)

حضرت حماد رحمه الله فرمايي چې د ابراهيم نخعي رحمه الله څخه د ماښام د لمانځه څخه د دوو رکعتونو په باره کې پوښتنه وکړه، نو هغه زه منع کړم او وفرمايل چې: رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه دا لمونځ نه دی کړی.

(۳) عَنْ إِبْرَاهِيمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «لَمْ يُصَلِّ أَبُو بَكْرٍ، وَلَا عُمَرُ، وَلَا عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ الرُّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ» (۱)

۱- (ابو داؤد ج ۱ ص ۱۸۴)

۲- (كتاب الآثار للامام ابی حنیفة بروایت الامام محمد ص ۳۲)

حضرت ابراهيم نخعي رحمه الله فرمايي چې: ابو بكر رضي الله عنه، عمر رضي الله عنه، عثمان او رضي الله عنه د مابن بام د لمانځه څخه مخکې دوه رکعت نه دي کړي.

قصدا يا بلاقصده د پاتې شوو لمونځونو قضايي ضروري ده

(۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا، لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ { وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي } (۱)»

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: چې چا لمونځ هیر کړو او یا ترې ویده شو، نو چې ورته یاد شي نو اداء دې کړي ددې بله کفارېه بغیر ددې څخه نشته، په دې حدیث کې حضرت قتادة الفاظ هم ذکر کړو چې: (اقم الصلوة لذكری)

(۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، قَالَ: قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ نَسِيَ صَلَاةً، أَوْ نَامَ عَنْهَا، فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا» (۲)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: چې چا لمونځ هیر کړو او یا ترې ویده شو، نو کفارېه یې داده چې ورته یاد شي نو اداء دې کړي.

(۳) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا رَقَدَ أَحَدُكُمْ عَنِ الصَّلَاةِ، أَوْ غَفَلَ عَنْهَا، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا» فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ:

{ أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي } (۱)

۱- (مصنف عبدالرزاق ج ۲ ص ۴۳۵)

۲- (بخاری ج ۱ ص ۸۴، مسلم ج ۱ ص ۴۴۱، واللفظ للمسلم)

۳- (مسلم ج ۱ ص ۴۴۱)

۴- (مسلم ج ۱ ص ۴۴۱)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايې: چې كله يو كس ستاسو د لمونخ شخصه ويده شوه او يا ترې غافله شوه نو چې ورته ياد شو نو اداء دې كړي، بيشكه الله تعالى فرمايې: اقم الصلوة لذكرى.

په احاديثو او په اثارو كې د بحثې او دسړي په مونخ كې فرق
۱- د تكبير تحریمه سره د لاسونو په اوچتولو كې فرق

نارینه: نارینه به لاسونه تر غوږونو پورې اوچتوي، (۱) عن مالك بن الحويرث أنه رأى النبي صلى الله عليه وسلم ... وقال ... حتى يحاذي بهما فروع أذنيه (۱)
(۲) عن وائل بن حجر رضي الله عنه: أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى كَانَتْا يَحِيطَانِ مَنْكِبَيْهِ وَحَاضِي يَإِهَا مِمْه أُذُنَيْهِ ثُمَّ كَبَّرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِلَى شِمْعَةِ أُذُنَيْهِ. (مشكوة، ج ۱ ص ۸۶) باب صفة الصلوة.

وائل بن حجر رضي الله عنه فرمائي چې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم وليدلو چې لاسونه يې داوگوپه برابري پورته کړل او غټي گوټي يې د غوږونو سره برابري کړې او په يوروايت کې راځي چې غټي گوټي به رسول الله صلى الله عليه وسلم د غوږونو د نرميو سره برابرولی، نو حاصل دا چې د لاسونو برابرو ل داوگو سره معنی يې داده چې ورغوي داوگو سره برابروه او غټي گوټي د غوږونو د نرميو سره برابروه.

(۳) عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «كَبَّرَ حَتَّى حَاضِيَ يَإِهَا مِمْه أُذُنَيْهِ».

حضرت انس رضي الله عنه فرمائي چې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم وليدلو چې الله اکبر يې وويلو تر دې چې د لاسونو غټي گوټي يې د غوږونو سره برابري کړي. (۱)

۱- (صحيح مسلم، ج ۱ ص ۱۶۸، باب استحباب رفع اليدين في تكبيرة الاحرام)

(۴) وَعَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثٍ رضي الله عنه قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَمْسَا أُذُنَيْهِ. (۱)

زفانه: زنانه به لاسونه تر او گو او یا سینو پورې او چتوي: د حضرت وایل

رضي الله عنه څخه روایت دی چې:

عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ رضي الله عنه قَالَ: «قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا وَائِلُ بْنُ حُجْرٍ! إِذَا صَلَّيْتَ فَأَجْعَلْ يَدَيْكَ حِدَاءَ أُذُنَيْكَ وَالْمَرْءَةُ تَجْعَلُ يَدَيْهَا حِدَاءَ ثَدْيَيْهَا».

يعني ماته نبي ﷺ و فرمايل چې يا وایله چې کله دې لمونځ کولو نو لاسونه

تر غوږونو پورې پورته کړه او ښځه به لاسونه تر سینو پورې پورته کوي. (۲)

فانقیل: د دې حدیث په سند کې أم یحیی مجهوله ده امام هیشمی فرمایي چې

ولم اعرفها او دمجهول راوي روایت معتبر نه وي؟

قلنا ۱-: دامام هیشمی د لم اعرفها په وجه په سند هیڅ اثر نه غورزیږي.

۲- دام یحیی نوم کبشه دی (۳) هلته سند دانسي دی:

حدثنا ميمونة بن عبد الجبار بن وائل قال سمعت عمتي كبشة امرية

او د دې څخه ميمونة بنت حجر بن عبد الجبار روایت کوي (۴) لهذا مجهول

الحال هم نده.

۱- (الدارقطني، ص ۳۴۵) بهيقي ج ۲ ص ۹۹.

۲- (متفق عليه مشكوة/ ج ۱ ص ۷۵ باب صفة الصلوة)

۳- كنز العمال حديث لمبر (۱۹۶۴). المعجم الكبير، رقم (۱۷۱۹۷)

۴- (تاريخ دمشق جزء ۶۲، ص ۳۹۰)

۵- (اكمال الكمال جزء ۲ ص ۱۷۸)

دوهم روايت: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَنَا شَيْخُنَا، قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءَ رَجَمَهُمُ اللَّهَ، سَبَّلَ
عَنِ الْمَرْأَةِ: كَيْفَ تَرْفَعُ يَدَيْهَا فِي الصَّلَاةِ؟ قَالَ: «حَدِّثْنِي بِهَا» (١)

د حضرت عطاء رحمه الله څخه پوښتنه وشوه چې ښځه به لاسونه څرنگه
اوچتوي؟ هغه ورته وفرمايل چې تر سينو پورې.

درېم روايت: عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ زَيْتُونٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: رَأَيْتُ أُمَ الدَّرْدَاءِ رَفَعَتْ
كَفَّيْهَا حَدًّا وَمَنْكِبَيْهَا حِينَ تَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ (٢)

حضرت أم الدرداء رضي الله عنه به د تكبير تحریمه سره لاسونه تر اوږو پورې
اوچتول د أم الدرداء نوم خیره دی او جلیل القدره صحابی اویا تابعی ده.

د لاسونو په تړلو کې فرق

نارینه: دنارینه وولپاره سنت طریقه داده چې دنوم څخه لاندې لاسونه کیږدي.
عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَايِلَ بْنِ حُجْرٍ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَضَعَ يَمِينَهُ عَلَى شِمَالِهِ فِي الصَّلَاةِ تَحْتَ السَّرَّةِ

وايل بن حجر رضي الله عنه فرمايي چې ما نبي كريم صلى الله عليه وسلم
وليدلو چې خپل ښی لاس يې په چپ لاس دنوم څخه لاندې کيښودلو (٢) مونږ د
وضع اليمين تحت اليسر په رساله کې تقريباً او هديرش احاديث ليکلي دي.

زفانه: ښځه به په سينه لاسونه ږدي.

١- (مصحف ابن أبي شيبة ج ١ ص ٢٧٠، باب في المرأة اذا افتتحت الصلوة الى اين ترفع يديها) د شيخ نوم
مسبح بن ثابت دی (مصحف ابن أبي شيبة ج ٢ ص ٥٥٤، باب في ركعتي الفجر اذا فاته)
٢- (مصحف ابن أبي شيبة ج ٢ ص ٤٢١، باب في المرأة اذا افتتحت الصلوة الى اين ترفع يديها)
٣- (مصحف ابن أبي شيبة، باب وضع اليمين على الشمال)

١- (عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ قَالَ: «تُجَمُّعُ الْمَرْأَةُ يَدَيْهَا فِي

قِيَامِهَا مَا اسْتَطَاعَتْ (١)

بښخه به په قيام کې تر څو يې چې طاقت وي لاسونه به راټولوي او لاسونه چې پوره راټول شي نو په سينه کيښودلی شي.

٢- سلطان المحدثين ملا علي القاري رحمه الله فرمايي چې: والمرأة تضع

(يديها) على صدرها اتفاقا لان مبنى حالها على الستر (٢)

يعنى بښخه به اتفاقا لاسونه په سينه ږدي ځکه چې د بښخې حال په ستر بڼه دی.

٣- علامه عبدالحی الکهنوي رحمه الله فرمايي چې: واما في حق النساء

فاتفقوا على ان السنة لمن وضع اليدين على الصدر لانها ما استر لها (٣)

د بښخو لپاره سنت طريقه داده چې په سينه لاسونه کيږدي ځکه چې پدې کې پرده زياته ده.

په رکوع کې فرق

فاريته: عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: أَتَيْنَا عُقْبَةَ بْنَ عَمْرِو الْأَنْصَارِيَّ أَبَا

مَسْعُودٍ، فَقُلْنَا لَهُ: حَدِّثْنَا عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَامَ بَيْنَ

أَيْدِينَا فِي السُّجُودِ، فَكَبَّرَ، فَلَمَّا رَكَعَ وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَجَعَلَ أَصَابِعَهُ أَسْفَلَ مِنْ ذَلِكَ،

وَجَافَى بَيْنَ مِرْفَقَيْهِ حَتَّى اسْتَقَرَّ كُلُّ شَيْءٍ مِنْهُ (٤)

١- (مصنف عبد الرزاق ج ٣ ص ٤٩، باب تكبير المرأة بيديها وقيام المرأة وركوعها وسجودها)

٢- (فتح باب البنايه ج ١ ص ٤٤٣، سنن الصلوة)

٣- (السعايه ج ٢، ١٥٦)

٤- (سنن ابی داود ج ١ ص ١٣٣، باب صلوة من لا يقيم ضلبي في الركوع والسجود)

سالم البراد رحمه الله فرمايي چې مونږ عقبه بن عمرو الانصاري ته ورغلو او ورته مو وويل چې مونږ ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لمونځ په باره کې حديث بيان کړه ، هغه په مسجد نبوي کې زموږ په منځ کې ودریدلو تکبير تحریمه یې وکړو چې کله یې رکوع وکړه نو لاسونه یې په زنگونو کینودل او خپلې ګوتې یې د زنگونو څخه ښکته کړي او څنگلې یې د اړخونو څخه جدا کړي. **زفانه:** ښځه به راتوله رکوع کوي چې لاسونه یې د ګیدې سره لګیدلي وي،

حضرت عطاء فرمايي چې:

(تَجَمُّعُ الْمَرْأَةِ إِذَا رَكَعَتْ تَرْفَعُ يَدَيْهَا إِلَى بَطْنِهَا، وَتَجَمُّعُ مَا اسْتَطَاعَتْ، فَإِذَا سَجَدَتْ فَلْتَضُمَّ يَدَيْهَا إِلَيْهَا، وَتَضُمَّ بَطْنَهَا وَصَدْرَهَا إِلَى فُخْذَيْهَا، وَتَجَمُّعُ مَا اسْتَطَاعَتْ) (۱)

ښځه به راتوله رکوع کوي لاسونه به د ګیدې سره لګوي او حتی الوسع به ځان راتولوي، او په سجده کې به هم لاسونه ځان ته راتولوي او ورنه به د ګیدې سره لګوي

په سجده کې فرق

نارینه: نارینه به ازاده کولاو سجده کوي.

۱- (عَنْ مِثْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَجَدَ جَافَى يَدَيْهِ، حَتَّى لَوْ أَنَّ بَهْمَةً أَرَادَتْ أَنْ تَمْرُحَتْ يَدَيْهِ مَرَّتَ» (۱))

رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله سجده کوله نو خپله ګیده به یې د لاسونو څخه دومره لرې ساتله چې که سیرلي د لاسونو لاندې د تیریدلو اراده کړې وی، نو تیردلی شو.

۱- (مصنف عبدالرزاق رقم ۵۰۶۹)

۲- (سنن نسائي ج ۱ ص ۱۶۷، باب التجافي في السجود)

وحدثني الشيخ رحمه الله

٢- (عن أبي إسحاق رحمه الله، قال: وصفت لنا البراء بن عازب رضي الله عنه، فوضع يده وأخذه على ركبتيه ورفع عجزته، وقال: «هكذا كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصعد» (١)
رسول الله صلى الله عليه وسلم به سجده كي لاسونه او زنگنه ايبي ده،
ورفع عجزته)

وفاته: (١) عن يزيد بن أبي حبيب، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم مر على امرأتين تَصَلِّيَانِ فَقَالَ: "إِذَا سَجَدْتُمَا فَضُمَّمَا بَعْضُ النَّحْمِ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ لَيْسَتْ فِي ذَلِكَ كَالرَّجُلِ". (٢)

رسول الله ﷺ په دو وزنانه ووتيريدو چې هغوی لمونځ کولو نور رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې کله تاسو سجده کوله نو د بدن بعضې حصې د زمکې سره ولگوي ځکه چې پدې سلسله کې ښځې د سړيو په شان نه دي.

(٢) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا جَلَسَتِ الْمَرْأَةُ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَتْ فُجْدَهَا عَلَى فُجْدِهَا الْأُخْرَى، وَإِذَا سَجَدَتْ أَلْصَقَتْ بَطْنَهَا فِي فَجْدِهَا كَأَسْتَرٍ مَا يَكُونُ لَهَا، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَنْظُرُ إِلَيْهَا وَيَقُولُ: يَا مَلَأَيْكَتِي أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهَا". (٣)

عبد الله بن عمر رضي الله عنه فرمائي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې کله ښځې لمانځه کې کيनाستله نويو ورون دي د بل ورون سره ولگوي او چې کله سجده کوي نو گيډه دي دورنو سره ولگوي، څرنگه چې دسترزيه حالت دي، ځکه چې الله

١- (ابوداود ج ١ ص ١٣٧، باب صفة السجود)

٢- (السنن للبيهقي، حديث نمبر ٣٣٢٥ باب ما يستحب للمرأة من ترك التجافف ج ٢ ص ٢٢٢) (اعلاء السنن)

بحواله مراسيل ابی داود، ج ٣ ص ١٩ حديث نمبر ٨٤.

٣- (بيهقي حديث نمبر ٣٣٢٤ والکامل لابن عدي ج ٢ ص ٢١٤، ج ٢ ص ٢٢٢) (کنز العمال، ج ٧ ص ١٩١)

حديث نمبر ٢٠٢٠٣

په دې ته گوري او ملائکوت ته وائي چې تاسو شاهدانې اوسئ چې مادي ښځې ته

مغفرت کړي دی.

(۳) حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه فرمائي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله نارینه ووتنه حکم کړی

و (ان يتجاوفا في سجودهم) یعنی اندامونه یو د بل څخه لرې وساتئ او زنانه ووتنه

په حکم کړی وو چې (ان ينخفضن في سجودهن) چې نښتي سجده وکړي (۱)

(۴) څلورم خليفه الراشد حضرت علی رضی الله عنه فرمائي: اذا سجدت المرأة

فلتحتفز ولتضم فخذیها. چې کله ښځه سجده کوي نو اندامونه دي یو د بل سره

یوځای کوي او نښتي سجده دي کوي. (۲)

(۵) د حضرت عبداللہ بن عباس رضی الله عنه څخه پوښتنه وشوه په باره د لمانځه د ښځې

کې نو هغه جواب ورکړو (تجتمع وتحتفن) چې نښتي اورا ټوله دی شي. (۳)

(۶) عَنْ مُجَاهِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ بَطْنَهُ عَلَى فُحْدَيْهِ إِذَا سَجَدَ كَمَا

نَضَعُ الْمَرْأَةُ" (۴)

امام مجاهد به په سجده کې مکروه ګڼله چې یو سړی دې ګیله په

ورنو نو کیدی لکه څرنګه یې چې ښځه کوي.

۱- (بیهي ج ۲/۲۲۲).

۲- (ابن ابی شیبه، ج ۱ ص ۳۰۴/ باب فی المرأة کیف تګون فی سجودها؟ حدیث نمبر ۲۷۹۳ بیهي ج ۲ ص ۲۲۳) وعبد الرزاق حدیث نمبر ۵۰۷۲

۳- (مصنف لابن ابی شیبه، ج ۱ ص ۲۷۰) حدیث نمبر ۲۷۹۶

۴- (مصنف ابن ابی شیبه، ج ۱ ص ۲۷۰)

(۷) په همدې طريقه عمل جاري وولکه څرنگه چې په کوفه کې امام ابراهيم نخعی رحمه الله د افتوی ورکړه چې بنځې دی د سړي په شان کولاو سجده نه کوي بلکې بالکل راټوله نښتي سجده دې کوي په مدينه منوره کې حضرت مجاهد اوبه بصره کې امام حسن بصری رحمه الله همدغه فتوی ورکوله. (۱)

په صحابه و و ﷺ، تابعينو، او تبع تابعينو رحمه الله کې هېچا دې څخه انکار ندی کړی او دا يمه يې اړيکه ووهم ورباندې اجماع ده.

۱- (مصنف ابن ابی شيبه ، كتاب الصلوة باب كيف تكون المرأة في سجودها حديث نمبر ۲۷۹۷ وحديث نمبر ۲۷۹۵ وحديث نمبر ۲۷۹۶ عن الحسن وقتادة قالوا اذا سجدت المرأة فانها تنضم ما استطاعت ولا تتجلى لى لا ترفع عجزتها) مصنف عبد الرزاق حديث نمبر ۵۰۷۱ باب تكبير المرأة بيديها الخ ج ۱/ ص ۳۰۲/ ۳۰۳

په قعده کې فرق

نارینه: نارینه ووتۀ افتراش اولی دی:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه: «إِمَّا سُنَّةُ الصَّلَاةِ أَنْ تُنْصَبَ رِجْلُكَ الْيُمْنَى وَتُثْنَى الْيُسْرَى (۱)»

دلمانځه سنت طریقه داده چې ښی پښه و دروې او چپه پښه ځملوې.

زنانه: عن ابن عمر رضي الله عنه سئل كيف كن النساء يصلين علي عهد رسول الله صلي الله عليه وسلم قال كن يربعن ثم امرن ان يحتفزن (۲)

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه پوښتنه وشوه چې ښځو به د ښی صلي الله عليه وسلم په زمانه کې څرنگه لمونځ کولو، عبد الله ابن عمر رضي الله عنه جواب ورکړو چې ښځې به په اول کې په پلترې (چارزانو) باندې کیناستې بیا ورته امرو شو چې ښی راټولې لمونځ وکړي.

په مواضع الصلوة کې فرق

نارینه: د نارینه وو لمونځ په مسجد کې افضل دی: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «صَلَاةُ مَعَ الْإِمَامِ أَفْضَلُ مِنْ ثَمِينَ وَعِشْرِينَ صَلَاةً يُصَلِّيَهَا وَحْدَهُ. (۳)»

په جماعت لمونځ دیواځې لمونځ څخه پنځه ویشته درجې زیات فضیلت لري.

زنانه: د زنانو وو لمونځ په کور کې افضل دی.

۱- (بخاري ج ۱ ص ۱۱۴، باب سنة الجلوس)

۲- (جامع المسانيد ج ۱ ص ۱۰۰).

۳- (صحيح مسلم ج ۱ ص ۲۳۱)

(۱) حضرت ام حمید چې د عظیم صحابی ابو حمید الساعدي بی بی ده

فرمائي چې زموږ د قبيلې ښځې زما خاوند مسجد ته د تللو څخه منع کړي وي.

مادر رسول الله ﷺ په خدمت کې عرض وکړو چې زما زړه غواړي چې ستاسو سره په جماعت لمونځ وکړم لکن زما خاوند مې ددې څخه منع کوي، نور رسول الله ﷺ ماته وفرمايل چې ستاسو په کوټه کې لمونځ دېرنه څخه به تر دې او په برنډه کې دانگر څخه به تر دې او په انگر کې لمونځ کول (زما سره په مسجد نبوی کې) د جماعت د لمونځ څخه به تر دې. (۱)

ددې څخه وروسته ام حمید ﷺ حکم وکړو چې زما په کور کې په تیاره کوټه کې ماته د لمانځه ځای جوړ کړئ او دې تروفات پورې په هغې کې لمونځ کولو. (۱)

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: «لَوْ أَدْرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا

أُحْدَثَ الْيَسَاءُ لَمَنَعْنِ الْمَسْجِدَ

ام المومنین حضرت عایشه رضی الله عنها فرمائي که رسول الله ﷺ دغه ازادي لیدلې وې کومه چې اوس ښځو ظاهره کړې ده نور رسول الله ﷺ به ښځې د مسجد څخه منع کړې وې. (۲)

(۳) حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ به ښځې د مسجد څخه شړلې او فرمايل

به یې چې ستاسو لپاره ستاسو کورونه به تر دې. (۳)

۱- (طبرانی، مجمع الزوائد، ج ۲، ص ۳۶).

۲- (مجمع الزوائد، ج ۲، ص ۳۶).

۳- (بخاری، ج ۱، ص ۱۴۰، مسلم، ج ۱، ص ۱۸۲ / عبد الرزاق، ج ۳، ص ۱۶۹).

۴- (مجمع الزوائد، ج ۲، ص ۳۶).

(۴) حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ به د جمعې په ورځ بڼڅې په وړو تیگو ویشتي

اود مسجد څخه به یې ایستلې. (۱) داهر څه د صحابه وویه موجودگي کې شوي دي.

مخکې ذکر شو چې دلامذهبو په مشهورو کتابونو فتاوی غزنویه، اوفتاوی
علماء اهلحدیث کې هم په یوځای کې دافرق منلي شوی دی اودمراسیلو
دابود اودهغه حواله یې ورکړی ده چې مونږ په دوهم نمبر کې لیکلی ده اویایې
لیکلي دي چې په همدې باندې داهل سنت والجماعت مذاهبو اربعه وواتفاق
اوتعامل راروان دی ییایې دخلورو وارو مذاهبو حوالې رانقل کړي دي ییایې
لیکلي دي چې خلاصه داچې دښځوپه باره کې (انضمام اوانخفاض) داحادیثو
اودتعامل دجمهورو څخه ثابت دی اوددې څخه انکار داحادیثو دکتابو
نواوداهل علمو دتعامل څخه بې خبري ده. (۲)

نومذکور احادیث اودامت اجماع په صراحت سره دانبائي چې په دې
مسایلو کې دنراود بڼڅې په مینځ کې فرق دی. دابن حزم الظاهري اودده
دمقلدینو سره هیڅ دلیل نشته، نه ورسره دقران ایت شته اونه ورسره درسول الله صلی اللہ علیہ وسلم
حدیث شته اونه ورسره دکوم خلیفه الراشد فتوی شته، البته که دام دزداء رضی اللہ عنہ
داثر څخه استدلال کوي نو دهغې داثر حال لاندې وگوره.

۱- (عمدة القاری، ج ۳ ص ۲۲۸)

۲- (فتاوی غزنویه ص ۲۷ / ۲۸ / فتاوی علماء اهلحدیث، ج ۳ ص ۱۴۸ / ۱۴۹).

چې خطبه شروع شي نو بيا مونځ کول او خبرې کول مکروه دي

۱- عن سلمان الفارسي رضي الله عنه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَتَطَهَّرَ بِمَا اسْتَطَاعَ مِنْ طَهْرٍ، ثُمَّ أَذْهَنَ أَوْ مَسَّ مِنْ طِيبٍ، ثُمَّ رَأَى فَلَمْ يَفْرِقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ، فَصَلَّى مَا كَتَبَ لَهُ، ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ أَتَتْ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى». (١)

حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه فرمايي چې: رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې: شوک چې د جمعې په ورځ غسل وکړي او ترخپلې وسې او طاقت پورې صفائي وکړي بيا تيل ولگولې او يا خوشبويي ولگوله بيا مانځه ته لاړ شي نو د دوو کسانو په مينځ کې جدايي رانه ولي بيا چې خومره ورته الله ﷻ ليکلی وي هغومره مونځ وکړي بيا چې کله امام د خطبې لپاره راو وځي، چې شي نو وبه بښلی شي دده لپاره هغه گناهونه چې ددې جمعې او د تيرې جمعې په مينځ کې يې کړي وي.

۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ اغْتَسَلَ؟ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ، فَصَلَّى مَا قَدَّرَ لَهُ، ثُمَّ أَتَتْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ، ثُمَّ يُصَلِّي مَعَهُ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى، وَفَضْلُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ» (١)

رسول الله ﷺ فرمايي چې: چا چې غسل وکړو، بيا د جمعې لپاره مسجد ته راشي نو چې خومره ورته الله ﷻ مقرر کړي وي هغومره مونځ وکړي، بيا چې شي تردې پورې چې امام د خطبې څخه فارغ شي، بيا د امام سره د جمعې مونځ

۱- [بخاری ج ۱/ ص ۱۲۶].

۲- [مسلم ج ۱/ ص ۲۸۳].

وکړي، نو و به بېنلی شي، دده لپاره هغه گناهونه چې ددې جمعې او د تیرې جمعې تر مینځ یې کړی دی او درې ورځې زیاتې هم.

۳- عَنْ عَطَاءِ الْخُرَاسَانِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ نُبَيْشَةُ الْهَذَلِيُّ رضي الله عنه، يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ أَقْبَلَ إِلَى الْمَسْجِدِ، لَا يُؤْذِي أَحَدًا، فَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْإِمَامَ خَرَجَ، صَلَّى مَا بَدَأَهُ، وَإِنْ وَجَدَ الْإِمَامَ قَدْ خَرَجَ، جَلَسَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ، حَتَّى يَقْضِيَ الْإِمَامُ جُمُعَتَهُ وَكَلَامَهُ، إِنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي جُمُعَتِهِ تِلْكَ ذُنُوبُهُ كُلُّهَا، أَنْ تَكُونَ كَفَّارَةً لِلْجُمُعَةِ الَّتِي تَلِيهَا» (۱).

حضرت عطاء الخراساني رضي الله عنه فرمايي چې: حضرت نبیشه الهذلي رضي الله عنه به در رسول الله ﷺ دا ارشاد رانقلولو چې کله یو مسلمان د جمعې په ورځ باندې غسل وکړي، بیا د جومات طرفته په داسې حال کې لاړ شي چې چاته ضرر نه رسوي نو که وی لیدل چې امام نه دی راوتلی نو چې څومره یې خوښه وی هغه مونځ وکړي او که وی لیدل چې امام راوتلی دی، نو کینی، غوږ کیږدي او چپ شي، تردې پورې چې امام د خطبې او د مونځ څخه فارغ شي نو که پدې جمعه کې دده ټول گناهونه معاف نه شي، نو د مخکنۍ جمعې لپاره به کفاره شي.

۳- ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې: رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې کله د جمعې ورځ شي نو ملایکې د مسجد په دروازه کې درېږي او د راتلونکو خلکو نومونه یو دبل پسې لیکي او په اول کې راتلونکی داسې دی لکه اوښ یې چې هدیه کړی وي، بیا ورپسې داسې دی لکه غوا یې چې هدیه کړی وي، بیا ورپسې داسې دی لکه پسه یې چې هدیه کړی وي، بیا ورپسې داسې دی لکه چرگه یې چې هدیه کړې وي، بیا

۱- [مسند احمد ج ۵/ ص ۷۵].

۸- ابن شهاب زهري رحمه الله عليه فرمايي چې: ماته ثعلبة بن مالک القرظي وفرمايل چې مونږ به د عمر رضي الله عنه په زمانه کې د جمعې په ورځ تر هغې پورې مونږ نه کول چې ترڅو پورې به عمر رضي الله عنه نه و وراوتلی، بيا به د اذان په وخت کې هم مونږ خبرې کولې خو:

فَإِذَا سَكَّتِ الْمَوْذِنُ، وَقَامَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَخْطُبُ، أَنْصَتْنَا، فَلَمْ يَتَكَلَّمْ مِنَّا أَحَدٌ. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَخَرُجُوا الْإِمَامَ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ. وَكَلَامُهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ. (۱)

کله به چې اذان کوونکي چې شول او حضرت عمر رضي الله عنه به خطبه شروع کړه نو بيا به په مونږ کې هېچا خبرې نه کولې. ابن شهاب زهري رحمه الله عليه فرمايي چې: د امام راوتل د خلکو مونږ ختموي او د امام کلام د خلکو خبرې ختموي.

۹- عَنِ ابْنِ شِهَابٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنِي ثَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ «قُعُودَ الْإِمَامِ، يَقْطَعُ السُّبْحَةَ، وَأَنَّ كَلَامَهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ» (۱)

ابن شهاب: زهري رحمه الله عليه فرمايي چې: ماته ثعلبة بن مالک رضي الله عنه حديث بيان کړی دی چې د امام کيناستل په ممبر باندې د خلکو مونږ قطع کوي. او دده کلام د خلکو خبرې ختموي.

۱۰- عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ الْقُرْظِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «أَذْرَكْتُ عُمَرَ، وَعُمَامَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَكَانَ الْإِمَامُ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، تَرَكْنَا الصَّلَاةَ». (۲)

۱- [موطأ امام مالک ص ۸۸]

۲- [الحديث مسند الامام الشافعي ج ۱/ ص ۱۳۹]

۳- [مصنف ابن ابی شيبه ج ۲/ ص ۱۱۱]

حضرت ثعلبة بن مالک القرظی رضی اللہ عنہ فرمایي چې: ما د حضرت عمر رضی اللہ عنہ او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ زمانه لیدلی ده، (په هغه وخت کې د جمعي په ورځ دا معمول وو) چې امام به (د خطبې لپاره راووتلو) نو مونږ به مونږ پرېښودلو.

۱۱- سایب بن یزید رضی اللہ عنہ فرمایي چې: د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په زمانه کې به مونږ د جمعي په ورځ مونږ کولو. **فَإِذَا خَرَجَ عُمَرُ رضی اللہ عنہ وَجَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ قَطَعْنَا الصَّلَاةَ (۱)** کله به چې عمر رضی اللہ عنہ راووتلو او په ممبر به کیناستلو نو مونږ به مونږ پرېښودلو.

۱۲- حضرت علي رضی اللہ عنہ فرمایي چې: د جمعي مانځه ته درې قسمه خلک راځي، یو هغه سړی دی چې د جمعي مانځه ته په سکون، وقار او خاموشي سره راځي، نو دا هغه سړی دی چې ددې دواړو جمعو په مینځ کې گناهونه ورته معاف کېږي. راوي فرمایي چې: زما دا گمان دی چې دا یې هم وویل چې دزایدو ورځو گناهونه هم ورته معاف کېږي، بل هغه سړی دی چې په جمعه کې شریک شي او لغوه کارونه کوي، نو دده برخه همدغه لغوه او بیکاره کار دی.

(وَجَلَّ صَلَّي بَعْدَ خُرُوجِ الْإِمَامِ فَلَيْسَتْ بِسَنَةٍ، إِنْ شَاءَ أُعْطَاهُ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُ. (۱))

دریم هغه سړی دی چې د امام (د خطبې لپاره) د راوتلو څخه وروسته مونږ کوي، دده دا مونږ د ستو سره موافق نه دی، که د الله جل جلاله اراده وشي نو ثواب به ورکړي او که اراده یې وشي نو نه به یې ورکوي.

۱- [نصب الراية ج ۲/ ص ۲۰۹]

۲- [منصف عبدالرزاق ج ۳/ ص ۴۱۰]

۱۳- عَنْ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ كَانَ يَذْكُرُ الصَّلَاةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

وَالْإِمَامُ مُخْطَبٌ. حضرت علي رضی اللہ عنہ د خطبې په وخت کې مونځ مکروه گڼلو. (۱)

۱۴- عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَيعٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ: «أَتَيْنَا كَاتِبًا

يَذْكُرُ هَاتَيْنِ الصَّلَاةَ وَالْكَلَامَ بَعْدَ خُرُوجِ الْإِمَامِ (۲)

حضرت ابن عباس او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہم به د خطبې په وخت کې مونځ

او خبرې مکروه گڼلې.

۱۵- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَأَلُوهُ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي وَالْإِمَامُ مُخْطَبٌ؟

قَالَ: «أَرَأَيْتَ لَوْ فَعَلَ ذَلِكَ كُلُّهُمْ كَانَ حَسَنًا؟»

د حضرت عبد الله بن عباس رضی اللہ عنہ څخه خلکو د خطبې په وخت کې د مانځه په

باره کې پوښتنه وکړه؟ هغه ورته وفرمايل چې که د خطبې په وخت کې ټول خلک

په مونځ ودرېږي نو آیا دا به ښه کار وي؟ (۲)

۱۶- عَنْ ثَابِتٍ بْنِ أَبِي رَبَيعٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا «يُصَلِّي يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَإِذَا

تَحَيَّنَ خُرُوجُ الْإِمَامِ قَعَدَ قَبْلَ خُرُوجِهِ (۳)

حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ به د جمعې په ورځ مونځ کولو پس کله به چې د

امام د راوتلو وخت شو نو د امام د راوتلو څخه به مخکې کیناستلو.

۱۷- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ غَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «الصَّلَاةُ وَالْإِمَامُ عَلَى الْمِنْبَرِ مَعْصِيَةٌ (۴)

۱- [المدينة الكبرى ج ۱/ص ۱۴۸].

۲- [مصحف بن أبي شيبة ج ۲/ص ۱۱۱].

۳- [مصحف عبد الرزاق ج ۳/ص ۲۴۵].

۴- [مصحف عبد الرزاق ج ۳/ص ۲۹۰].

حضرت عقبه بن عامر رضی اللہ عنہ فرمایي چې پداسې حال کې مونخ کول چې امام په ممبر باندې ناست وي گناه ده.

۱۸- هشام بن عروم رضی اللہ عنہ فرمایي چې : حضرت عبدالله بن صفوان رضی اللہ عنہ پداسې وخت کې مسجد ته راغلو چې حضرت عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ خطبه لوستله... فَاَسْتَلَمَ الرُّكْنَ ثُمَّ قَالَ: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ ثُمَّ جَلَسَ وَلَمْ يَرْكُعْ».. (۱)

حجر اسود يې ټکل کړ يا يې سلام و اچولو يا کينا ستلو او سنت يې ونه کړل؟
۱۹- عَنِ ابْنِ سِيرِينَ رضی اللہ عنہ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ، فَلَا يُصَلِّ أَحَدٌ حَتَّى يَفْرَغَ الْإِمَامُ» (۲)

ابن سيرين رضی اللہ عنہ فرمایي چې: كله امام را ووتلو نو هيڅوك دې تر هغې پورې مونخ نه كوي ترڅو پورې چې امام فارغ شي.
۲۰- عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، رَحِمَهُمُ اللَّهُ قَالَ: «إِذَا قَعَدَ الْإِمَامُ عَلَى الْبَيْتِ فَلَا صَلَاةَ».. (۳)

هشام رضی اللہ عنہ د خپل پلار عروة بن زبیر رضی اللہ عنہ څخه روایت کوي چې كله امام په ممبر باندې کينا ستلو نو يا مونخ نشته.

۱- [طحاوی ج ۱/ ص ۲۵۴]

۲- [طحاوی ج ۱/ ص ۲۵۴]

۳- [مصنف ابن ابی شیبہ ج ۲/ ص ۱۱۱].

۴- [مصنف ابن ابی شیبہ ج ۲/ ص ۱۱۱].

٢١- عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ: «فِي الرَّجُلِ يَجِيءُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يُخْطَبُ،

يُتْلَى وَلَا يُصَلِّي» (١)

معمر د زهري رحمه الله له څخه د هغه سړي په باره کې روایت کوي چې پداسې حالت کې مسجد ته راشي چې امام خطبه لولي نو کيني به او مونځ به نه کوي.

٢٢- عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ «أَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يُصَلِّيَ وَالْإِمَامُ يُخْطَبُ» (١)

امام مجاهد رحمه الله به د خطبې په وخت کې مونځ ته مکروه ویلي دي.

٢٣- عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، قَالَ: «خُرُوجُ الْإِمَامِ يَقْطَعُ

الصَّلَاةَ، وَكَلَامُهُ يَقْطَعُ الْكَلَامَ» (٢)

سعید بن مسیب رحمه الله فرمایي چې: د امام د خطبې لپاره راوتل مونځ او د امام کلام د خلکو خبرې ختموي.

نو د جمهورو مسلمانانو په نیز باندې د خطبې په وخت کې د مونځ کول صحیح نه دي، امام نوویر رحمه الله لیکي چې: د امام مالک رحمه الله، امام لیث بن سعد رحمه الله، امام ابو حنیفه رحمه الله او ده جمهورو صحابو ورضي الله عنهم او د تابعینو رحمه الله مسلک دا دی چې د خطبې په وخت کې مونځ صحیح نه دی. د حضرت عمر رضي الله عنه، حضرت عثمان رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه همدا مسلک دی. (٢)

١- [مصنف ابن أبي شيبة ج ٢/ ص ١١١، طحاوی ج ١/ ص ٢٥٤].

٢- [طحاوی ج ١/ ص ٢٥٥]

٣- [مصنف ابن أبي شيبة ج ٢/ ص ١١١، مصنف عبدالرزاق ج ٣/ ص ٢٤٥]

٤- نوري شرح مسلم ج ٢ ص ٤١٥

علامه عراقی فرمائي چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما ، ابن عباس رضي الله عنهما ، عروه بن زبير رضي الله عنه ، مجاهد رحمه الله ، عطاء بن ابي رباح رحمه الله ، سعد بن المسيب رحمه الله ، محمد بن سيرين رحمه الله ، امام زهري رحمه الله ، قتادة رحمه الله ، ابراهيم نخعي رحمه الله او د قاضي شريح رحمه الله همدا مذهب دی. (١)

امام ترمذي رحمه الله فرمائي چې د کوفي د فقهاوو او د محدثينو همدا مسلک دی. (٢)

رسول الله عليه السلام فرمائي چې: يصلي ما كتب له ثم ينصت اذا تكلم الامام. (٣)

(دامام د راوتلو څخه مخکي) چې څومره مونځ ورته مقرر وي هغه دي وکړي بيا چې امام خطبه شروع کړه نو چپ دي شي ، نو د دي صحيح احاديثو څخه معلومه شوه چې د خطبي په وخت کي د چپ کيدلو څخه بغير بله چاره نشته .
حضرت نبيشة الهذلي رضي الله عنه د رسول الله عليه السلام څخه روايت کوي چې:
فَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْإِمَامَ خَرَجَ صَلَّى مَا بَدَأَهُ، وَإِنْ وَجَدَ الْإِمَامَ قَدْ خَرَجَ جَلَسَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ (١)

١- فتح الملهم ج ٢ ص ٤١٥

٢- ترمذي ج ١ ص ٦٧

٣- بخاري ج ١ ص ١٢١ مسلم ج ١ ص ٢٨٣. طيالسي ص ٦٥

٤- (الحديث مجمع الروايد ج ٢ ص ١٧١ وَقَالَ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَرِجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ خَلَا شَيْخُ أَهْلِ تَرْغِيْبٍ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ
فَقَدْ... انتهى

که امام د خطبي لپاره نه وو راوتلي نو چې خومره مونځ کول غواړي ودي ئي کړي. او چې کله امام د خطبي لپاره راووتلو نو په دغه وخت کې دې هر سړی کينيني او چپ دي شي، علامه هيشمي فرمائي چي: د دې روايت ټول راويان د بخاري او د مسلم راويان دي د امام احمد د استاذ څخه ماسوا، ليکن هغه هم ثقده دي. د دې صحيح حديث څخه هم معلومه شوه چې د خطبي په وخت کي د مونځ اجازت نشته.

فان قيل: چې په حديث کې راځي:

«إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَلْيَرْكُعْ رُكْعَتَيْنِ، وَلْيَتَجَوَّزْ فِيهِمَا»^(۱)

په تاسو کې چې څوک پداسې حالت کې راغلو چې امام خطبه لوستله، نو دوه رکعت له مونځ دې په اختصار سره وکړي.

قلنا: دا حديث د يوې خاصې واقعي سره تعلق لري. بيا بعضي راويانو د نقل بالمعني په اعتبار د عموم جامه وراغوستي ده اصل واقعه دا وه چې حضرت سليک عطفاني رضي الله عنه د ډيري غريبۍ بنکار شوي وو، کله چې رسول عليه السلام د ده خراب حالت وليدلو نو د چنډې اراده ئي ورته وکړه، او حکم ئي ورته وکړو چې پاڅيږه او دوه رکعت له مونځ وکړه، او دا حکم ئي د دې لپاره ورته وکړو چې خلک د ده خراب حالت وگوري او د زړه د اخلاصه چنده ورسره وکړي د

روايت اصل الفاظ داسي دي چې:

جَاءَ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ بَيِّنَةً بَدِيَّةً، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَصَلَّيْتَ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «صَلِّ رُكْعَتَيْنِ، وَحَقَّ النَّاسُ عَلَى الصَّدَقَةِ»^(۱)

رسول الله عليه السلام خطبه لوستله چې په دې وخت کې یو سړی چې حالت یې ډیر خراب وو راغلو. نور رسول الله عليه السلام ورته وفرمائیل چې آیا مونځ دي کړی دی؟ هغه ورته وفرمائیل چې نه، نور رسول الله عليه السلام ورته وفرمائیل چې پاسیږه او دوه رکعت مونځ وکړه، او خلک یې په صدقه باندې تیز کړل. دمسند احمد د روایت الفاظ داسې دي چې رسول الله عليه السلام وفرمائیل چې:

إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فِي هَيْئَةٍ بَدِيَّةٍ فَأَمَرْتُهُ أَنْ يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ وَأَنَا أَرْجُو أَنْ يَقِطْنَ لَهُ رَجُلٌ فَيَتَصَدَّقَ عَلَيْهِ (۱)

دا سړی مسجد ته په خراب حالت کې راغلو، نو ما ورته امر وکړو چې دوه رکعت لمونځ وکړه او څه امید لرم چې څوک د ده په خراب حالت باندې خبر شي نو صدقه به ورباندې وکړي، نو د دې څخه معلومه شوه چې دا یوه مخصوصه واقعه وه، نو بعضي راویانوروايت بالمعنی وکړو، او د عموم جامه یې ورته ورواغوستله، په یو روایت کې داسې هم راغلي دي چې: وامسک عن الخطبة حتي فرغ من صلوته. (۲)

د دې سړي د مانځه څخه تر فارغیدلو پوري نبي عليه السلام خطبه درولې وه. په یو روایت کې الفاظ داسې دي چې: اركع ركعتين ولا تعد لمثل هذا. (۳)

ته دوه رکعت مونځ وکړه خو بیا داسې مه کوه، نو چونکه دا سړی نهایت غریب وو، نور رسول الله عليه السلام ورته امر وکړو چې دوه رکعت لمونځ وکړي، د دې لپاره چې خلکو ته دده خراب حالت ښکاره شي او چنده ورسره وکړي، او کله چې په دوه مه او

۱- الحديث نسائي ج ۱ ص ۱۵۸

۲- (فتح الباري ج ۲ ص ۳۲۶).

۳- دارقطني ج ۱ ص ۱۶۹، زيلعي ج ۲ ص ۲۰۳

۴- دارقطني ج ۱ ص ۱۶۹

درېمه جمعه باندې راغلو نو بیا ورته رسول الله عليه السلام وفرمائیل چې پاڅیږه او مونځ وکړه. (١) او دا هم د دې لپاره چې خلک د ده خراب حالت وگوري او چنده ورسره وکړي کله چې دا په دوهمه جمعه باندې راغلو. رسول الله عليه السلام خطبه لوستله نو وي فرمائیل چې: ان یصدقوا علیه وان یصلي رکعتین. (٢) خلک دي په ده باندې صدقه وکړي او ده ته يې د دوه رکعتو مونځ حکم وکړو

(٣) په اعتراض کې په ذکر شوي حدیث کې الفاظ داسي دي چې: «إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَلْيَرْكُعْ رَكْعَتَيْنِ، وَلْيَبْجُزْ فِيهِمَا»
یخطب صیغه د مضارع ده نو خطبه په استقبال کې ده نو معنی دا شوه چې کوم سړي چې راغلو په داسي حالت کې چې امام د خطبې لوستل غوښتل، او د خطبې اراده يې کړي وه، نو د خطبې څخه مخکې دې دوه رکعتو مختصر مونځ وکړي. امام نسائي په سنن الکبری کې د دې حدیث لپاره داسي باب قائم کړي دي چې: باب الصلوة قبل الخطبة نو د امام نسائي د تحقیق مطابق دا واقع د خطبې څخه مخکې مخې ته راغلې وه، همدا معنی علماؤ په نظر کې نیولي ده او د یخطب ترجمه يې په یزید الخطبة سره کړي ده وگوره (٤)

**د جمعي په ورځ لس رکعتو سنت مؤکد دي، څلور د فرضو څخه
مخکې او شپږ د فرضو څخه وروسته دي**

١- فتح الباري ج ١ ص ٤٩٩-

٢- جزء القراءات ص ٣٧

٣- فتح الملهم ج ٢ ص ٢١٧ فیض الباري ج ٢ ص ٣٤٤.

د حنفی لقی د تدریس مطابق

١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا، وَيَعْدُهَا أَرْبَعًا، عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجْعَلُ التَّسْلِيمُ فِي آخِرِ هِنِّ رُكْعَةٍ. ^(١)

حضرت علي عليه السلام فرمايي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم د جمعي د مانځه څخه مخکې او وروسته څلور څلور رکعت کول، سلام به يې په اخيري څلورم رکعت باندې گرځولو.

٢- وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَرُكِّعُ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا وَيَعْدُهَا أَرْبَعًا لَا يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ». ^(١)

عبد الله بن عباس عليه السلام فرمايي چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم د جمعي د فرضو څخه مخکې څلور رکعت کول او وروسته به يې هم څلور رکعت کول ددې څلور رکعتونو په مينځ کې به يې (په دوو رکعتونو) سلام نه گرځولو.

٣- ابن عباس عليه السلام فرمايي چې:

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرُكِّعُ قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا لَا يَفْصِلُ فِي شَيْءٍ مِنْهُنَّ. ^(١)

رسول الله صلى الله عليه وسلم به د جمعي د فرضونو څخه مخکې څلور رکعت سنت کول او ددوي په مينځ کې به يې جدايي نه راوستله.

٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (مَرْفُوعًا) مَنْ كَانَ مُصَلِّيًا (يَوْمَ الْجُمُعَةِ) فَلْيُصَلِّ قَبْلَهَا أَرْبَعًا وَيَعْدُهَا أَرْبَعًا. ^(١)

١- [معجم طبراني اوسط بحواله نصب الراية ج ٢/ ص ٢٠٦، باب صلوة الجمعة آحاديث سنة الجمعة].

٢- [معجم الزوايد ج ٢/ ص ١٩٥، باب في سنة الجمعة].

٣- [ابن ماجه ص ٧٩، باب ما جاء في الصلوة قبل الجمعة].

٤- [كنز العمال ج ٧/ ص ٧٤٩].

رسول الله ﷺ فرمایي چې: شوک د جمعي مونځ کوي نو د فرضو څخه مخکې دې څلور رکعتو وکړي او وروسته دې هم څلور رکعتو وکړي.

۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا مَلَئْتُمْ أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَصِلْ بَعْدَهَا أَرْبَعًا» (۱)

رسول الله ﷺ فرمایي چې: کله یو ستاسو د جمعي مونځ وکړو نو د دې څخه وروسته دې څلور رکعتو (سنت) وکړي.

۵- عَنْ قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، وَيَعْدُهَا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ (۲)

عبدالله بن مسعود رضی الله عنه به د جمعي د فرضو څخه مخکې او وروسته څلور څلور رکعتو (سنت) کول او په یو روایت کې شپږ رکعتو راغلي دي. (۲)

۶- عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكَعَتَيْنِ (۳)

سالم رضی الله عنه د خپل پلار عبدالله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ به د جمعي د مانځه څخه وروسته دوه رکعتو (سنت) کول. د اتم نمبر، نهم، لسم، یوولسم، دولسم، دیارلسم، څوارلسم او پنځلسم نمبر احادیثو څخه معلومېږي چې نبی ﷺ دا دوه رکعتو د هغه څلورو رکعتونو سره کول کوم چې د نبی ﷺ معمول وو.

۱- [مسلم ج ۱/ ص ۲۸۸].

۲- [مصنف عبدالرزاق ج ۳/ ص ۴۶۷، ترمذی باب الصلوة قبل الجمعة وبعدها].

۳- [مجمع الزوائد ج ۱/ ص ۱۹۵].

۴- [بخاری ج ۱/ ص ۱۲۸، مسلم ج ۱/ ص ۲۸۸].

د جنس لقي د تدوين مطاوع

۷- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ رُكْعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ (١)

عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ فرمایي چې: رسول الله ﷺ به د جمعې د مانعہ خنځه وروسته دوه رکعت په کور کې کول.

۸- عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَأْمُرُ أَنْ تُصَلَّى قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا، وَيُعَدَّهَا أَرْبَعًا، حَتَّى جَاءَنَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَمَرَنَا أَنْ نُصَلِّيَ بَعْدَهَا رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ أَرْبَعًا. (٢)

حضرت ابو عبد الرحمن السلمي رضی اللہ عنہ فرمایي چې: حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ مونږ ته حکم کولو چې د جمعې د فرضو خنځه مخکې خلور رکعت کوي او وروسته هم خلور رکعت کوي تردې چې حضرت علي رضی اللہ عنہ راغلو نو هغه مونږ ته حکم وکړو چې د فرضو خنځه وروسته اول دوه او بيا خلور رکعت کوي.

۹- عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُعَلِّمُنَا أَنْ نُصَلِّيَ أَرْبَعَ رُكْعَاتٍ بَعْدَ الْجُمُعَةِ» حَتَّى سَمِعْنَا قَوْلَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «صَلُّوا سِتًّا»، قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ: «فَاتَّخَذْنَا نُصَلِّيَ سِتًّا»، قَالَ عَطَاءُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيِّ يُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ أَرْبَعًا». (٣)

حضرت ابو عبد الرحمن السلمي رضی اللہ عنہ فرمایي چې: عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ به مونږ ته راښودل چې د جمعې د مانعہ خنځه وروسته خلور رکعت راښودل

۱- [ابوداؤد ج ۱/ ص ۱۶۱، نسائي ج ۱/ ص ۲۱۰ باب صلوة الامام بعد الجمعة].

۲- [مصنف عبد الرزاق ج ۳/ ص ۲۴۷].

۳- [معجم طبراني ج ۹/ ۳۱۰، مصنف ابن ابی شيبه ج ۲/ ص ۱۳۴، مجمع الزوائد باب في سنة الجمعة].

تر دې چې مونږ د حضرت علي عليه السلام خبره واورېدلې چې شپږ رکعتہ کوي، ابو عبد الرحمن فرمايي چې: بيا مونږ شپږ رکعتہ کول حضرت عطاء رضي الله عنه فرمايي چې: حضرت ابو عبد الرحمن به د جمعې د فرضو څخه وروسته اول دوه رکعتہ او بيا څلور رکعتہ کول.

۱۰- عن أبي عبد الرحمن رضي الله عنه عن علي عليه السلام أنه قال: "مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُصَلِّيًا بَعْدَ

الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعًا" (۱)

حضرت ابو عبد الرحمن السلمي رضي الله عنه د حضرت علي عليه السلام څخه روايت کوي چې حضرت علي عليه السلام فرمايل چې: څوک چې د جمعې د مانځه څخه وروسته مونځ کوي نو شپږ رکعتہ دې وکړي.

۱۱- قال الامام الترمذی رضي الله عنه: وَرَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الْجُمُعَةِ أَرْبَعًا، وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا. وَرَوَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ: أَمَرَ أَنْ يُصَلَّى بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ أَرْبَعًا. [ترمذی ج ۱/ ص ۱۱۷]. امام ترمذی رضي الله عنه فرمايي چې: د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې د جمعې د مانځه څخه مخکې او وروسته دې څلور څلور رکعتہ (سنت) وکړي شي او د حضرت علي بن ابی طالب رضي الله عنه څخه روايت دی چې هغه رضي الله عنه به د جمعې د فرضو څخه وروسته اول د دوو دوه او بيا د څلور ورکعتو ستوا امر کولو.

۱۲- عن جبلة بن سحيم رضي الله عنه عن عبد الله بن عمر رضي الله عنه «أَنَّكَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ

الْجُمُعَةِ سِتَّ رَكَعَاتٍ». (۱)

۱- [طحاوی ج ۱/ ص ۲۳۳].

۲- [مستدرک ابن ابی شیبہ ج ۲/ ص ۱۳۴].

حضرت ابو بکر رضی الله عنه بن ابی موسی رضی الله عنه د خپل پلار حضرت ابو موسی اشعری رضی الله عنه څخه روایت کوي چې ده به د جمعي د مانځه څخه وروسته شپږ رکعت (سنت) کول.

۱۴- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنتَشِرِ رضی الله عنه، عَنْ مَسْرُوقٍ رضی الله عنه، قَالَ: «كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ سِتًّا، رُكْعَتَيْنِ، وَأَرْبَعًا» (۱)

حضرت محمد بن المنتشر رضی الله عنه د حضرت مسروق رضی الله عنه څخه روایت کوي چې ده به د جمعي د مانځه څخه وروسته شپږ رکعت سنت کول، اول دوه او بيا څلور رکعت.

فان قيل: دا شپږ رکعت به په کوم ترتيب سره اداء کيږي؟

قلنا: امام ابو يوسف رضی الله عنه او امام طحاوی رضی الله عنه فرمايي چې: د فرضو څخه وروسته اول څلور رکعت سنت کول او بيا دوه رکعت سنت کول بهتر دي. امام طحاوی رحمه الله فرمايي چې: فَتَبَّتْ بِمَا ذَكَرْنَا أَنَّ التَّطَوُّعَ الَّذِي لَا يَتَّبِعِي تَرَكُّهُ بَعْدَ الْجُمُعَةِ سِتًّا، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يُبْدَأَ بِالْأَرْبَعِ ثُمَّ يُتَى بِالرُّكْعَتَيْنِ لِأَنَّهُ هُوَ أَبْعَدُ مِنْ أَنْ يَكُونَ قَدْ صَلَّى بَعْدَ الْجُمُعَةِ مِثْلَهَا عَلَى مَا قَدْ نُهِيَ عَنْهُ.

بيا امام طحاوی رضی الله عنه په خپل سند باندې نقل کوي چې: «أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَكْرَهُ أَنْ يُصَلِّيَ بَعْدَ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ مِثْلَهَا» قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ رضی الله عنه: فَلِذَلِكَ اسْتَحَبَّ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنْ يُقَدَّمَ الْأَرْبَعُ قَبْلَ الرُّكْعَتَيْنِ لِأَنَّهُنَّ لَسْنَ مِثْلَ الرُّكْعَتَيْنِ فَكُرِهَ أَنْ يُقَدَّمَ الرُّكْعَتَانِ لِأَنَّهُمَا مِثْلُ الْجُمُعَةِ. (۱)

۱- [مصحف بن ابی شيبه ج ۲/ ص ۱۳۴]

۲- [شرح معانی الآثار ج ۱/ ص ۱۶۶، باب التطوع بعد الجمعة كيف هو؟]

او حضرت شاه صاحب رحمہ اللہ فرمایي چې: اول دوه رکعتہ او بیا خلور رکعتہ کول بهتر دي او ددې تائید د حضرت علی رضی اللہ عنہ او د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ د منځنیو اثارو څخه کیږي.

د جنازې د لمانځه حکم، د جنازې لمونځ فرض کفائي دی

الله ﷻ د جنازې د لمونځ حکم کړی دی فرمائي: (وَصَلِّ عَلَيْهِمْ) الاية. ددوي د جنازې لمونځ ادا کړه.

ددې څخه یې فرض والی ثابتیږي، لکن کله کله به داسې کیدله چې جنازه به حاضره شوه او په مړي به قرض وو او یا به بله څه وجه وه نور رسول الله ﷺ به صحابه ووته و فرمایل چې تاسو یې جنازه وکړئ او خپله به په کې نه شریکیدلو، ددې څخه معلومیږي چې د جنازې لمونځ فرض عین نه دی کنه رسول الله ﷺ به هیڅکله نه وه پریښی له دې وجهې اهل سنت والجماعت د جنازې لمونځ ته فرض کفائي وایي.

د جنازې د لمانځه طریقه

۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ» (۱)

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې کله مو په مړي باندې لمونځ کولو نو په اخلاص ورته دعا وکړئ. صاحب د مرقات لیکلي دي چې په دې حدیث کې د دعا څخه هغه دعا مراده چې د جنازې د لمانځه په داخل کې دریم او د خلورم تکبیر په مینځ کې لوستلی شي. (۱)

۱- (رواه ابوداود، ج ۲ ص ۱۰۰) وصححه ابن حبان ۱. بلوغ المرام ص ۱۰۷ مشکوٰۃ ص ۱۴۶ طبع نور محمد دهل

۲- (مرقات ج ۱/ ص ۵۹) (فتاویٰ سعديه عين الهدایه)

۲- حضرت فضاله بن عبيد ﷺ فرمائي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې :
إِذَا صَلَّي أَحَدُكُمْ، فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ رَبِّهِ جَلَّ وَعَزَّ، وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ يَدْعُو بَعْدَ مَا شَاءَ. (۱)

کله چې لمونځ وکړلو یو ستاسو، نواول دې د الله ﷻ صفت او ثنایان کړي،
بیادې په رسول الله ﷺ درود ووايي بیادې وغواړي د الله ﷻ څخه چې د څه شي
اراده یې وي.

۳- حضرت عبد الله بن مسعود ﷺ فرمائي چې مالمونځ کولو، رسول الله ﷺ
حضرت ابوبکر صدیق (رضی الله عنه) او حضرت عمر ﷺ هم موجود وو (کله چې زه
د تشهد لپاره کیناستلم)

بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ، ثُمَّ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِي.
ما اول د الله ﷻ ثنایان کړه، بیا مې په رسول الله ﷺ باندې درود شریف
ووویل و بیا مې دخپل ځان لپاره دعا وکړه نور رسول الله ﷺ و فرمایل غواړه
ستاد عاقلیږي، غواړه ستاد عاقلیږي (ترمذی). ددې احادیثو څخه معلومیږي
چې د دعا قبولیت لپاره سنت طریقه داده چې اول ثناء وي بیا درودوي
او بیا دعا وي.

د جنازې لمونځ هم چونکه د عاده نوددې ترتیب هم همدا سې پکار دی، ترڅو یې
چې الله ﷻ قبوله کړي.

۱- (ابوداود شریف، ج ۱ ص ۱۷۸ ترمذی نسائي، بهیقي، حاکم احمد ابوداود مترجم ج ۱ ص ۵۵۲).

۴- حضرت ابو سعید مقبری رَحِمَهُ اللهُ د حضرت ابو هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه پوښتنه وکړه چې تاسو د جنازې لمونځ په کومه طريقه باندې کوئ؟ نو هغه ورته وفرمايل چې زه په جنازې پسې شاته ځم بيا چې کله جنازه کينودل شي:

كَثُرْتُ، وَحَمِدْتُ اللَّهَ. وَصَلَّيْتُ عَلَى نَبِيِّهِ. ثُمَّ أَقُولُ: «اللَّهُمَّ. (۱).

زه اول الله اکبر وایم بیا د الله جل و علا ثناء وایم، بیا په رسول الله ﷺ درود شریف وایم، بیا دمري لپاره دعا غواړم.

۵- عَنِ الشَّعْبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى يُدْعَى بِحَمْدِ اللَّهِ وَالنَّشَاءِ عَلَيْهِ، وَالثَّانِيَةِ صَلَاةٌ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالثَّالِثَةِ دُعَاءٌ لِلْمَيِّتِ، وَالرَّابِعَةِ لِلتَّسْلِيمِ. (۱)

امام شعبی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي چې په جنازه کې د اول تکبير څخه وروسته ثناده، دوهم تکبير څخه وروسته درود دی د دريم تکبير څخه وروسته دمري لپاره دعاده او د څلورم تکبير څخه وروسته سلام دی.

۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي الْحُصَيْنِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «لَيْسَ فِي الْجَنَازَةِ قِرَاءَةٌ» (۲)

ابراهيم نخعي او شعبي رحمهما الله فرمايي چې په جناز کې قراة نشته.

۷- عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّكَ كَانَ «لَا يَقْرَأُ عَلَى الْمَيِّتِ» (۳)

محمد ابن سيرين رَحِمَهُ اللهُ به په جنازه کې قراة نه کولو.

۱- (موطا امام مالک، ص ۷۹)

۲- [ابن ابی شيبه، ج ۳ ص ۴۹۵ و عبد الرزاق ج ۳ ص ۴۹۱].

۳- (مصنف ابن ابی شيبه، ج ۳ ص ۲۹۹)

۴- (مصنف ابن ابی شيبه، ج ۳ ص ۴۹۸، مصنف عبد الرزاق، ج ۳ ص ۴۹۱)

۸- عَنْ حُجَّاجِ بْنِ رَجَاءٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَأَلْتُ عَطَاءَ بْنَ مَرْثَدَةَ عَنْ الْقِرَاءَةِ عَلَى الْجَنَازَةِ فَقَالَ: «مَا مَعُنَا بِهَذَا» (۱)

عطاء ابن ابی رباح رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې ما په جنازه کې قراءت نه دی اوریدلی.

۹- عَنْ نَافِعٍ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ لَا يَقْرَأُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ (۲)

حضرت نافع رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما به د جنازې په لمانځه کې قرآن (فاتحه) نه لوستلو.

۱۰- حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ چې د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما ځوی دی اود

فقهاء و سبعة و و څخه دی او فتوی یې چلیدله، فرمايي (لا قراءة على الجنازة)

(۳) د جنازې په لمونځ کې قراءت (فاتحه) نشته اود حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ څخه وروسته په

مدینه منوره کې صرف او صرف د امام مالک رحمه الله فتوی چلیدله هغه فرمايي (قراءة

الفتاحه ليس معمولاً بهافي بلدنا في صلوة الجنازة) د جنازې په لمونځ کې د فاتحې په

لوستلو باندې زموږ په ښار کې عمل نشته. (۴)

۱۱- د بخاري شریف شارح ابن بطال فرمايي چې کومو صحابه و و رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ د جنازې په

لمونځ کې د فاتحې دلوستلو څخه انکار کولو، په هغوی کې حضرت عمر رَحِمَهُ اللهُ حضرت علي رَحِمَهُ اللهُ

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت ابو هريرة رَحِمَهُ اللهُ په خاص طور باندې ذکر قابل دی. (۵)

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین

العبد الاحقر

رحيم الله الحقاني الافغاني

۱- (مصنف ابن ابی شيبه، ج ۳ ص ۲۹۹)

۲- (موطأ امام مالک ص ۲۱۰)

۳- (مصنف ابن ابی شيبه ج ۳ ص ۲۹۹)

۴- (مجموعه الرسائل ج ۱ ص ۲۳۷ بحواله عمدة القاري شرح بخاري)

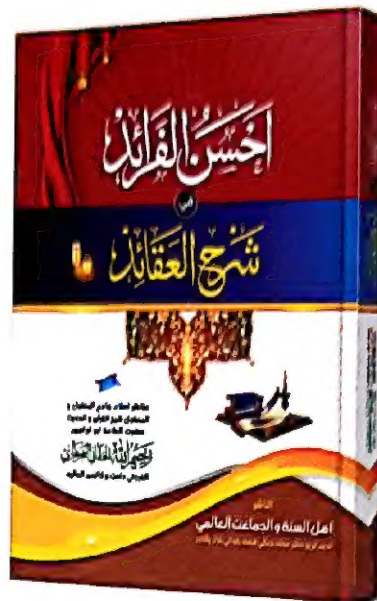
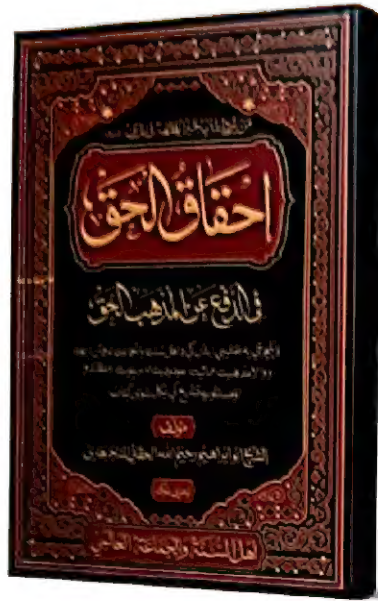
۵- (مجموعه الرسائل لمولانا صفدر اکاډري ج ۱ ص ۲۳۷).

۳	د لمونځ اهمیت
۳	د اسلام پنځه بناوې دي:
۳	د اذان کلمات پنځلس دي:
۵	د اقامت کلمات او ولس دي:
۶	د اذان او اقامت طریقه:
۷	د جمعي د لمانځه لپاره دوه اذانه سنت دی:
۹	هر لمونځ په خپل وخت کې کول فرض دي:
۱۴	د سهر د لمانځه لپاره مستحب وخت:
۱۵	د ماسپښین د لمانځه لپاره په گرمۍ کې مستحب وخت:
۱۶	د ماسپښین د لمانځه لپاره په ژمي کې مستحب وخت:
۱۷	د مازديگر د لمانځه لپاره مستحب وخت:
۱۸	د ماښام د لمانځه لپاره مستحب وخت:
۱۹	د ماخوستن د لمونځ لپاره مستحب وخت:
۱۹	وقت الجمعة هو وقت الظهر (د جمعي د مانځه وقت ماسپښین دی)
۲۲	په مجبوسو کې د جمعي په ورځ د ماسپښین
۲۲	لمونځ په جماعت باندې ادا کول مکروه تحریمي دي
۲۴	نبوي لمونځ د حنفي تدوين مطابق
۲۴	نیت:
۲۵	په ژبه د نیت اظهار:
۲۹	قبلي ته مخ کول:
۲۹	د تکبير ويلو په وخت کې قبلي ته مخ کول:
۲۹	قيام کول:
۳۰	په صفونو کې د اوږو لگول سنت دي نه د پښو او فاصله بين القدمين:
۳۴	ققه حنفي:
۳۴	ققه شافعي:
۳۴	ققه مالکي:
۳۴	ققه حنبلي:
۳۶	د قيام په حالت کې د سجدي ځای ته کتل:
۳۶	تکبير تحریمه ويل:
۳۷	د امام لپاره په زوره (جهر) تکبير ويل:
۳۷	د مقتدي لپاره په پټه (خفيه) تکبير ويل:
۳۸	د اول تکبير سره تر غوږونو پورې د لاسونو اوچتول:
۴۳	د لاسونو د اوچتولو په وخت کې د لاسونو د ورغوو قبلي ته مخامخ کول:
۴۳	ښی لاس دچپ (گس) لاس د ورغوي په شا په مړوند او په لیچي کېښودل:

۴۴	د نارینه وو لپاره دنوم څخه لاندې لاسونه کېښودل:
۴۸	د نارینه وو لپاره په سینه باندې لاسونه کېښودل د مسلمانانو په مذهبونو کې نشته:
۴۹	د زنانه وو لپاره په سینه باندې د لاسونو کېښودل:
۵۰	ثناء (سبحانک اللهم) ویل:
۵۱	ثناء (سبحانک اللهم په پټه (خفيه) لوستل:
۵۲	اعوذ بالله من الشیطان الرجیم لوستل:
۵۲	بسم الله الرحمن الرحیم لوستل:
۵۳	د امام او منفرد (یواځې لمونځ کونکي) لپاره د الحمد لله او ورپسې سورة لوستل:
۵۴	د قرائت په وخت کې د مقتدیانو چپ اوسیدل:
۵۴	دامام وظیفه:
۶۲	په جماعت باندې مونځ په درې قسمه دي:
۶۲	اول اعلى:
۶۲	دوهم متوسط:
۶۲	درېم أدنى:
۶۴	دامام د ولا الضالین ویلو په وخت کې د مقتدیانو:
۶۴	په پټه (خفيه) آمین لوستل:
۶۴	دملايکو آمین:
۶۵	اهل سنت والجماعت احتافو ته زیږی:
۶۷	د تکبیر ویلو سره رکوع کول:
۶۷	د رکوع په حالت کې په ورغوو زنگونه نیول او گوټې فراخه نیول او څنگلې داړخونو څخه جدا ساتل:
۶۸	په رکوع کې سبحان ربی العظیم ویل:
۶۸	د سبحان ربی العظیم درې ځلې لوستل:
۶۸	د امام لپاره سمع الله لمن حمده او د مقتدي لپاره درې لک الحمد ویل:
۶۹	د منفرد (یواځې لمونځ کونکي) لپاره د سمع الله لمن حمده او ربنا لک الحمد دواړو ویل:
۶۹	د رکوع څخه وروسته قومه کول:
۷۰	رکوع ته د تللو او درکوع څخه د راپورته کیدلو په وخت کې رفع البدین نه کول:
۷۴	د الله اکبر د ویلو سره سجده کول:
۷۵	سجده ته د تللو په وخت کې اول زنگونه، بیا لاسونه، بیا تندي په زمکه کېښودل:
۷۵	سجده په اووه اندامونو کول:
۷۵	په سجده کې درې ځله سبحان ربی الاعلى ویل:
۷۶	د سجده په منځ کې جله کول:
۷۶	په سجده کې مخ د لاسونو په منځ کې کېښودل:
۷۶	په سجده کې د لاسونو د گوټو یوځای کول:
۷۷	په سجده کې د لاسونو د گوټو قبلي ته مخامخ کول:
۷۷	په سجده کې د پښو گوټې قبلي ته مخامخ کول:

۷۷
۷۸
۷۸
۸۲
۸۲
۸۲
۸۲
۸۳
۸۳
۸۴
۸۴
۸۵
۸۵
۸۵
۸۵
۸۹
۸۹
۹۰
۹۱
۹۱
۹۲
۹۲
۹۲
۹۳
۹۴
۱۰۰
۱۰۷
۱۰۸
۱۱۴
۱۱۷
۱۱۸
۱۱۹
۱۲۰
۱۲۲
۱۲۲

۱۲۳.....	قصدا یا بلاقصده دباتې شوو لمونځونو قضايي ضروري ده
۱۲۴.....	په احاديثو او په اثارو کې دښځې او دسړي په مونځ کې فرق
۱۲۴.....	۱- دتکبير تحریمه سره دلاسونو په اوچتولو کې فرق
۱۲۶.....	دلاسونو په تړلو کې فرق
۱۲۷.....	په رکوع کې فرق
۱۲۸.....	په سجده کې فرق
۱۳۲.....	په قعدہ کې فرق
۱۳۲.....	په مواضع الصلوة کې فرق
۱۳۵.....	چې خطبه شروع شي نو يا مونځ کول او خبرې کول مکروه دي
۱۴۶.....	د جمعې په ورځ لس رکعتہ سنت مؤکد دي، څلور د فرضو څخه
۱۴۶.....	مخکې او شپږ د فرضو څخه وروسته دي
۱۵۲.....	د جنازې د لمانځه حکم، د جنازې لمونځ فرض کفائي دی
۱۵۲.....	د جنازې د لمانځه طريقه

الناشر

أَهْلُ السُّنَّةِ وَالْجُمَاعَةِ الْعَالَمِي

قديم تریچ سنٹر محلہ جنگی قصہ خوانی بازار پشاور

مِسُون۔ مَوْلَوِي هَذَا يَتُ اللّٰهُ بِبَارِك

0348-4319541